لێکدانەوەی

پێشەکی (ابن الجزري)

إحسان برهان الدين

مۆڵەت پێدراو لە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی

(شعبة) و (حفص)

مامۆستا دلێر گەرمیانی

الجامع للقراءات الأربع عشرة

د. دیاری أحمد

الجامع للقراءات العشر

من طريق الشاطبية والدرة

دار المعرفة

بيروت - لبنان

ناوی کتێب: لێکدانەوەی پێشەکی (إبن الجزری)
نووسینی: إحسان برهان الدین
نەخشەسازی ناوەوە: کۆمپیتەری نارین (محمد علی احمد)
تایپ: عمر نجم الدین
نۆرەی چاپ: یەکەم
تیراژ: ٢٠٠٠
ساڵی چاپ: ٢٠١٠ ز ـ ١٤٣١ك
ژمارەی سپاردن: (٢٤١١)ی ساڵی (٢٠٠٩)ی پێدراوه.

لێكدانەوەی

پێشەكی (إبن الجزري)

دانانی

إحسان برهان الدين

مۆڵەت پێدراو لە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی

(شعبة) و (حفص)

پێداچوونەوە و پێشەكی

مامۆستا دلێر گەرمیانی   د.دیاری أحمد

دار المعرفة

بەیرووت

پێشکەشە بە :

- ئەو خوێنەر و فێرخوازانەی کۆشش دەکەن قورئان بەو شێوە بخوێننەوە کە بۆ پێغەمبەر (ﷺ) دابەزیوە.
- ئەو مامۆستا ماندوو نەناسانەی کەبەشێکی زۆر لە ژیانیان تەرخان دەکەن بۆگەیاندنی ئەم زانستە بە قوتابیانی قورئان.

پێشەكی ماموستا دلێر گەرمیانی

الحمد لله رب العالمين، والصلاة و السلام على خير خلق الله محمد و على آله وصحبه أجمعين.

پاش خوێندنەوەو پێداچوونەوەم بەهەوڵی برای بەڕێزم ماموستا إحسان برهان الدين، خۆشحاڵ بووم بەوەی كە بە یارمەتی خوای گەورە توانیبێتی كاری برایانی خۆی لە بواری جوان خوێندنەوەی قورئاندا زیاتر بڕازێنێتەوەو، ئەگەر بۆشاییەك لەو بوارەدا هەبووبێت بەیارمەتی خوا پڕی كردبێتەوە بە نووسینەكەی كە بە ڕای بەندە ماموستایان و قوتابیانی ئەو زانستە پێویستیان بەو كتێبەیەو، بەهێزیی نووسینەكەی لە بەهێزیی هەڵبژاردنی ئەو مەتنە بەناوبانگەی (إبن الجزري)ە كە مەنهەجی كۆن و تازەی زۆرێك لە مەشایخی قیرائاتە، بەڕاستی برای بەرێزم توانیویەتی مافی ئەو لێكدانەوەیە بدات بەشێوەیەك هیچ شتێكی گرنگی فەرامۆش نەكردووە و ئەوەندەش درێژی نەكردووەتەوە خوێنەر تووشی مەلەل و ماندووبوون بكات، هەروەها ئەوەندەش كورتی نەكردووەتەوە مافی بابەتەكانی نەدابێت و، ئەوەی شایەتی باسە ئەم نووسینەی ڕازاندووەتەوە و بەهێزی كردووە بە گەڕانەوە و پاڵپشت كردنی بابەتەكەی بە قسەی گەورە زانایانی ئەو زانستە، سوپاس بۆ خوا یەكەم كتێبێكە بە زمانی كوردی بە شێوەیەكی مەنهەجی لەسەر شێوازی نووسین و لێكدانەوەی زانایانی تەجوید ئەو مەتنەی لێكداوەتەوە، خوای گەورە پاداشتی خێری بداتەوە و بەردەوامیی پێ ببەخشێت بۆ زیاتر خزمەت كردنی قورئانی پیرۆز و ئەو زانستانەی پەیوەستن بە قورئانەوە... آمین.

دلێر أحمد محمد

الجامع للقراءات الأربع عشرة

پێشەکی د.دیاری أحمد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله ...

گومانی تێدا نیە کە بەرزترین و پیرۆزترین زانست زانستەکانی قورئانی پیرۆزە، کە وتەی خوای گەورەیە بۆ بەندەکانی.. لەوزانستانەش زانستی چاك خوێندنەوە (تجويد)ی قورئانە، کە بەلای زانایانەوە لەسەر هەموو موسڵمانێك واجبە قورئان بە (تجويد)ەوە بخوێنێتەوە.. ئەگەر چی شارەزابوون لەزانستە (نظري)یەکەشی لەسەر هەموویان واجب نەبێت (واتە فەرزی کیفایەیە) وەکو هەموو بەشەکانی تری زانست.

لەگەڵ ئەوەی مایەی فەخری گەلی کوردی موسڵمانە کە زانای ژمارە یەکی تەجوید و (حُجة) لە (قراءات)ی قورئاندا (شمس القرّاء إبن الجزري) ڕۆڵەی ئەم گەلە بەوەفایەیە، بۆ دیاریە بەنرخەکەی ئیسلام بۆ گەلەکەیان کە (قورئانە)[1]. مێژووی پیرۆزی پێشینمان بۆ خزمەتی قورئان پڕ نوورە و، مایەی شانازیە.. بەڵام لەسەدەکانی دوایدا -کەحەقی خۆیەتی ناوبنرێت بە سەدەکانی دواکەوتن- یان ڕاوەستان وقەتیسمان لە هەموو ئاستەکانی شارستانیەت (ماددی و ڕۆشنبیری) کە ئوممەتی ئیسلام، بە کوردیشەوە بەرەو دوواوە ڕۆیشتوون..

مێژوومان کەڵەپیاوی کوردی وەکو (إبن تيمية)ی تیاهەڵکەوتووە کەنموونەی تازەکەرەوەی (فقه) و (إجتهاد) و دەرچون لە کۆتی (تقليد) ولاسایی کردنەوەی بێ بنەما بووە.. بەڵام لە سەدەکانی دواکەوتوویدا، بەناو پێشەوایانی دین خۆیان خەریك کردووە بە حاشیەی حاشیەکانەوە، بێ بایەخدان بە (دليل) کە دینەکەیان دینی

---

[1] بڕوانە: الموسوعة الكبرى لمشاهير الكرد عبر التأريخ / د.محمد علي الصويركي الكردي / ج٤، ص١٢٠.

(دلیل)ە! بەهەمان شێوەش لە بواری قورئاندا لە ساڵەكانی بەرەودوا چووندا پشتگوێخستنێكی زۆر بەدی دەكرێت لە خزمەتی قورئاندا.. تەنانەت قورئان وای لێهاتبوو تەنها كتێبێكی پیرۆزبێت و لەناو پەڕۆدا دابنرێت بۆ موبارەكی و، نابێت باسی ڕاڤەی ئایەتەكان بكرێت نەك ئەو كەسە (كافر) بێت!! تەنانەت قوتابیانی شەرعیش (طلّاب العلم) لە كاتی قورئان خوێندندا هەڵەیەكی زۆردەكەن و ڕەچاوی بنەماكانی چاك خوێندنەوەی قورئان ناكرێت.

سوپاس بۆ خوا لەم دواییەدا، لەگەڵ دەستپێكردن وگەشەسەندنی ڕابوونی ئیسلامی و گەڕانەوەی ڕۆڵەكانی میللەت بەرەو گرنگیدان بە ئیسلام و، مامەڵەكردنی وەكو بەرنامەی ژیان و، هزر و ئەسڵی شارستانیەت.. هەروەكو چۆن گرنگی درا بە زانستەكانی تر، گرنگیش - كەم تا زۆر - دراوە بە زانستەكانی قورئان، بەلآم لەئاستی پێویستدا نەبووە، بەتایبەتی زانستی قیرائات و (ئەدا) و گرنگی دان بە سەنەدی نەپچڕاو بۆ سەرچاوەی ئەم قورئانە كە پێغەمبەری خوایە (درودی خوای لەسەر بێت).. چونكە ئەگەر زانستێك بشێت تەنها لە ڕێی خوێندنەوەی چەند كتێبێكەوە دەست بكەوێت، ئەوا چۆنێتی قورئان خوێندنەوە هەرگیز ناشێت، بەلكو دەبێت لەڕێی مامۆستایەكی شارەزاوە بێت كەبنەماكانی خوێندنەوەی قورئانی بەڕاستەوخۆ لەدەمی مامۆستایەكەوە وەرگرتبێت، بەو شێوەیە تا دەگاتە پێغەمبەری خوا (درودی خوای لەسەر بێت)..

لەگەڵ ئەوەی بەزمانی كوردی چەند كتێبێك دانراوە دەربارەی زانستی تەجوید، بەلآم ئەوە بەدی دەكرێت، لە زۆریاندا، كە نوسەرەكەی خۆی شارەزاییەكی تەواوی نەبێت لە مادده زانستیەكە و، پراكتیكیشی زۆر نەبێت.. لەوە دەچێت هەر وەرگێڕانێكی دانراوە عەرەبیەكان بووبێت! لەگەڵ ئەوەی كە سوودیشیان زۆرە.. بەلآم كەم و كوڕیان پێوەدیارە، بەپێچەوانەی ئەم كتێبەی بەردەستمان كە برای بەڕێز كاك إحسان نوسیویەتی.. كە خۆی شارەزاییەكی باشی هەیە لە خوێندنەوەی قورئان و،

خاوەنی سەنەدی نەپچڕاوە و، لە دەمی شارەزایانەوە قورئانی وەرگرتووە.. بۆیە کتێبەکەی لەسەر بناغەیەکی پتەو نوسراوە و زانیاری زۆری تێدایە.. ئەمە و جگە لەوەی کە زۆر سەرچاوەی گرنگ و متمانە پێکراوی بەکارهێناوە لە بابەتەکەدا.

لە ڕاستیدا ئەم کتێبە زیاتر بۆ شارەزایان و قوتابیانی شەرعیە، بەڵام هەموو ڕۆشنبیرێك سوودی خۆی لێ وەردەگرێت، دەتوانم بڵێم تا ئێستا بە زمانی کوردی نموونەی ئەم دانراوە نیە.. بۆ ئەوانەی کە دەیانەوێت بە دروستی قورئان لای مامۆستایەکی شارەزا خەتم بکەن، زۆر گرنگە بگەڕێنەوە بۆی..

داوکارم لە خوای گەورە ئەم کارە جوانە لە برای نووسەر وەربگرێت و بیکاتە توێشووی قیامەتی.

د. دیاری احمد اسماعیل

الجامع للقراءات العشر من طريق الشاطبية والدرّة

پێشەکی نووسەر

الحمد لله الذي خلق السماوات الأرض وجعل الظلمات والنور ثم الذي كفروا بربهم يعدلون، والصلاة والسلام على الرحمة المهداة، سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه وأتباعه و أحبابه أجمعين.

خۆشبەختی بۆ ئەو کەسەی قورئان بەجوانی و دروستی دەخوێنێتەوە و، ساتەکانی شەو و ڕۆژی لەگەڵدا بەسەر دەبات، چونکە قورئان لە ڕۆژی قیامەتدا دەبێت بە تکاکار بۆ خوێنەرانی، وەکو پێغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی:** (أن القرآن يشفع يوم القيامة في اصحابة...)[1].

لەڕاستیدا ژیان لەسایەی قورئاندا—وەکو یەکێك لە خواناسان دەفەرموێت—: نیعمەتێکی گەورەیە، نیعمەتێکە کەسێك نەیچەشتبێت نازانێت چۆنە، نیعمەتێکە تەمەن پیرۆز دەکات و مرۆڤ لە هەموو پیسیەك پاراو دەکاتەوە.

یەکەم پەیامی قورئانیش بۆ مرۆڤایەتی داوای فێربوونی زانست بوو (إقرأ)، زانستیش نیە مەزنتر لەزانستەکانی قورئانی پیرۆز، چونکە—ڕاستەوخۆ—پەیوەندنی بە فەرموودەی پەروەردگارەوە هەیە، یەکێك لە گرنگترین زانستەکانی قورئانیش زانستی تەجوید و شێوازەکانی خوێندنەوەی قورئانە بەپێی ئەو بنچینە و بنەمایانەی گەورە زانایانی ئەم زانستە دیاریان کردووە.

بەڵام ئەوەی کە جێگەی داخە، ئەم زانستە مەزنە پشکێکی کەمی بەرکەوتووە لەبایەخدانی مسوڵمانان لەم وڵاتەی خۆمان و بەتایبەتی مەبەستم کوردستانە، ئەوەش

---

[1] أخرجه مسلم ١/٥٥٣، و أحمد ٢٥٤، ٢٥٧، ٥/٢٤٩، و الطبراني في الكبير ١٣٩-٥/٣٨، البيهقي في السنن الكبرى ٢/٣٩٥.

كەمتەرخەمیەكی بێ پاساوە، چونكە بوارێك نیە شایانی گرنگی پێدان بێت ئەوەندەی قورئانی پیرۆز، فەرمانی خوای گەورەش لەم بارەوە ڕوونترە لە تیشكی خۆر لە ناوەڕاستی ڕۆژدا كە **فەرموویەتی:** (ورتل القرآن ترتيلا).

ئەوە فەرمانێكی خواییە، هاوەلأن بە باشترین شێوە لە خۆیاندا بەرجەستەیان كردبوو، بەو شێوازەی كە لە پێغەمبەر (ﷺ) یان وەرگرتبوو. فێربوونی قورئانیش بەشێوەیەكی ڕاست و دروست بەهەوڵدان و كۆشش دەبێت، چونكە بەدەست هێنانی ئەو زانستە ڕادەوەستێت لەسەر لایەنە تیۆری و كردەیەكەی پێكەوە، بەتایبەتی بۆئەوانەی كە دەیانەوێت ڕۆڵی مامۆستایی و فێركردنی موسوڵمانان ببینن، پێویستە لەسەریان سەرباری ئەوەی بەجوانترین شێوە پیتەكانی قورئان دەربڕن، بشگەڕێنەوە بۆ سەرچاوە متمانە پێكراوەكانی ئەم زانستە-بەتایبەتی سەرچاوە دێرینەكان- چونكە هەموو زانا هاوچەرخەكان زانستەكانیان لەوانەوە سەرچاوە دەگرێت، لێرەشەوە گرنگی زمانی عەرەبی دەردەكەوێت، چونكە زمانی ئاینیی ئێمەی موسوڵمانانە، واتە ئامرازی تێگەیشتنمانە لە قورئان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەها بۆ تێگەیشتن لەو گەنجینە بە نرخانەی كە زانایان بۆیان بەجێهێشتووین، وا زەمانەش جارێكی تر خۆی دووبارە دەكاتەوە و، لەژێر پاساوی جیاجیا هەڵمەتی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بەچڕی لەدژی ئەم زمانە ئەنجام دەدرێت، بەهیوای پەیدابوونی نەوەیەك لەداهاتوودا تێگەیشتنی قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) بەلایانەوە قورستربێت لە سەركەوتنی چیایەكی سەخت، ئەوەش لێپرسراوێتیەكی مێژووییە دەكەوێتە سەر ئەستۆی موسوڵمانانی ئەم سەرەدەمە، خوای گەورەش بێ نیازە لەو هەوڵانەی ئێمە و، خۆی بەڵێنی پاراستنی قورئانەكەی داوە، بەڵام تاقیمان دەكاتەوە تاكو چ ئەندازەیەك پەرۆشین لەسەر ئاینەكەمان، مەخابن سەرەتای بەرووبوومی ئەو هەوڵانەش دەركەوتوون لە نەوەی تازە پێگەیشتوودا و، یەكێكیش لە دیاردەكانی گرنگی نەدان نەشارەزاییە لە قورئان خوێندندا، ئەم مەترسیەش كە

لێرەدا دەیخەمە ڕوو زیاتر مەبەستم لەڕاست خوێندنەوەی قورئانی پیرۆزە ئەگینا-سوپاس بۆخوا-هەوڵی مامۆستایان و کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی ئیسلامی و سەرجەم ئەو خزمەتانەی ئەمڕۆ بەئاینی ئیسلام پێشکەش دەکرێت، هەموو ئەمانە غەریبی ئیسلامیان لابردووە و بووژانەوەیەکی بەرچاو وەدیدەکرێت لەنێو موسوڵمانانی هەرێمدا.

لێرەشەوە داواکارم لە فێرخوازانی زانست-بەتایبەتی قورئانی پیرۆز-ڕێبازی وەرگرتنی زانست لەڕێگەی سەنەدەوە زیندوو بکەنەوە، چونکە ئەوە ڕێبازێکی متمانە پێکراوە بۆ وەرگرتن و فێربوون.

منیش فەزڵ و چاکەی خوای گەورە بەسەرمەوەیە بەوەی هەلی خوێندنەوەی یەك خەتمەی بۆ ڕەخساندم بە قیرائەتی عاصم لەسەر هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص) لەسەر دەستی مامۆستامان (مامۆستا دلێر گەرمیانی)-دواتریش (أصول)ی دە پێشەوا گەورەکانم لەلای خوێند و قۆناغی (الجمع الصغیر)یشم تەواو کردو ئیستا لە (الجمع الکبیر)دا گەیشتوومەتە جوزئی هەشتەم بەسەنەدی نەپچڕاو بۆ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەوەش دەرگای چوونە ژوورەوەی ئەم زانستە گرنگەی بۆ والآ کردم و، یەکێك لەو کتێبە بە پێز و بەنرخانەی خوێندمەوە و، بە وانە وتمەوە چەند جارێك، کتێبی (المقدمة الجزرية)ی (إبن الجزري) بوو ڕەحمەتی خوای لێبێت، ئەم کتێبە وەکو پێناسەمان کردووە لە سەرەتای ئەم ڕاڤەکردنە یەکێکە لە باشترین ئەو کتێبانەی لەبواری زانستی تەجوید و بنەماکانی خوێندنەوەی قورئاندا نووسراون بەشێوەی هۆنراوە، چونکە نووسەرەکەی پێشەوایەکی ناوداری هەرەگەورەیە، کە هەموان بێ ڕاجیایی کۆکن لەسەر پێشەوایەتی ئەو، بێگومان زانستیش-هەر زانستێك بێت-لەسەرچاوەکەیەوە وەربگیردرێت باشترە، هەروەکو چۆن ئاوخواردنەوە لە سەرچاوەی سازگار باشتر و خۆشترە لەو شوێنانەی دوورن لە سەرچاوەوە.

بۆیە پشت بە خوای گەورەو، لەژێر ڕووناکی کۆمەڵێك لێکدانەوەی زانایانی کۆن و هاوچەرخ، هەڵسام بە نووسینی شەرحێك بۆ ئەم کتێبە، هاندەریشم—پاش ڕەزامەندی پەروەردگارم—ئەوەبوو بینیم موسوڵمانان بایەخی پێویستیان بەم زانستە نەداوە و، تەنانەت خاوەن بڕوانامە و ڕۆشنبیرەکانیش هەر بەجوانی نازانن قورئان بخوێننەوە و، لە زۆربەی حوکمەکانی بێ ئاگان، جگە لەوەش هاندەرێکی بەهێزی ترم هەبوو کەبریتی بوو لەوەی تاکو ئێستا ئەم کتێبە بەباشی نەناسراوە لەنێو مسوڵمانانی کورد و کەس هیچ لێکدانەوەیەکی بۆنەکردووە کە چاپ کرابێت.

شایانی باسیشە کە ئەم کتێبە و، هیچ کتێبێکی تر لەم زانستە، قەرەبووی هەبوونی مامۆستا ناکاتەوە بۆ فێرکردنی فێرخواز، چونکە ئەگەر بگونجێت هەر زانستێك لە ڕێگەی کتێبەوە وەربگیردرێت، زانستی تەجوید و جوان خوێندنەوەی قورئان هەرگیز بەتەواوی بەدەست ناخریت بەبێ مامۆستایەکی لێهاتوو، ئەوپەڕی هیواشم لەم کتێبە ئەوەیە سەرچاوەیەکی فێرکردن بێت بۆ مامۆستایانی قورئان و، بابەتێکی هاندەر بێت بۆ قوتابیانی زانست بیخوێننەوە و سوودی لێوەربگرن بە هاوکاری کەسانی لەخۆیان شارەزاتر.

لەئەزموونی خۆیشمەوە لەکاتی فێربوونی قورئان بەپێی بنەماو بنچینەکانی **دەڵێم**: ئەی قوتابی زانست و جوان خوێندنەوەی قورئان، پێش ئەوەی خەتمەیەکی تەواو بخوێنیت لەلای مامۆستایەکی لێهاتوو، گوێگرتنت بۆ قورئان زۆر جیاوازە لەگەڵ پێش تەواو کردنی خەتمەکە، تۆ پێشتر گوێت لە ئایەتێك دەگرت بەسەریەکەوە، بەڵام ئێستا پیت پیت بەگوێتدا تێدەپەڕێت، چونکە مەخرەج و سیفەتی پیتەکانی دەزانیت، بۆیە نزم کردنەوەی پیتی بەرز و پێچەوانەکەی، قەلقەلە پێنەکردنی پیتەکانی قەلقەلە و پێچەوانەکەی، ڕانەوەستان لەسەر پیتەکانی (لن عمر)، تێپەڕبوون بەسەر پیتەکانی (صفیر) بەبێ پێدانی ئەو سیفەتە، کورت کردنەوەی مینگە و مەددەکان لەئاستی خۆیان و شتی تر، هەموو ئەمانە ئێستا سەرنجت ڕادەکێشن، پێیان دەزانیت

کەهەڵەن، من دەستەبەری ئەوەم بۆ هەر براو خوشکێکی موسوڵمانی قورئان دۆست، کە ئەگەر مەخرەج و سیفەتەکان شارەزا بوو و، خەتمەیەکی قورئانی بە درووستی خوێند لەسەر دەستی مامۆستایەکی کارامە هەست بە حاڵتێکی تازە دەکات لە خۆیدا، کە هەرگیز پێشتر هەستی پێنەکردووە، شادیەکە لەوانەیە دیاری خوای گەورە بێت بۆ ئەو کەسەی بەشێك لەساتەکانی تەمەنی تەرخان دەکات بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان.

واشنەزانی لێهاتوویی لە بنەماکانی تەجوید و ڕاست خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز مەسەلەیەکی ڕواڵەتیە و، کاریگەری زۆری نیە، نەخێر، بەڵکو وادەزانم ئەوە (یەکێکە) لە هۆکارەکانی تێنەگەیشتن لە قورئان و (تدبر) نەکردنی، ئاخر کەسێك چۆن سوود لە مەزنترین سورەتی قورئان (الفاتحة) وەربگرێت کە بە پەلە بیخوێنێتەوە وەکو ئەوەی گورگێکی بەدواوە بێت و، پیتەکانی تێکەڵ و پێکەڵ بکات، یان (آیة الکرسي) هەروەها ئایەتەکانی تر، ئەو پەلەپەل کردنە و تێکەڵ کردنی وشەکان بەسەر زماندا بەو شێوازە، ڕێگرە لە سوود وەرگرتن و تێڕامان لە واتاکانیدا.

چی بێت لەقورئان باشتر، ئادەمیزاد تەمەنی تێدا بەسەر بەرێت، ئێمە بەو شێوەیەین وەکو حەسەنی بەسری ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێت: ئەی ئادەمیزاد تۆ بریتیت لە چەند ڕۆژانێك، جا کە ڕۆژێکت تێپەڕی وەکو ئەوەیە هەندێکت لەنێو چووبێت، ئەگەر کەسێکیش هەندێکی لەنێو چوو، بێگومان زۆر نابات و بەجارێك تیا دەچێت.

کتێبی خواش لەپێشترە لە هەموو زانست و بوارێکی تر بۆ بایەخ پێدان، ئەو ساتانەش لەگەڵ فێربوون و تێگەیشتن و لەبەرکردنی ئایەتەکانیدا بەسەر دەچێت ساتگەلێکی پیرۆزن و قورسی تەرازووی ڕۆژی قیامەتن (إنشاءالله).

لەم نووسینەشدا ئەوەندەم بەسە توانیبێتم ئەم بابەتە بوروژێنم بۆ مامۆستایان و نووسەران کە هەولێکی جددی دەست پێبکەن بۆ ڕاڤەکردن و لێکۆلینەوە و وەرگێڕانی

ئەو هەموو سەرچاوانەی كە خوێنەری مسوڵمانی كورد نەك هەر لێیان سوودمەند نەبوونە، بەڵكو ناویشیان نەبیستووە، ئەوەش زیانێكی گەورەیە، چونكە لەڕاستیدا گەورە زانایان و كەڵەپیاوانی ئەم بابەتە مەزنە نووسین و شوێنەواری ناوازەیان بۆ بەجێهێشتووین، گەلی كورد لەژێر جۆرەها پاساودا لێی بێبەش بووە، منیش بەپشتیوانی خوای پەروەردگار چەندین سەرچاوەی ترم داناوە كاریان لەسەر بكەم ئەگەر تەمەن دەرفەتی تێدا مابێت.

دەپاڕێمەوە لەخوای گەورە و دەڵێم:

ئەی چاكترین كەسێك گوێ لەنزاو پاڕانەوەی بەندەكانی دەگرێت، بمپارێزە لەوەی لەم نووسینەم مەبەستم ناوبانگ دەركردن و ڕووپامایی بێت، بۆئەوەی كردەوەم پووچەڵ نەبێت و پاداشتم بە زایە نەچێت، لاسایی پێشەوای گەورە (الشاطبي)یش دەكەمەوە، **دەڵێم:**

ونادیت اللهم یا خیر سامع — أعذني من التسمیع قولا و مفعلا

إلیك یدي منك الأیادي تمدها — أجرني فلا أجري بجور فاخطلا [١]

لەكۆتایشدا دەڵێم:

لەم لێكدانەوە كورتەدا گەڕاومەتەوە بۆ زۆرێك لە كتێبەكانی تەجوید و شەرحی (الجزریة) لە كۆن و نوێدا، ئەم بوارەش بوارێك نیە لەخۆمەوە قسەم تێدا كردبێت، بەڵكو هەرچیم نووسیوە هەر گواستنەوە بووە بۆ قسەی زانایان لەمەڕ ڕاڤەكردنی دێڕەكانی هۆنراوەكە، بەڵام ئەزموونی وانە وتنەوەی تەجوید و، ڕاڤەكردنی پێشەكی (الجزریة) هەلی كەڵك وەرگرتنی بۆ ڕەخساندم لەگەڵێك لەو كتێب و سەرچاوانەی لەم

---

١ بڕوانە: الوافي في شرح الشاطبیة / عبد الفتاح القاضي/ ٢٧-٢٨.

بارەوە نووسراون و، بە گوێرەی توانای خۆم هەوڵم داوە ئەو سوودانە بە خوێنەرم بگەیەنم.

جا ئەگەر تووشی هەڵەو نەپێكان بووبێتم لە جێگەیەكی كتێبەكەو، كەسێك بەرچاوی ڕوون كردمەوە و هەڵەیەكی بۆ ڕاست كردمەوە، بەئەو پەڕی سنگ فراوانیەوە وەریدەگرم و، لەهەڵەكەم پاشگەز دەبمەوە، چونكە لەكۆتاییدا من زیاتر نیم لە ئادەمیزادێك كە قابیلی هەڵەكردنە.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهدُ ألاّ أله إلاّ أنت أستغفرك و أتوب أليك.

باوكی موحەممەد / إحسان برهان الدين

كەلار ٢٠١٠/٨/١٩

ihsanburhan@yahoo.co.uk

كورتەیەك دەربارەی ژیاننامەی (إبن الجزري)

ئەبولخەیر شەمسەددین موحەممەدی كوڕی موحەممەدی كوڕی موحەممەدی كوڕی عەلی كوڕی یوسف، عومەری، دیمەشقی، شیرازی، ناسراو بە (إبن الجزري)[1].

لە شەوی شەممە، لە پاش نوێژی تەراویح لە بیست و پێنجی ڕەمەزانی ساڵی (٧٥١)ی كۆچی لە گەڕەكی (بین السورین) لە دیمەشق لە دایك بووە.

باوكی بازرگان بوو، چل ساڵ بوو منداڵی نەدەبوو، كاتێك ڕۆیشت بۆ حەج لەلای ئاوی زەمزەمدا پاڕایەوە لە خوای گەورە كە كوڕێكی زانای پێببەخشێت.

ئەم باوكە بازرگانە پیاوێكی خواناس و زانست پەروەر بوو، قورئانی مەزنڕادەگرت و، لە لای مامۆستایانی ناودار وەری دەگرت، خودی (إبن الجزري) لە باسكردنی ژیاننامەی (الحسن السروجي) مامۆستایدا **فەرموویەتی**[2]:

(مامۆستای من و مامۆستای باوكم ڕەحمەتی خوای لێبێت، باوكمی فێری قورئان خوێندن كرد).

(إبن الجزري) جگە لە زانستی قورئان و لەبەركردنی گوێی لە فەرموودەكانی پێغەمبەریش (ﷺ) دەگرت لە گەورە زانایانەوە، وەكو هاوەڵانی (الفخر ابن البخاري) و

---

١ (جزيرة إبن عمر): ناوچەیەكە لەسەر سنوری سوریا – توركیا، لەئەو سەری باكوری موسڵ، ئەم دورگەیە ڕوباری دیجلە لە یەك لاوە دەورەی داوە بەشێوەی مانگ، بەڵام دواتر كەندرێك لەلایەكانی ترەوە دروست كراو، ئاستێكی لەسەر دروست كراو، هەربۆیە ئاو چواردەوری ناوچەكەی دا، كەسانێكی زۆریش بەو ناوچەیە ناسراون وەكو لە كتێبی (معجم لأدباء ١/١٦٠ هـ) و (كفاية الالمعي / ٨٥) باسكراون.

٢ بڕوانە: غاية النهاية ١/٢٤٩.

کەسانی تر لە دیمەشق، ئیجازەشی لە گەورە زانایانی وەرگرت، وەکو خاڵی بەساڵاچووی باپیری (محمد بن إسماعیل الخبان)، پاشان دەستی کرد بە کۆکردنەوەی شێوەکانی خوێندنەوەی قورئان (القراءات)، لەسەر دەستی زانایانی شام **وەکو:** (عبدالوهاب بن السلار) و (أحمد الطحان) و (أحمد رجب) لەنێوان ساڵی ٧٦٦-٧٦٧ ك، حەوت خوێندنەوەکەشی لە (ابراهیم الحموي) وەرگرت و، دواتر لەسەر دەستی (إبن اللبان) هەموو خوێندنەوەکانی تەواو کرد.

پاشان ئارەزووی گەشتی پەیدا کرد لەپێناو بەدەست هێنانی ئیسناد بەرزی و، زۆرتر کارامەبوون، هەربۆیە ڕووی کردە وڵاتی پیرۆزی حیجاز لەساڵی ٧٦٨ ك، لەوێیش پەیوەندی کرد بە وتارخوێن و پێشنوێژی مەدینە (محمد بن عبدالله الخطیب)و قیرائاتی لێوەرگرت، لەسەر کتێبی (الکافي) و (التیسیر) پاشان گەڕایەوە بۆ دیمەشق و درێژەی دا بە خوێندنەکانیدا لەلای (إبن السلار) و، چەند زانایەکی تر.

لەپاش ئەوە ئارەزووی گەشت کردنی کرد بەرەو ئەندەلوس بەمەبەستی خوێندنی زانست لەلای (محمد بن یوسف الاندلسي) بەلاَم باوکی ڕێگەی نەدا، هەروەها حەزی کرد بچێتە (کرك) بەلاَم حەزەکەی بەدی نەهات، پاشان بڕیاری دا بچێت بۆ قاهیرە لە ساڵی ٧٦٩ ك، لەوێ زانستی قورئان خوێندنی لە گەورە زانایانی وەرگرت، **وەکو:** (محمد بن الصایغ) و (عبدالرحمن البغدادي) و (ابی بکر بن الجندي) لەپاش وەرگتنی ئیجازە گەڕایەوە بۆ دیمەشق، بەلاَم پاش مانەوەیەکی کەم گەڕایەوە بۆ قاهیرە لەساڵی ٧٧١ ك، بۆئەوەی جارێکی تر لەسەر چەند کتێبێکی قورئان شێوەکانی خوێندنەوەی قورئان وەربگرێت، هەروەها بۆ وەرگرتنی زانستی فەرموودەش لەسەر دەستی ئەوانەی مابوون لە قوتابیەکانی (الدمیاطي) و (الابرقوهي) و، زانایانی تر، هەروەها زانستی فیقهیشی وەرگرت لەسەر مەزهەبی پێشەوا شافیعی لەبارنەی مامۆستا (عبدالرحیم الاسنوي) و زانای تر.

پاشان قاهیرەی بەجێهێشت بەرەو دیمەشق و، هەموو قیرائاتەکانی کۆکردەوە لەسەر دەستی (القاضي احمد الکفري)، پاشان خێرا جارێکی تر گەڕایەوە بۆ قاهیرە، لەساڵی ٧٧٨ ك، دەستی کرد بەخوێندن لەلای (الضیاء القزویني) و زانای تر لەزانستی (الاصول) و (المعاني) و (البیان)، هەروەها گەشتی کرد بەرەو شاری ئیسکەندەریە بۆئەوەی قیرائات بەکۆکراوەیی وەربگرێت لەسەر دەستی (عبدالوهاب القروي الاسکندري)، بەلاّم لەوێ هەستی کرد سۆزی دەخروشێت بۆ شارەکەی خۆی، بۆیە—لەپاش وەرگرتنی مۆڵەت و بڕوانامەی زانستی لەسەر دەستی مامۆستایانی— گەڕایەوە بۆ دیمەشق وەکو زانایەکی گەورە لە چەندین زانستدا لەسەرووی هەموشیانەوە لە زانستی (القراءات) و(الحدیث) و (الفقه).

لە دیمەشق ئەستێرەی (إبن الجزري) درەوشایەوە و، ناوبانگی پەیدا کرد و، (إبن کثیر)ی زانا و لێکدەرەوەی قورئانیش ئیجازەی "فتوا"دانی پێبەخشی لەساڵی ٧٧٤ ك، ئینجا بەمەبەستی قورئان وتنەوە بە فێرخوازانی زانست و، بۆماوەی چەندین ساڵ لە مزگەوتی (الأموي) دانیشت و لێپرسراوێتی قوتابخانەی (العادلیة)شی گرتە ئەستۆ، هەروەها بوو بە مامۆستای (دار الحدیث) لە (الأشرفیة الکبری) و، بوو بە لێپرسراوی قوتابخانەی گەورە لە (تربة أم صالح)، لەپاش لە دونیا دەرچوونی (إبن السلار) ی مامۆستای لەساڵی ٧٨٢ ك، ئەمەش لەکاتێکدا بو کە زانایانی گەورە وەکو: (الشهاب ابن الحجي) و کەسانی تر لە ژیاندا بوون،چەندین ئەرکی زانستی دیکەشی لە ئەستۆ گرت، هەروەها قوتابخانەیەکیشی دروست کرد بۆ فێرکردنی قورئان و خۆی بوو بە مامۆستای، پاشان بەباشی زانی دەست بکات بە بلاّوکردنەوەی زانست و گەشت بکات لەپێناویدا، پاش ئەوەی وەکو قوتابی گەشتی دەکرد، ئەمجارە وەکو زانایەك، بۆیە لەساڵی ٧٧٨ ك گەشتی کرد بۆ میسر بەهاوڕێیەتی موحەممەدی کوڕی، لەپاش ساڵێك لە میسر دەرچوو بەلاّم لەساڵی ٧٩٨ ك جارێکی تر گەڕایەوە میسر و چووە ئیسکەندەریە و، ولاّتی ڕۆم، کاتێك گەشتە شاری برۆسە ڕێزی زۆری لێنرا لەلایەن

سوڵتانی عوسمانی "بایەزید"ەوە و، حەوت ساڵ لەوی مایەوە سەرقاڵی زانست و، وتنەوەی (قراءات) و، زانستەکانی قورئان و فەرموودە بوو تێیدا.

قوتابیەکی زۆری هەبوو لەوێ، لەپاش کۆچی دوایی سوڵتان بایەزید، (إبن الجزري)لە ساڵی ٨٠٥ ك ڕووی کردە (بلاد ماوراء النهر) و، لەوێ چوو بۆ شاری (کش)و دواتر چوو بۆ (سمرقند) و، تەیمورلەنگ ڕێزی زۆری لێ گرت، لەساڵی ٨٠٧ ك بەرەو خۆراسان بەڕێکەوت و، ڕۆشتە (هراة) و (یزد) و دواتر لە ئەسفەهان مایەوە، تاکو ڕەمەزانی ساڵی ٨٠٨ ك و، ئینجا ڕۆشتە شاری شیراز، سەرانی دەسەڵات لە شیراز وابەستەیان کرد کە لەوێ بمێنێتەوە و، کردیشیان بە دادوەری شیراز و دەوروبەری، چواردەساڵ لەوێ مایەوە، قوتابخانەیەکی قورئانی لەوێ دروستکرد و، قوتابی زۆری لەدەور کۆبوویەوە.

لەساڵی ٨٢١ ك ڕووی کردە عێراق، لە بەسرە نیشتەجێ بوو بۆ قورئان ووتنەوە و، فێرکردن، هەربۆیە قوتابی زۆری لەدەور کۆبوویەوە و، لە شیرازەوە (طاهر بن عزیز الأصبهاني) خۆی گەیاندە لای (إبن الجزري) مامۆستای و خەتمەیەکی تەواوی بە (القراءات العشرة) لەلا تەواو کرد و، دەستی کر بە خەتمەیەکی تر بەلاّم تەواوی نەکرد.

لەساڵی دواتر ڕووی کردە شاری مەدینە و،بەلای گوندی عونەیزەدا تێپەڕی بەهاوڕێیەتی (معين الدين بن عبدالله قاضي کازرون)ی قوتابی خۆی، پاش دوورکەوتنەوەیان لەو گوندە عەرەبە بیابان نشینەکان هێرشیان بۆ هێنان، بەلاّم خوای گەورە ڕزگاری کردن لە دەستیان و، هەلاّتنەوە بەدەستی بەتاڵەوە بەرەو عونەیزە، چونکە هەرچیان پێبوو بەتاڵانی برا، لەو دەڤەرەش (إبن الجزري) هۆنراوەی (الدرة المضية في القراءات الثلاث المتممة للعشرة)[1]ی نووسی، کەلەکۆتاییەکەیدا ئاماژە دەکات بۆ ڕووداوی دەستدرێژی کردنەسەریاندا و، دەفەرموێت:

غـريـبـة اوطـان بنـجـد نـظمتهـا — و عـظـم اشتغـال البال وافـرٍ وكـيف لا

صُددت عن البيت الحرام وزوري الـ — ـمقام الشريف المصطفى اشرف الملا

---

١ (الدرة): بریتیە لە قیرائەتی ئەبوجەعفەر و یەعقوب و خەلەفی دەیەم بەشێوەی هۆنراوە دانەر ئوصولی ئەم سێ قیرائەتەی تێدا کۆکردووەتەوە (أُصول و فرش) ((م. دلێر گەرمیانی)).

وطوقني الأعراب بالليل غفلة فما تركوا شيئا وكدت لأقتلا
فادركني اللطف الخفي وردّني عُنيزة حتى جاءني من تكفلا
بحملي و ايصالي لطيبة آمنا فيارب بلغني مرادي وسهلا[١]

لە عونەیزە (قاضي) ناوبراو خەتمەیەکی بە خوێندنەوەی ئەبوجەعفەر لەلای (ابن الجزري) خوێند و لە مەدینە تەواوی کرد و، لەوێیش پێشنوێژی حەرەمی مەدینەش دەستی کرد بە خوێندن لەلای[٢].

کاتێك وادەی حەج کردن نزیك بوویەوە بۆ ئەو مەبەستە خۆی سازدا و، پاشان لەهەردوو حەرەمی مەککە و مەدینە مایەوە بۆ وانە وتنەوە و، دانانی کتێب، دواتر دەرچوو بەرەو عێراق و، لەساڵی ٧٢٦ ك جارێکی تر گەڕایەوە بۆ حەج، پاش تەواو بوونی حەج ڕۆیشت بەرەو قاهیرە و، لەوێ چاوی بە ئەحمەدی کوڕی کەوت و، هەروەها لەگەڵ سوڵتان ئەشرەفدا کۆبوویەوە و ڕێزی زۆری لێی گرت[٣]، ئەوکاتەش کەچاوی بە ئەحمەدی کوڕی کەوت بیست ساڵبوو یەکتریان نەبینیبوو، بۆیە نامەی بۆنووسیبوو لەولاتی ڕۆمەوە ئامادە بێت و، دەرۆژ پێکەوە مانەوە. لەساڵی حەجی داهاتوودا ڕووی کردە مەککە و، یەك مانگ تێیدا مایەوە ئینجا دەرچوو بەرەو یەمەن لەڕێگەی دەریاوە، بەمەبەستی فێرکردن و قورئان وتنەوە و بازرگانی کردن، لەوێ خەڵکەکە پێشبڕکێیان دەکرد لەسەر نزیك بوونەوە و خوێندن لەلای، چونکە ئەوان پێشتر کتێبی (الحصن الحصين)ی (إبن الجزري) یان خوێندبوویەوە، (إبن الجزري) لەناویاندا مایەوە تاکو وادەی حەج لە ساڵی داهاتوودا و، لەگەڵ ئەحمەدی کوڕی بەڕێکەوتن بەرەو میسر، چەند مانگێك لەوێ مانەوە و، لێی دەرچوون لە (جمادی

---

١ بڕوانە: کۆتایی پەراوێزی (التسهيل لقراءات التنزيل).
٢ بڕوانە: غاية النهاية / ٢/٢٥١ .
٣ بڕوانە: البدر الطالع / ٢/٢٥٨ .

الآخرة)ی ساڵی ٨٢٩ ك بەرەو دیمەشق و لەوێ لەیەكتر جیابوونەوە؛ كوڕەكەی بەرەو وڵاتی ڕۆم و خۆی بەرەو شیراز، هەر لەوێیش مایەوە لەسەر ئەو حاڵە لە فێركردن و وتنەوەی قورئان تاكو لەڕۆژی هەینی ٥ / ربیع الأول / ٨٣٣ ك كۆچی دوایی كرد، كاتێك خەڵكی هەواڵی مردنییان بیست، لەهەموو لایەكەوە كۆبوونەوە و، بەخەڵك و كاربەدەستانەوە پێشبڕكێیان دەكرد بۆ هەڵگرتنی تەرمەكەی و، هەر لەو قوتابخانەی كە دایمەزراندبوو لەشیراز نێژرا.

نووسین و كتێبەكانی (إبن الجزري):

(إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت نووسینی زۆری هەیە لە هەموو بابەتەكانی زانست لە ئیسلامدا بەتایبەتی زانستی (القراءات) ژمارەیان دەگاتە زیاتر لە (٨٠) كتێب، بەڵام ئێمە لێرەدا تەنها باسی چەند كتێبێكی بەناوبانگی دەكەین **وەكو:** —

تحبير التيسير في القراءات العشر.

- تقريب النشر في القراءات العشر.
- التمهيد في علم التجويد.
- الدرة المضية في قراءات الأئمة الثلاثة المرضية.
- طيبة النشر في القراءات العشر.
- غاية النهاية في أسماء رجال القراءات.
- المقدمة الجزرية.
- منجد المقرئين و مرشد الطالبين.
- النشر في القراءات العشر[1].

---

١ بۆ ئەم نووسینەم دەربارەی ژیاننامەی (إبن الجزري) لە كتێبی (شيخ القراء الإمام ابن الجزري) سوودم بینی.

پێناسەیەك بۆ (المقدمة الجزرية)

پێشەکی (الجزرية) هۆنراوەیەکە لە دانانی (إبن الجزري) لەسەر بەحری (الرجز) بریتیە لە سەدوحەوت کۆپلە (دێڕ)، هەموو بابەتە سەرەکیەکانی زانستی تەجویدی لەخۆگرتووە، ڕێکخستنیشی بۆ بابەتەکان لەسەر بنەمایەکی (منطق)ی ڕوون دامەزراندووە، سەرەتا بەپێشەکیەکانی تەجوید دەستپێدەکات و، ئینجا باسی مەخرەج و سیفەتی پیتەکان دەکات و، دواتر هەندێ حوکمی تایبەت باس

دەکات بەو پێشەکیانەوە، وەکو یاساکانی ڕاوەستان و،شێوازی نووسینی قورئان و، ڕاوەستان لەسەر کۆتایی وشەکان.

وادیارە (إبن الجزري) ناوونیشانی لاوەکی لەنێوان دێڕەکانی هۆنراوەکەیدا دانەناوە، وەکو دەردەکەوێت لەکۆنترین دەستنووسەکانی ئەم کتێبە، بەڵام هەندێ لەوانەی لەبەریان گرتووەتەوە یان بڵاویان کردووەتووە کتێبەکەیان بەپێی بابەتەکانی دابەشکردووە و، ناونیشانی ناوخۆییان بۆ دیاریکردووە، وەکو ئاسانکاری بۆ خوێنەر و فێرخواز.

پێشەکی (الجزرية) پەیوەندی هەیە بە کتێبەکانی تری (إبن الجزري) یەوە کە لەوێیش باسی بابەتەکانی زانستی تەجویدی کردووە، وەکو (التمهيد) و (النشر) و، هۆنراوەی (طيبة النشر) کە لەگەڵ پیشەکی (الجزري) دا لە ٣٠ کۆپلەدا هاوبەشن، ئەوەشم بەلاوە پەسەندە[١] کە (المقدمة) زووتر نووسراوە لەپێش کتێبی (الطيبة)، هەروەها بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆش پەیوەندی هەیە لەگەڵ کتێبی (التمهيد)، هەربۆیە ئەو کتێبانە بەلێکدانەوە و ڕاڤەکردنێکی چاك دێتە ئەژمار بۆ ئەم هۆنراوەی

---

١ خاوەن ئەم قسەیە (د.غانم قدوري الحمد)ە.

کە لەبەر دەستمانایە، ڕاڤەکارانی ئەم پێشەکیەش بەم پەیوەندیەیان زانیوە و، سوودیان لەو کتێبانە زۆر وەرگرتووە.

پێشەکی (الجزرية) گرنگی زۆری پێدراوە لەلایەن پسپۆران و بایەخداران بە زانستی تەجویدەوە، لەڕووی لەبەرکردن و لەبەرگرتنەوە و، ڕاڤەکردن، ئەمەش لەبەر چەند هۆیەك، لەوانە: کورتی و پوختەیی ئەو هۆنراوەیە، هەروەها ئاسانی وشەکانی و گشتگیری بابەتەکانی بۆ هەموو باسەکانی تەجوید، لەسەرووی هەموو ئەو هۆکارانەشەوە، بەناوبانگی نووسەرەکەی لەسەردەمی خۆیدا و، سەردەمەکانی تریش، تاوەکو ئەم ڕۆژگارەی خۆمان، بەڵگەش لەسەر بایەخ پێدانی ئەم پێشەکی یە زۆری لێکدانەوەکانێتی لەلایەن زانایان و ڕاڤەکارانەوە، کەدەگەنە زیاتر لە پەنجا لێکدانەوەی درێژ و کورت، وەکو:

١. الحواشي المفهمة في شرح المقدمة، لأبي بكر أحمد (ت ٨٣٥ هـ).

٢. الطرازات المعلمة في شرح المقدمة الجزرية، لعبد الدائم الحديدي الأزهري، قوتابی (إبن الجزرية) چاپ کراوە.

٣. اللالئ السنية في شرح المقدمة الجزرية، لأحمد بن محمد القسطلاني (ت ٩٢٣ هـ).

٤. الدقائق المحكمة شرح المقدمة، لزكريا الأنصاري (ت ٩٢٦ هـ)

٥. المنح الفكرية في شرح المقدمة الجزرية، لملا علي القاري (ت ١٠١٤ هـ).

لێکدانەوەی زۆری تریشی هەیە جگە لەمانە – چاپکراون، هەندێکیش هێشتا دەستنووسن و چاپ نەکراون[١].

١ بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري ١٢ / ١٣.

دەقی هۆنراوەكە

پێشەكی

١	يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبٍّ سَامِعِ	(مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيِّ الشَّافِعِي)
٢	(الْحَمْدُ لِلَّهِ) وَصَلَّى اللَّهُ	عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ
٣	(مُحَمَّدٍ) وَآلِهِ وَصَحْبِهِ	وَمُقْرِئِ الْقُرْآنِ مَعْ مُحِبِّهِ
٤	(وَبَعْدُ) إِنَّ هَذِهِ مُقَدِّمَهْ	فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ
٥	إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ	قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا
٦	مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ	لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ
٧	مُحَرِّرِي التَّجْوِيدِ وَالْمَوَاقِفِ	وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي الْمَصَاحِفِ
٨	مِنْ كُلِّ مَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ بِهَا	وَتَاءِ أُنْثَى لَمْ تَكُنْ تُكْتَبْ بِهَا

بابەتی مەخرەجی پیتەكان

٩	مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرْ	عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ
١٠	فَأَلِفُ الْجَوْفِ وَأُخْتَاهَا وَهِي	حُرُوفُ مَدٍّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي
١١	ثُمَّ لأَقْصَى الْحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ	ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ
١٢	أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا وَالْقَافُ	أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ
١٣	أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشِّينُ يَا	وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا
١٤	لاضْرَاسَ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا	وَاللاَّمُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا
١٥	وَالنُّونُ مِنْ طَرَفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا	وَالرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا
١٦	وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ	عُلْيَا الثَّنَايَا وَالصَّفِيرُ مُسْتَكِنْ

١٧	مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى	وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا
١٨	مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ	فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ
١٩	لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ	وَغُنَّةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

بابەتی سیفەتەكان

٢٠	صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْوٌ مُسْتَفِلْ	مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُلْ
٢١	مَهْمُوسُهَا (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ)	شَدِيدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)
٢٢	وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ)	وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ
٢٣	وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ	وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الْحُرُوفِ الْمُذْلَقَهْ
٢٤	صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ	قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍّ) وَاللِّينُ
٢٥	وَاوٌ وَيَاءٌ سَكَنَا وَانْفَتَحَا	قَبْلَهُمَا وَالانْحِرَافُ صُحِّحَا
٢٦	فِي اللاَّمِ وَالرَّا وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ	وَلِلتَّفَشِّي الشِّينُ ضَادًا اسْتَطِلْ

بابەتی تەجوید

٢٧	وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لاَزِمُ	مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرَآنَ آثِمُ
٢٨	لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنْزَلاَ	وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلاَ
٢٩	وَهُوَ أَيْضًا حِلْيَةُ التِّلاَوَةِ	وَزِينَةُ الأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ
٣٠	وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا	مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا
٣١	وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لأَصْلِهِ	وَاللَّفْظُ فِي نَظِيرِهِ كَمِثْلِهِ
٣٢	مُكَمَّلاً مِنْ غَيْرِ مَا تَكَلُّفِ	بِاللُّطْفِ فِي النُّطْقِ بِلاَ تَعَسُّفِ
٣٣	وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تَرْكِهِ	إِلاَّ رِيَاضَةُ امْرِئٍ بِفَكِّهِ

بابەتی گەورەکردن و بچووك کردنەوە

٣٤	فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرُفِ	وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الْأَلِفِ
٣٥	كَهَمْزِ أَلْحَمْدُ أَعُوذُ إِهْدِنَا	أَللَّهُ ثُمَّ لَامِ لِلَّهِ لَنَا
٣٦	وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلَا الضْ	وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضْ
٣٧	وَبَاءِ بَرْقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي	وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي
٣٨	فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كَحُبِّ الصَّبْرِ	وَرَبْوَةٍ اجْتُثَّتْ وَحَجِّ الْفَجْرِ
٣٩	وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلاً إِنْ سَكَنَا	وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَا
٤٠	وَحَاءَ حَصْحَصَ أَحَطتُّ الْحَقُّ	وَسِينَ مُسْتَقِيمِ يَسْطُو يَسْقُو

بابەتی ڕائەکان

٤١	وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ	كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ
٤٢	إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلَا	أَوْ كَانَتِ الْكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلَا
٤٣	وَالْخُلْفُ فِي فِرْقٍ لِكَسْرٍ يُوجَدُ	وَأَخْفِ تَكْرِيرًا إِذَا تُشَدَّدُ

بابەتی لامەکان

٤٤	وَفَخِّمِ اللَّامَ مِنِ اسْمِ اللَّهِ	عَنْ فَتْحٍ أَوْ ضَمٍّ كَعَبْدُ اللَّهِ
٤٥	وَحَرْفَ الاسْتِعْلَاءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا	لاطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا
٤٦	وَبَيِّنِ الْإِطْبَاقَ مِنْ أَحَطتُّ مَعْ	بَسَطتَّ وَالْخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ
٤٧	وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا	أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعْ ضَلَلْنَا
٤٨	وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ مَحْذُورًا عَسَى	خَوْفَ اشْتِبَاهِهِ بِمَحْظُورًا عَصَى
٤٩	وَرَاعِ شِدَّةً بِكَافٍ وَبِتَا	كَشِرْكِكُمْ وَتَتَوَفَّى فِتْنَتَا

٥٠	وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنْ	أَدْغِمْ كَقُلْ رَبِّ وَبَلْ لاَ وَأَبِنْ
٥١	فِي يَوْمِ مَعْ قَالُوا وَهُمْ وَقُلْ نَعَمْ	سَبِّحْهُ لاَ تُزِغْ قُلُوبَ فَالْتَقَمْ

بابەتی (ض) و (ظ)

٥٢	وَالضَّادَ بِاسْتِطَالَةٍ وَمَخْرَجِ	مَيِّزْ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي
٥٣	فِي الظَّعْنِ ظِلِّ الظُّهْرِ عُظْمِ الْحِفْظِ	أَيْقِظْ وَأَنْظِرْ عَظْمِ ظَهْرِ اللَّفْظِ
٥٤	ظَاهِرْ لَظَى شُوَاظُ كَظْمٍ ظَلَمَا	أُغْلُظْ ظَلاَمَ ظُفُرٍ انْتَظِرْ ظَمَا
٥٥	أَظْفَرَ ظَنّاً كَيْفَ جَا وَعَظْ سِوَى	عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى
٥٦	وَظَلْتُ ظَلْتُمْ وَبِرُومٍ ظَلُّوا	كَالْحِجْرِ ظَلَّتْ شُعَرَا نَظَلُّ
٥٧	يَظْلَلْنَ مَحْظُوراً مَعَ الْمُحْتَظِرِ	وَكُنْتَ فَظّاً وَجَمِيعِ النَّظَرِ
٥٨	إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى نَاضِرَهْ	وَالْغَيْظِ لاَ الرَّعْدِ وَهُودٍ قَاصِرَهْ
٥٩	وَالْحَظُّ لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ	وَفِي ضَنِينٍ الْخِلاَفُ سَامِي

بابەتی وریاکردنەوە

٦٠	وَإِنْ تَلاَقَيَا الْبَيَانُ لاَزِمُ	أَنْقَضَ ظَهْرَكَ يَعَضُّ الظَّالِمُ
٦١	وَاضْطُرَّ مَعْ وَعَظْتَ مَعْ أَفَضْتُمُ	وَصَفِّ هَا جِبَاهُهُم عَلَيْهِمُ

بابەتی (م) و (ن)ی شەددەدار و زەنندەدار

٦٢	وَأَظْهِرِ الْغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ	مِيمٍ إِذَا مَا شُدِّدَا وَأَخْفِيَنْ
٦٣	الْمِيمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى	بَاءٍ عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا
٦٤	وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ	وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أَنْ تَخْتَفِي

بابەتی بنەماکانی تەنوین و نونی زەنندەدار

٦٥	وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ يُلْفَى	إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا

٦٦	فَعِنْدَ حَرْفِ الحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ	فِي اللامِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ
٦٧	وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ	إِلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا
٦٨	وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا	لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِذَا

بابەتی (مد) و (قصر)

٦٩	وَالمَدُّ لاَزِمٌ وَوَاجِبٌ أَتَى	وَجَائِزٌ وَهْوَ وَقَصْرٌ ثَبَتَا
٧٠	فَلاَزِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَدْ	سَاكِنُ حَالَيْنِ وَبِالطُّولِ يُمَدْ
٧١	وَوَاجِبٌ إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ	مُتَّصِلاً إِنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ
٧٢	وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاَ	أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقْفًا مُسْجَلاَ

بابەتی زانینی ڕاوەستان

٧٣	وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ	لاَبُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ
٧٤	وَالاِبْتِدَاءِ وَهْيَ تُقْسَمُ إِذَنْ	ثَلاَثَةً تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنْ
٧٥	وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ	تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنًى فَابْتَدِي
٧٦	فَالتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ	إِلاَّ رُؤُوسَ الآيِ جَوِّزْ فَالْحَسَنْ
٧٧	وَغَيْرُ مَا تَمَّ قَبِيحٌ وَلَهُ	الْوَقْفُ مُضْطَرًّا وَيُبْدَا قَبْلَهُ
٧٨	وَلَيْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفٍ وَجَبْ	وَلاَ حَرَامٌ غَيْرَ مَا لَهُ سَبَبْ

بابەتی پچڕاو و پێكگەیەنرا و (ت)

٧٩	وَاعْرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا	فِي مُصْحَفِ الإِمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى
٨٠	فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لاَ	مَعْ مَلْجَإٍ وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ
٨١	وَتَعْبُدُوا يَاسِينَ ثَانِي هُودَ لاَ	يُشْرِكْنَ تُشْرِكْ يَدْخُلَنْ تَعْلُوا عَلَى

٨٢	أَنْ لا يَقولوا لا أَقُولَ إِنَّ مَا	بِالرَّعْدِ وَالمَفْتُوحِ صِلْ وَعَنْ مَا
٨٣	نُهوا اقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومٍ وَالنِّسَا	خُلْفُ المُنَافِقِينَ أَمْ مَنْ أَسَّسَا
٨٤	فُصِّلَتْ النِّسَا وَذِبْحٍ حَيْثُ مَا	وَأَنْ لَمِ المَفْتُوحِ كَسْرُ إِنَّ مَا
٨٥	لانْعَامِ وَالمَفْتُوحِ يَدْعُونَ مَعَا	وَخُلْفُ الانْفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا
٨٦	وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاخْتُلِفْ	رُدُّوا كَذَا قُلْ بِئْسَمَا وَالْوَصْلُ صِفْ
٨٧	خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا اقْطَعَا	أُوحِيْ أَفَضْتُمُ اشْتَهَتْ يَبْلُوا مَعَا
٨٨	ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلا	تَنْزِيلُ شُعَرَاءِ وَغَيْرُ ذِي صِلا
٨٩	فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلْ وَ مُخْتَلِفْ	فِي الشُّعَرَا الأَحْزَابِ وَالنِّسَا وُصِفْ
٩٠	وَصِلْ فَإِلَّمْ هُودَ أَلَّنْ نَجْعَلا	نَجْمَعَ كَيْلا تَحْزَنُوا تَأْسَوْا عَلَى
٩١	حَجٌّ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَقَطْعُهُمْ	عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ
٩٢	وَمَالِ هَذَا وَالَّذِينَ هَؤُلاَ	تَ حِينَ فِي الإِمَامِ صِلْ وَوُهِّلا
٩٣	وَوَزَنُوهُمْ وَكَالُوهُمْ صِلِ	كَذَا مِنَ الْ وَهَا وَيَا لا تَفْصِلِ

بابەتی تائەكان

٩٤	وَرَحْمَتُ الزُّخْرُفِ بِالتَّا زَبَرَهْ	لاعْرَافِ رُومٍ هُودٍ كَافِ الْبَقَرَهْ
٩٥	نِعْمَتُهَا ثَلاثُ نَحْلٍ إِبْرَهَمْ	مَعًا أَخِيرَاتٌ عُقُودُ الثَّانِ هُمْ
٩٦	لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّور	عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّور
٩٧	وَامْرَأَتٌ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصْ	تَحْرِيمَ مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ
٩٨	شَجَرَتَ الدُّخَانِ سُنَّتْ فَاطِرِ	كُلاً وَالانْفَالَ وَحَرْفَ غَافِرِ
٩٩	قُرَّتُ عَيْنٍ جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ	فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَابْنَتْ وَكِلْمَتْ

١٠٠	أَوْسَطَ الاَعْرَافِ وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ	جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفْ

بابەتی هەمزەی پێکگەیاندن

١٠١	وَابْدَأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بِضَمْ	إِنْ كَانَ ثَالِثٌ مِنَ الفِعْلِ يُضَمْ
١٠٢	وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي	لاِسْمَاءِ غَيْرَ اللاَّمِ كَسْرُهَا وَفِي
١٠٣	ابْنٍ مَعَ ابْنَةِ امْرِئٍ وَاثْنَيْنِ	وَامْرَأَةٍ وَاسْمٍ مَعَ اثْنَتَيْنِ
١٠٤	وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرَكَهْ	إِلاَّ إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ حَرَكَهْ
١٠٥	إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشِمْ	إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمْ

کۆتایی

١٠٦	وَقَدْ تَقَضَّى نَظْمِيَ الْمُقَدِّمَهْ	مِنِّي لِقَارِئِ الْقُرْآنِ تَقْدِمَهْ
١٠٧	أَبْيَاتُهَا قَافٌ وَزَايٌ فِي الْعَدَدْ	مَنْ يُحْسِنِ التَّجْوِيدَ يَظْفَرْ بِالرَّشَدْ
١٠٨	(وَالْحَمْدُ للهِ) لَهَا خِتَامُ	ثُمَّ الصَّلاَةُ بَعْدُ وَالسَّلاَمُ
١٠٩	عَلَى النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى وَآلِهِ	وَصَحْبِهِ وَتَابِعِي مِنْوَالِهِ

یەکێك لەو شتانەی دانەرانی کتێب لە زانستە ئیسلامیەکاندا پێوەی هۆگر بوون، دەستپێکردنی کتێبەکانیان بوو بە هێنانی ناوی خوای گەورە و، سوپاس کردنی و سەلاواتدان لەسەر پێغەمبەر (ﷺ).

(الخطیب البغدادي) کە لەساڵی ٤٦٣ ك لە دونیا دەرچووە، **دەفەرموێت:**

(پێویستە دەست پێکردن لە هەموو کتێبێکی زانستدا بە "بسم الله الرحمن الرحیم" بێت)[١].

لە ڕاستیشدا شێوازێکی نەگۆڕ نیە بۆ وتاری دەستپێکردنی دانانی کتێب.

پێشەوا (النووي) کە لەساڵی ٦٧٦ ك لە دونیا دەرچووە **دەفەرموێت:** سەلاواتدان لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) لەپاش وتنی (الحمد لله) ئەوە پیشەی زانایانە ڕەحمەتی خوایان لێبێت... زانایانیش بە (مکروە) یان زانیوە کەسێك تەنها وشەی (الصلاة) بەبێ (السلام) بەکار بهێنێ لە سەلاواتدا.[٢]

(إبن حجر العسقلاني) کە لە ساڵی ٨٥٢ ك لە دونیا دەرچووە، **دەفەرموێت:** (وتاری دەستپێکردنی نووسینی کتێب کورت هەڵنەهاتووە لەسەر شێوازێك نەتوانرێت لێی لابدرێت، بەڵکو تەنها مەبەست لەوەیە شێوازی دەستپێکردنەکە ئامانج بپێکێت)[٣].

وتەی دانەریش لەسەرەتای ئەم هۆنراوەیە: (بسم الله الرحمن الرحیم) **واتە:** دەست پێدەکەم و، هۆنراوەکەم ڕێك دەخەم و، کتێب دادەنێم بە پەنابردن بەناوی خوای گەورە[٤].

---

[١] بڕوانە: الجامع لأخلاق الراوي ١/١٩٣، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز علی المقدمة الجزریة/ د.غانم قدوري الحمد / ٢٥.

[٢] بڕوانە: صحیح مسلم بشرح النووي ١/٤٣-٤٤، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز /٢٥.

[٣] بڕوانە: فتح الباري ١/٨، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز /٢٥.

[٤] بڕوانە: القسطلاني: اللالئ السنیة / ١٤، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز /٢٥.

١. يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبٍّ سَامِعِ (مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيِّ الشَّافِعِي)

لێكدانەوەی وشەكان:

(يَقُولُ) **واتە:** دەڵێت، دانەر وشەی (يَقُولُ)ی بەشێوازی ڕانەبردوو (مضارع) بەكارهێناوە، ڕابردوو و ڕانەبردووش وەكو یەكن لێرەدا بێجیاوازی.

(رَاجِي) **واتە:** تكاكار، تكاكردن بۆ شتێك كە شیاوی جیبەجێكردن بێت.

(عَفْوِ) **واتە:** لێبوردن و لێنەگرتن.

(رَبٍّ) وشەیەكی هاوبەشە—وەكو خالد الأزهري **دەڵێت:**—بە سەرگەورە و خاوەن و چاكساز و پەروەرشیار دەوترێت، بەڵام ئەگەر ئەم وشەیە بە ڕەهایی بێت ئەوا خوای گەورە دەگرێتەوە و بە كەسی تر ناوترێت (رَبٍّ)، مەگەر بەتایبەت كردن **وەكو:** (رب الدار) **واتە:** خاوەن ماڵ و وشەی لەو شێوە.

(سَامِعِ)[1] **واتە:** بیسەر، بەڵام (سميع) گونجاوتر بوو، چونكە زیاتر بەكارهاتووە لە دەقە شەرعیەكاندا[2].

(مُحَمَّدُ) ناوی دانەری پێشەكیەكەیە ڕەحمەتی خوای لێبێت.

(الْجَزَرِيِّ) مەبەست لە دورگەی ئیبنو عومەرە لە وڵاتی ڕۆژهەڵات.

---

[1] ناو و سیفەتەكانی خوای گەورە تەوقیفیە و هەموو ناوەكانی بە صیغەی موبالەغە هاتووە، جا سەمیع لەسەر وەزنی (فعيل)ە و موبالەغەیە، بەڵام سامیع تەنها (إسم فاعل)ە و هیچ موبالەغەیەكی تێدا نیە بەڵام بۆ پاراستنی وەزنی هۆنراوەكە بەكاری هێناوە ((م.دلێر گەرمیانی))

[2] بڕوانە: المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ص ٢٠.

واتای گشتی:

موحەممەدی كوڕی جەزەری شافیعی، كە تكاكارە بەر لێبوردنی پەروەردگاری بیسەری بكەوێت دەڵێت:

٢. (الْحَمْدُ لِلَّهِ) وَصَلَّى اللَّهْ عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ

(الْحَمْدُ) **واتە:** ستایش كردن بە زمان بەمەبەستی مەزن ڕاگرتن، ئیتر ئایا لە بەرانبەر نیعمەتێك بێت یان نا، بەڵام وشەی (الشكر) سوپاس و مەزن ڕاگرتنە بۆ پەروەردگار بەرانبەر بە نیعمەتێك كە بەخشیویەتی، دەسپێكردنی دانەریش بەم وشەیە مانای شوێن كەوتنێتی بۆ قورئانی پیرۆزو فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ).

(وَصَلَّى اللَّهْ) وشەی (الصلاة) لەلایەن خوای گەورەوە بەزەییە و[1]، لەلایەن فریشتەكانەوە داوای لێخۆشبوونە و، لەلایەن ئادەمیزادەوە نزاو پاڕانەوەیە[2].

(عَلَى نَبِيِّهِ) وشەی (النبي) ئەگەر بە هەمزەوە بێت لە (النبأ)ەوە هاتووە **واتە:** هەواڵ، چونكە پێغەمبەر (ﷺ) لەلای پەروەردگاری هەواڵ دەهێنێت، ئەگەر بەبێ "**هەمزەش**" بێت لە (النبوة)وە هاتووە، **واتە:** بەرزایی، پێغەمبەری خواش (ﷺ) خاوەنی پلەوپایەی بەرزە لەلای پەروەردگاری.

(مُصْطَفَاه) **واتە:** هەڵبژێردراوی خوای گەورە، وەكو لە صەحیحی پێشەوا موسلیم دا هاتووە كە پیغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی** " إن الله اصطفى كنانة من ولد

---

[1] قال البخاري: قال أبو العالية: صلاة الله: ثنائه عليه عند الملائكة. مەبەست لەم صەلاواتە ئەوەیە خوای گەورە بەندەكانی ئاكەدار دەكاتەوە سەبارەت بە پلەوپایەی پێغەمبەر (ﷺ) بەوەی ستایشی دەكات و لەلای مەلائیكە نزیكەكانی باسی دەكات. ((م.دلێر گەرمیانی))

[2] بڕوانە: جامع شروح مقدمة الجزرية / ٢٠.

إسماعيل، واصطفى قريشاً من كنانة، واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم، فأنا خيار من خيار من خيار.[١] "

واتە: "خوای گەورە هۆزی کینانەی لە نەوەی ئیسماعیل هەڵبژاردووە و، هۆزی قورەیشی لە کینانە هەڵبژاردووە و، نەوەی هاشیمی لە قورەیش هەڵبژاردووە و، منیشی لە نەوەی هاشیم هەڵبژاردووە، بۆیە من چاکی نێو چاکانی نێو چاکانم"

واتای گشتی:

سوپاس بۆ خوا و سۆز و، بەزەیشی لەسەر پێغەمبەر و هەڵبژاردەکەی بێت (ﷺ).

٣ . (مُحَمَّدٍ) وَآلِهِ وَصَحْبِهِ   وَمُقْرِئ الْقُرْآنِ مَعْ مُحِبِّهِ

(مُحَمَّدٍ) (ﷺ)، ناوی پێغەمبەرە (ﷺ)، لە کتێبەکانی سیرەدا هاتووە کە بە عەبدولموتتەلیبی باپیری پێغەمبەر (ﷺ) وترا کاتێك لە ڕۆژی حەوتەمدا ناوی کوڕەزاکەی نا موحەممەد، وتیان بۆچی ناوت ناوە موحەممەد ؟ لەکاتێکدا لە باوباپیران و خزمەکانتدا ئەو ناوە نەنراوە !، وتی ئومێد دەکەم لە ئاسمان و زەمیندا ستایش بکرێت، خوای گەورەش ئومێدەکەی بەدی هێنا.

(وَآلِهِ)[٢] ئیمامی شافیعی **فەرموویەتی:** خزمە ئیماندارەکانی دەگرێتەوە لە بەنی هاشم و بەنی عەبدولموتتەلیب.

---

١ اخرجه مسلم، كتاب الفضائل، باب فضل نسب النبي (ﷺ)، برقم (٢٢٧٦) و الترمذي و غيره من حديث واثلة بن الاسقع (ﷺ).

٢ آل: ئەگەر کۆ بکرێتەوە لەگەل (أتباع) **واتە:** (آله و أتباعه) ئەوا (آل) **واتە:** خزمە ئیماندارەکانی، ئەگەریش بەتەنها بێت واتە شوێن کەوتوانی لەپێش هەموانیشەوە خزمە ئیماندارەکانی دەگرێتەوە. ((م.دلێر گەرمیانی)).

(وَصَحْبِهِ) کۆیە بۆ وشەی (صحابي) **واتە: هاوەڵی پێغەمبەر** (ﷺ)، وشەی (صحابي) هەموو کەسێك دەگرێتەوە کە بە موسوڵمانی کۆبوبێتەوە لەگەڵ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەگەر بۆ ساتێکی کەمیش بووبێت و مردبێتیش لەسەر ئیمان.

(وَمُقْرِئِ القُرْآنِ) ئەو کەسەیە کە کردەوەی پێدەکات، یان مامۆستایە.

(مَعْ مُحِبِّهِ) ئەو کەسەی کە قورئانی خۆش دەوێت، قوتابیش دەگرێتەوە.

واتای گشتی:

دروودو سڵاوی خوای گەورە بڕژێتە سەر خاوخێزان و خزمان و یارو یاوەرانی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەها لەسەر ئەو کەسەش کە کردەوە بە قورئان دەکات، ئەو کەسەش کە قورئانی خۆش دەوێت.

٤ . (وَبَعْدُ) إِنَّ هَذِهِ مُقَدِّمَهْ فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ

(وَبَعْدُ) **واتە:** لەپاش باسکردنی سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورەو سەلاوات ناردن بۆ پێغەمبەری نازدار (ﷺ)، ئەم وشەیە عەرەب بەکاریان هێناوە، کاتێك ویستوویانە لە باسێکەوە بچن بۆ باسێکی تر.

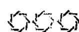
(إِنَّ هَذِهِ) ئاماژەیە بۆ شتێکی هەست پێکراو کە ئەم هۆنراوەیە، کە ئێمە لێرەدا خەریکی لێکدانەوەیین.

(مُقَدِّمَهْ) **واتە:** پێشەکی، وەکو ئەو دەستەی پێشی سوپا ڕێ دەکەن پێیان دەوترێت(مقدمة الجيش)، هەر لەم واتایەشەوە خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ} الحجرات١.

(فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهُ) **واتە:** ڕوون کردنەوەی ئەو شتانەیە کە پێویستن لەسەر خوێنەری قورئان بیانزانێت.

واتای گشتی:

لەپاش سوپاس و ستایشی خوای دلۆڤان و، صەلاٌوات ناردن بۆ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەم هۆنراوەیەم پێشەکیەکە سەبارەت بەو مەسەلانەی کە پێویستە خوێنەری قورئان بیانزانێت.

بەشەکانی زانستی تەجوید

٥. إذْ واجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا

(إذْ واجِبٌ) ئەو شتانەی بە ڕەهایی پێویستن و، وازلێهێنانیان گوناهە.

(عَلَيْهِمْ) **واتە:** لەسەر قورئان خوێنەران.

(مُحَتَّمْ) وشەیەکە بۆ جەخت لەسەر کردن هاتووە.

(قَبْلَ الشُّروعِ) **واتە:** پێش دەستپیکردنی قورئان خویندن.

(وَّلاً) **واتە:** جەخت کردنەوەیە لەسەر وشەی پیش خۆی.

(يَعْلَمُوا) **واتە:** بیزانن.

واتای گشتی:

پێویستە لەسەر ئەوانەی کە قورئان دەخوێنن پێش دەستپێکردنیان ئەم مەسەلانە بزانن.

٦. مَخارِجَ الحُرُوفِ وَالصِّفاتِ لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغاتِ

(مَخارِجَ الحُرُوفِ) **واتە:** جێگای دەرچوونی پیتەکانی زمانی عەرەبی، کە بریتین لە (٢٩) پیت، بەڵام بەگشتی زانایان سێ ڕێڕەویان هەیە، سەبارەت بە ژمارەی مەخرەجەکان:

ڕێڕەوی یەکەم: ژمارەیان (١٤) مەخرەجە، ئەمانەش بە بۆچوونی (الفراء) و (قطرب) و ئەوانەی کە شوێنکەوتووی ئەوانن، مەخرەجی (الجوف) **واتە:** بۆشایی نێوان گەروو و دەم یان لابردووە، هەروەها جێگەی وشەکانی (ل، ر، ن) بەیەك مەخرەج دادەنرێن لەجیاتی (٣) مەخرەج.

ڕێڕەوی دووەم: ژمارەی مەخرەجەکان (١٦)ەیە، ئەمەش ڕێڕەوی (سیبویە) و (الشاطبي) و (إبن البري) و هاوبۆچوونەکانیانە، ئەمانیش مەخرەجی جەوفیان لابردووە، وایان داناوە کە ئەو پیتانە لە شوێنە هاوشێوەکانیانەوە دەردەچن واتە لەمەخرەجەکانی ترەوە.

ڕێڕەوی سێیەم: ژمارەی مەخرەجەکان (١٧) مەخرەجن، ئەمەش ڕێڕەوی (الخليل بن أحمد الفراهيدي) و ئەوانەیە کە لەسەر بۆچوونی ئەون، **وەکو:** (إبن الجزري) و جومهوری زانایانی پسپۆر لەم بوارەدا ئەم ڕێڕەوەیان پەسەند کردووە[١].

(الصِّفَاتِ) **واتە:** هەروەها سیفەتی پیتەکانیش بناسن.

(لِيَلْفِظُوا) لە نوسخەیەکدا هاتووە (لينطقوا) **واتە:** قسەبکەن و بیخوێننەوە.

(بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ) **واتە:** بە پاراوترین زمان لەنێو زمانەکاندا زمانی عەرەبییە، کە زمانی پیغەمبەرە (ﷺ) و، قورئانی پێدابەزیوە.

ڕێکەوتیش نیە کە خوای گەورە لە نێوان هەموو زمانەکانی مرۆڤایەتیدا زمانی عەرەبی هەڵبژاردووە بۆ ئەوەی پەیامی کۆتایی بۆ خەڵکی سەرزەوی بنێرێت، لەڕاستیدا ئەم زمانە تایبەتمەندی زۆری هەیە، هەرچۆنێکیش بێت زمانێکی ئایینیە بۆمان و ئەرکی سەرشانیشمانە بەرگری لێبکەین، ئاشکرایشە کە چۆن هەوڵەکان چڕ

---

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.محمد عصام القضاة / ٣٠.

كراونەتەوە بۆ دژايەتيكردنی ئەم زمانە بەپێی ئامانجگەلێكی دوور كە ئەوانەی بە پلانەكە هەڵدەستن ڕەچاويان كردووە، لەوەش دڵنيان كەدروست بوونی نەوەيەكی لاواز لە زمانی عەرەبيدا واتە نەوەيەكی تێنەگەيشتوو لە قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەمەش ئامانجە ڕاستەقينەكەيە.

لەسەرەتاكانی سەدەی بيستەم و تاكو ناوەڕاستی ئەو سەدەيە، هەوڵێكی چڕ و بێووچان بەخەرج درا لەپێناوی لابردنی زمانی عەرەبی لە وڵاتی ميسر، لەڕێگەی بەكارهێنانی پيتی لاتينی لەجياتی پيتی عەرەبی، بەڵام سەرانی موسوڵمانان لەو وڵاتە دەركيان كردبە گڵاوی ئەو پيلانە و، ڕووبەڕووی بوونەوەو هەر بە ساوايی و لە بێشكەدا ئەو بيرۆكەيان لەنێو برد، بەڵام مەخابن وا ئەو بيرۆكەيە جارێكی ترو پاش زياتر لە نيو سەدە سەری هەڵداوەتەوە و، پێويستە لەسەر موسوڵمانان بەرگری لە زمانی عەرەبی بكەن چونكە زمانی قورئان و سوننەتە، مامۆستا (أنور الجندي) ڕەحمەتی خوای لێبێت، **دەڵێت:** ئەمڕۆ زمانی عەرەبی زمانی گفتوگۆ كردنە بۆ سەدمليۆن عەرەب و، زمانی هزرە بۆ هەزار مليۆن موسوڵمان[١]، زمانێكی دێرينيشە كە پێش هاتنی ئيسلام بە هەزار ساڵ قسەی پێكراوە.

(الخليل بن أحمد الفراهيدي) لە كتێبی (العين)دا **دەڵێت:** تێكڕای وشەكانی زمانی عەرەبی كە گفتوگۆيان پێدەكرێت بەوانەشەوە كە فەرامۆش كراون دەگاتە (١٢،٣٠٥،٤١٢) وشە.

---

١ ئەوە سەرژمێری هەشتاكانە ، چونكە ژمارەی موسوڵمانان لەم ڕۆژگارەدا دەگاتە يەك مليار و سێ سەد مليۆن كەس لە جيهاندا.

هەروەها (الحسين الزبيری) **دەڵێت:** وشەكانی زمانی عەرەبی ژمارەيان دەگاتە زياتر لە شەش مليۆن و پينج سەد هەزار وشە، كار بە (٥٤٢٠) وشەی دەكرێت، ئەوەكانی تر هەمووی پەراوێز خراون [١].

واتای گشتی:

پێويستە لەسەر خوێنەرانی قورئان شوێنی دەرچوونی پيتەكان و سيفەتەكانيان بزانن، بۆئەوەی شارەزايی پەيدا بكەن دەربارەی چاكترين و پاراوترين زمان كە زمانی عەرەبيە.

٧. مُحَرِّرِي التَّجْوِيدِ وَالمَوَاقِفِ وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي المَصَاحِفِ

(مُحَرِّرِي) **واتە:** پێويستە لەسەريان ئەوانەی كە باسكراون بيزانن مادام كۆشش دەكەن بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان.

(وَالمَوَاقِفِ) **واتە:** شوێنەكانی ڕاوەستان و دەستپێكردن لە قورئاندا.

(وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي المَصَاحِفِ) **واتە:** ئەو شێوازانەی كە قورئانی پێنووسراوەتەوە لە موسحەفەكانی پێشەوا عوسمان (ﷺ)، چونكە ڕوكنێكی قورئانە، دوو ڕوكنەكەی تريش بريتين لە (تواتر) و گونجان لەگەڵ شێوەيەك لە شێوەكانی زمانی عەرەبی [٢].

واتای گشتی:

ئەوانەی كە ورد دەبنەوە لە جوان خوێندنەوەی قورئان و، ڕاوەستان و دەست پێكردنی ڕێكوپێك و، ڕەچاوكردنی خوێندنەوەبەپێيی ئەو ڕێنووسەی كەلە موسحەفەكانی عوسماندا (ﷺ) هاتووە.

---

١ بڕوانە: دراسات إسلامية معاصرة / ٣٣.

٢ بڕوانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ١١.

بەشی دووەم
جێگای دەرچوونی پیتەکان

٩. مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرْ   عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ

(مَخَارِجُ) کۆیە، تاکەکەی (مخرج)ە **واتە:** ئەو جێگەی کە پیتەکەی لێوە دەردەچێت، لێرەشدا مەبەست لە (٢٩) پیتەکەی زمانی عەرەبیە.

(عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ) **واتە:** بەپیی هەڵبژاردنی ئەو شارەزایە— مەبەستی (الخليل بن أحمد الفراهيدي)یە.

چۆن بزانین پیتێکی دیاری کراو جێگەی دەرچوونی کوێیە ؟

بۆ نمونە دەمانەوێ بزانین پیتی (ق) یان (ش) یان (ب) شوێنی دەرچوونی لەکوێیە پیتەکە (ساکن) بکە یان باشترە (مشدّد)ی بکەیت و هەمزەیەکیش بخەیتە پێشی، **بۆنمونە:** (أقّ)، (أشّ)، (أبّ)، لەکوێ دەنگ نەما ئەوە شوێنی دەرچوونی پیتەکەیە[١].

واتای گشتی:

پیتەکانی زمانی عەرەبی لە (١٧) جێگەوە دەردەچن، بە پێی هەڵبژاردنی کەسێکی شارەزا و کارامەی **وەکو:** (الخليل بن أحمد الفراهيدي).

---

١ بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية / محمد بن يوسف / ٢٧.

پیتەكانی (الجوف)[1]

١٠. فَأَلِفُ الجوْفِ وأُخْتَاهَا وَهِـي   حـُرُوفُ مَـدٍّ لِلْهواءِ تَنْتَهِـي

(فَأَلِفُ الجوْفِ) **واتە:** جێگەی دەرچوونی پیتی (ا) بۆشایی نێو دەمە و،جێگەیەكی دیاری كراوی نیە.

(وأُخْتَاهَا) **واتە:** هەردوو پیتی (و) و (ي) ئەگەر زەننەدار بن و، پێشی خۆیان لەجۆری خۆیان بێت، **واتە:** ئەگەر لەپێش (و) بۆر (ضمة) هاتبێت و، پێش (ي) ژێر (كسرة) هاتبێت.

تێبینی: پیتی (ا) هەمیشە زەننەدار (ساكن)ەو، پێشی خۆی هەمیشە سەر(فتحة)ی هەیە نمونەی ئەو سێ پیتانە كە بە (حروف المد و اللین) دەناسرێن، ئەم سێ وشەیەیە(قَال) بۆ (ا)، (یَقول) بۆ (و)، (قِیل) بۆ (ي).

هەرسێكەشی كۆبوونەتەوە لە وشەی{نُوحِیهَا} هود٤٩.

(لِلْهَوَاءِ) ئەو هەوای كەلەدەم دەردەچێت، كە بریتیە لە دەنگ.

(تَنْتَهِي) **واتە:** پیتەكانی مەد تەواو دەبن.

بۆیەش ناونراون (حروف المد واللین) بە درێژی و ئاسانی دەردەچن (آآآ) (ووو) (ییی) چونكە شوێنی لێوەدەرچوونیان بلاْوە، شوێنی دەرچوونی پیتیش كاتێك بلاْو

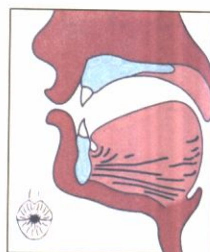

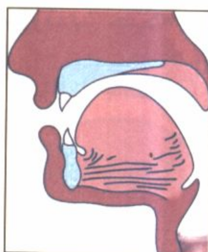
[1] الجوف، واتە: بۆشایی نێوان گەروو و دەم .

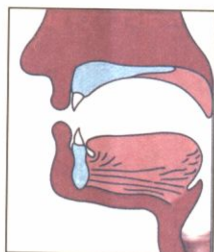
بێت دەنگ درێژ دەبێتەوە و بە سانایی دەردەچێت، ئەگەر تەنگیش بێت دەنگەكە بە فشار دەردەچێت[١].

واتای گشتی:

پیتەكانی (ا، و، ي) لە بۆشایی نێوان گەروو و ناودەمەوە دەردەچن، ئەمانەش تایبەتن بە پیتەكانی (مدّ)ەوە و، تاكو هەناسەش درێژ ببێتەوە بەردەوام دەبن.

مەخرەجی واوی مەددی

مەخرەجی یائی مەددی

مەخرەجی ئەلیف

١ بڕوانە: جامع شروح الجزرية / زكريا الأنصاري / ٢٨-٢٩.

پیتەکانی گەروو

١١. ثُمَّ لأَقْصَى الحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ   ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ

م

مەخرەجی دووەم گەرووە، سێ مەخرەجی تێدایە و شەش پیتی لێوە دەردەچێت:

یەکەم: سەرووی قوڕگ کە دوورترین جێگە دەگرێتەوە لە کۆتایی قوڕگ و، نزیك سنگ دوو پیتی لێوە دەردەچێت (ء) و (هـ).

دووەم: ناوەڕاستی گەروو.

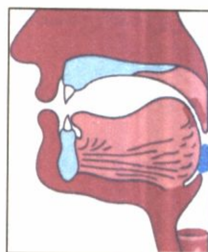
(ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ) **واتە:** پیتەکانی (ع) و (ح)ی لێوە دەردەچێت.

واتای گشتی:

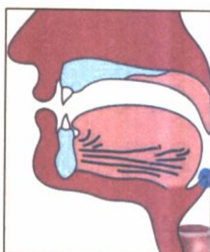
کۆتایی گەروو پیتەکانی (ء) و (هـ)ی لێوە دەردەچێت، لە ناوەڕاستی گەروشەوە پیتەکانی (ع) و (ح) ی لێوە دەردەچێت.

١٢ . أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا وَالْقَافُ   أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ

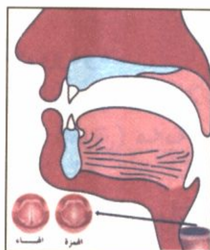
واتە: نزیك ترین جێگەی گەروو لە دەمەوە مەخرەجی پیتەکانی (غ) و (خ)ە، پێشخستنی پیتی (غ) لەسەر (خ) بۆچوونی پەسەندکراوی (سیبویه) و (الشاطبي)یە، خاوەنی هۆنراوەی جەزەریش لەسەر هەمان بۆچوونە[١].

مەخرەجی (غ، خ)

مەخرەجی (ع، ح)

مەخرەجی (ء، هـ)

[١] بڕوانە: المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا على القاري / ٤٩.

پیتەکانی زمان

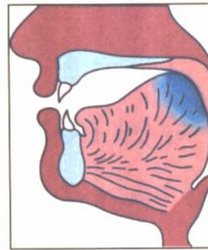
مەخرەجی پیتی (ق):

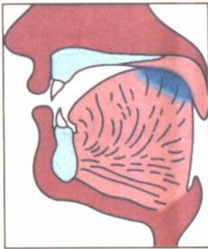
کاتێك (إبن الجزري) لێبوویەوە لەباسکردنی مەخرەجی پیتەکانی گەروو، دەستی کرد بە باسکردنی مەخرەجەکانی زمان و پیتەکانی:

مەخرەجی یەکەم: سەرووی زمان (أقصى اللسان) **واتە**: کۆتاییەکەی لە نزیك گەرووەوە.

(فوق) مەبەستی مەلاشووە.

(الكاف) **واتە**: ئەمیش مەخرەجی لە سەرووی زمانەوەیە.

مەخرەجی (ق)

مەخرەجی (ك)

واتای گشتی:

پیتەکانی (ق) و (ك) لە سەرووی زمانەوە لە لای مەلاشوەوە دەردەچن جێگەی (ك) نزمترە لە جێگەی (ق)، بەگشتی ئەو مەخرەجانەی لە زماندان (١٠) مەخرەجن و (١٨) پیتیان لێوە دەردەچێت بەم شێوەی خوارەوە[١].

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.محمد عصام القضاة / ٣٢-٣٤.

١. سەرووی زمان: **واتە:** دوورترین جێگەی لە نزیك قوڕگ و مەلاشووی سەرەوەیە، پیتی (ق)ی لێوە دەردەچێت.

٢. سەرووی زمان: كەمێك لە خوار مەخرەجی (ق)ەوە لەلای مەلاشووی سەرەوە، لەناو دەمەوە نزیك ترە، پیتی (ك) لێوە دەردەچێت.

٣. ناوەڕاستی زمان لەگەڵ مەلاشوودا، سێ پیتی لێوە دەردەچێت (ج) و (ش) و (ي) بەمەرجێك پیتی (ي) مەددی نەبێت، **واتە:** بزواو بێت یان زەنندار (ساكن) بێت و پێش خۆی سەر(فتحة) ی هەبێت.

٤. یەكێك لە لێوارەكانی زمان لای ڕاست یان لای چەپ لەگەڵ ئەو دانانەی بەتەنیشتیەوەن لە دانەخڕێكانی سەرەوە یان بە بەكارهێنانی هەردوولا پێكەوە پیتی (ضاد)ی لێوە دەردەچێت دەركردنیشی لەلای چەپەوە ئاسانترە و زۆرتر بەكاردێت، لەلای ڕاستیشەوە كەمتر و قورسترە چونكە لە لێواری زمان و ئەو دانانەی تەنیشتەوە دەردەچێت بەهۆی درێژی مەخرەجەكەیشیەوە چونكە لەخوارووی لێواری زمان دەست پێ دەكات و لە سەروویەوە تەواو دەبێت.

٥. خوارووی هەردوو لێواری زمان بەرەو سەرەتای زمان لەگەڵ پووكی ددانەكانی تەنیشتی لەو مەخرەجەوە پیتی (ل) ی لێوە دەردەچێت.

٦. پێشەوەی زمان لەكەڵ ئەو بەشەی بەرانبەرێتی لە پووكی ددانەكانی سەروە پیتی (ن) ی لێوە دەردەچێت.

٧. پێشەوەی زمان و كەمێك لە پشتیەوە لەگەڵ پووكی ددانەكانی تەنیشتی لەسەرەوە نزیك مەخرەجی (ن) لەو مەخرەجەوە پیتی (ر) دەردەچێت لاربونەوەیەكیشی تێدایە بەرەو مەخرەجی (ن).

٨. پشتەوەی زمان لەگەڵ پووكی ددانە بڕبڕەكانی لای سەرەوە كە ئەوە خاڵی پەیوەندی نێوان بڕەڕەكانی سەرەوە پووكی ناو دەم ئەوەش بریتیە لەمەخرەجی پیتەكانی (ت) و (ط) و (د).

٩. پێشەوەی زمان و سەرووی بڕەڕەكانی خوارەوە لەگەڵ هێشتنەوەی بۆشاییەكی كەم لەنێوان سەرەتای زمان و ددانەكان ئەم مەخرەجەش تایبەتە بە بە پیتەكانی (س) و (ز) و (ص).

١٠.پێشەوەی زمان و پێشەوەی ددانە بڕەڕەكانی سەرەوە هاوكات دەركردنی كەمێك لە زمان بۆ دەرەوەی ددانەكان ئەمەش پیتەكانی (ث) و (ذ) و (ظ)ی لێوە دەردەچێت.

پیتەکانی نێوان ناوەڕاستی زمان و مەڵاشوو (الأحرف الشجْرية)

مەخرەجی (ج) و (ش) و (ي):

١٣. أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشّينُ يَا   وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا

١٤. لاضْرَاسَ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا   وَاللاَّمُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا

(سْفَلُ) **واتە:** لەخوارووی پیتی (ق)ەوە، هەردوو پیتی (ق) و (ك) بەپیتی (لهوي) دەناسرێت، چونکە لەکۆتای زمانەوە دەردەچن لەلای زمانە بچکۆلەوە.

(وَالْوَسْطُ) ناوەڕاستی زمان لەگەڵ بەشی سەرووی مەڵاشوو، مەخرەجی (ج) و ئینجا (ش) و ئینجا (ي) ی تێدایە.

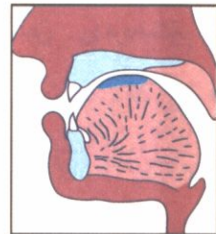
(وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا) **واتە:** مەخرەجی (الضَّاد) لەلێواری زمانەوەیە

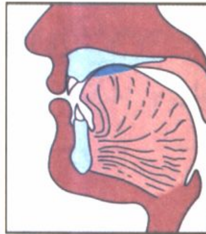
(لاضْرَاس) ددانە خرێکان (مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا) **واتە:** لەلای چەپی یا ن لای ڕاستیەوە کەئەمەیان کەم بەکاردەهێنرێت و گرانە لەوەش گرانتر دەرکردنی ئەو پیتەیە لە هەردوولای زمانەوە.

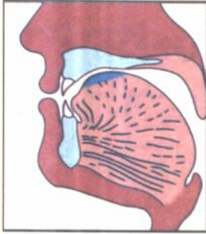
واتای گشتی:

لە ناوەڕاستی زمانەوە مەخرەجی (ج) و (ش) و (ي)ی لێ دەردەچن، هەروەها پیتی (ض) یش لەلای زمانەوە دەردەچێت یان لای چەپی یان لای ڕاستی .

سوود: محمد بن علی النویری لە كتێبی (شرح طیبة النشر) **دەڵێت:** دەگێڕنەوە كە عومەری كوڕی خەتتاب ڕەزای خوای لێبێت پیتی (الـضَّـاد) ی لەهەردوو لای زمانیەوە دەردەكرد[1].

مەخرەجی یاءی (غیر مد)ی

مەخرەجی (ج)

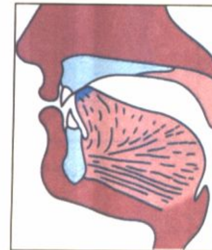

مەخرەجی (ش)

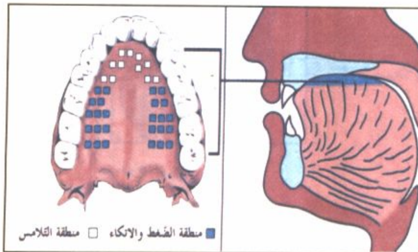
[1] بڕوانە: شرح طیبة النشر ج١/٢٣٣.

پیتەكانی سەر زمان

(وَالـلاَّمُ أَدْنَـاهَـا لِمُنْتَهَاهَـا) **واتە:** پیتی (ل) لەنزیكترین لێواری زمانەوەیە لە دەم دەردەچێت لە دوای مەخرەجی (الـضَّـاد)ەوەیە لەگەڵ پووكی بەشی سەرەوەی ددانەكان هیچ پیتێكیش نیە-بەپێی بۆچوونی هەندێك لە زانایان- مەخرەجەكەی ئەوەندەی مەخرەجی (ل) درێژ بێت، دەرچوونی پیتی (ل) لەلای چەپەوە-بەپێچەوانەی پیتی (ض)- كەمتر و گرانترە بەڵام لەلای ڕاستەوە زۆرتر و ئاسانترە.

مەخرەجی (ل)

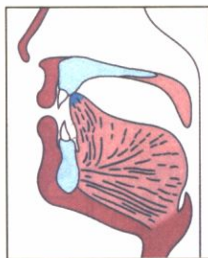

مەخرەجی (ض)

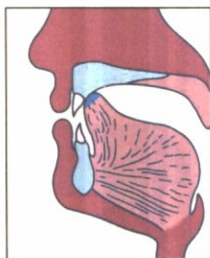
مەخرەجی (ن):

١٥. وَالنُّونُ مِنْ طَرَفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا   وَالـرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا

لێرەدا (إبن الجزري) تێمان دەگەیەنێت کە مەخرەجی (ن) کەمێك لەپێشەوەی زمانەوەیە کەمێك بەرەو پشتی زمانە ئەوەش بەپێی بۆچوونی (سیبویە) و، ئەوانەی هاوبۆچوونن لەگەڵیدا[١].

مەخرەجی (ن)

مەخرەجی (ر)

١ بڕوانە: لێکدانەوەی خالد الأزهري لە جامع الشروح / ٣٣.

پیتەکانی پێشەوەی مەڵاشوو
(الحروف النطعية)

١٦. وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ عُلْيَا الثَّنَايَا والصَّفِيْرُ مُسْتَكِنْ

(وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا) ئەم پیتانەش لەپێشەوەی زمان و ئاسمانەی دەمەوە دەردەچێت لەگەڵ بەکارهێاننی بنی ددانەکانی سەرەوە، ئەم سێ وشەش بە (الحروف النطعية) دەناسرێن چونکە لە چالأیی مەڵاشووەوە دەردەچن.

(الثَّنَايَا) **واتە:** ددانەکانی پێشەوە دوو لەسەرەوە و دوو لەخوارەوە

(والصَّفِيْرُ مُسْتَكِنْ) **واتە:** پیتەکانی (ص) و (ز) و (س) جێگیرە کە دەرچونیان لەسەرەتای زمانەوەیە.

واتای گشتی:

پیتەکانی (ت) و (ط) و (د) لەپێشەوەی زمان لەگەڵ بەکارهێنانی ددانەکانی پێشەوە بەشی سەرەوە دەردەچن هەروەها جێگیریش بووە پیتەکانی (صفیر)یش کە بریتین لە (ص) و (ز) و (س) لەهەمان جێگەوە دەردەچن بەڵام سەر زمان دەدات لە ددانەنی خوارەوە.

پیتەکانی باریکایی زمان
(الحروف الأسلية أو حروف الصفير)

١٧ . مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا

(مِنْهُ) **واتە:** لە پێشەوەی زمان (وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى) **واتە:** لەنێوان ددانەکانی پێشەوە بەشی سەرەوە و خوارەوە ئەم سێ پیتەش بە (الحروف الأسلية) دەناسرێن چونکە لە (أسلة)ی زمانەوە واتە لە باریکایی زمانەوە دەردەچن.

ئەو پیتانەی لە نزیك پووکەوە دەردەچن (الحروف اللثوية)

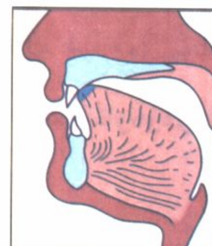
(وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا) **واتە:** لەپێشەوەی هەردوو لای زمانەوە دەردەچن لەگەڵ ددانەکانی سەرەوە مامۆستایانی فێرکردنی قورئان جەخت دەکەنەوە سەبارەت بەم پیتانە کە زمان دەربکرێت لەکاتی وتنیاندا، ئەم سێ پیتەش بە(اللثوي) دەناسرێن چونکە لە نریك (پووك) گۆشتی دەوری ددانەکانەوە دەردەچن.

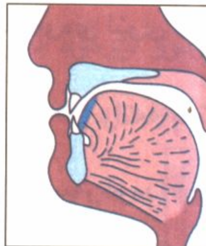
ئەم (٣) پیتە لەلایەن (الخليل بن أحمد الفراهيدي) ناونراون بە (الحروف اللثوية) چونکە سەرەتا یان لەلای پووکەوە دەست پێ دەکات، یان **وەکو:** (التاذفي) **دەڵێت:** لەبەرئەوەی مەخرەجەکەیان نزیکی پووکە، یان لەبەر ئەوەی مەخرەجەکەیان لە لێوەوە دەردەچێت، ئەوەش وەسفێکی ڕاست نیە.

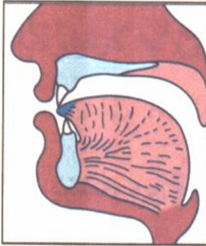
(المرعشي) دەڵێت: ئەم واتایە جۆرێك لە چاوپۆشینی تێدایە، چونکە ئەو هەناسەی لەگەڵ دەربڕینی ئەم پیتانە دەردەچێت دەگاتە پووك و لەوێ بڵاودەبێتەوە، ڕاست تریش ئەوەیە بەم پیتانە بوترێت (أسناني) نەك (لثوي)[١].

واتای گشتی:

پیتەکانی (ظ، ث، ذ) لەپێشەوەی زمان و ددانەکانی پێشەوەی بەشی سەرەوە دەردەچن هاوکات لەگەڵ کەمێك لە دەرکردنی زمان.

مەخرەجی (د، ت، ط)

مەخرەجی (س، ص، ز)

مەخرەجی (ذ، ث، ظ)

١ بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري الحمد / ٣٩-٤٠.

پیتەكانی هەردوو لێو و كەپوو
(حروف الشفتین الخیشوم)

١٨. مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ

(مِنْ طَرَفَيْهِمَا) **واتە:** لەهەردوولای زمانەوە پەیوەندی هەیە بە پیتەكانی باریكایی زمان.

(وَمِنْ بَطْنِ) **واتە:** بەشی ناوەوەی لێوی خوار.

(فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ) **واتە:** پیتی (ف) لە بەشی ناوەوەی لێوی خوار لەگەڵ پێشەوەی ددانە بڕەڕەكانی سەرەوەدا[1].

واتە: پیتی (ف) لە بەشی ناوەوەی لێوی خوار دەردەچێت لەگەڵ خوارەوەی بڕەرەكانی سەرەوە[2].

تێبینی: هەندێ كەس پیتی (ف) لە مەخرەجی هەڵەوە دەردەكەن، كاتێك پێشەوەی ددانەكانی سەرەوەیان دەخەنە سەر لێوی خواریان نەك بەشی ناوەوەی.

١٩. لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ وَغُنَّةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

(لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ) **واتە:** مەخرەجی نێوان هەردوو لێو پیتی (و، ب، م)ی لێوە دەردەچێت، بەلام بۆ (و) لێوەكان دەكرێنەوە و خڕ دەكرێنەوە وەكو (ضمة) بخوێنیت و، بۆ پیتی (ب) و (م) دادەخرێن[3].

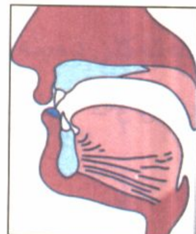

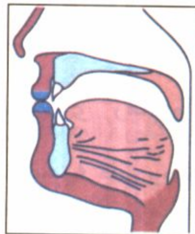
١ بڕوانە: المنح الفكرية شرح مقدمة الجزرية /ملا علي القاري / ٥٨.

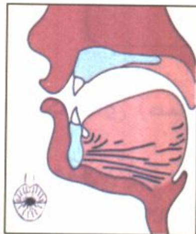
٢ بڕوانە: التجويد الميسر / د.عبد العزيز القاري / ٢٠.

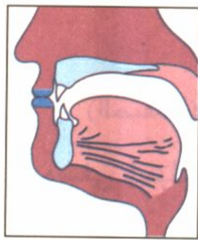
٣ بڕوانە: هداية المستفيد / محمد محمود ابو ريمة / ٢٩.

(وَغُنَّـةٌ مَخْرَجُهَا الخَيْشُومُ) **واتە: جێگەی دەرچوونی مینگەش کەپووە.**

مەخرەجی (ف)

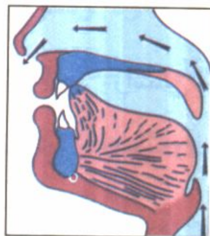

مەخرەجی (م)

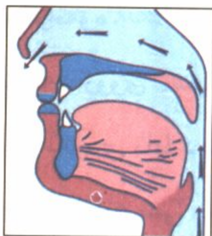

مەخرەجی (و) ی (غیر مد)ی

مەخرەجی (ب)

واتای گشتی:

پیتەکانی (و، ب، م) لەنێوان هەردوو لێوەوە دەردەچن بۆ (و) بە کرانەوەیان و بۆ (ب، م) بە داخستنیان، مینگەش لە کەپووەوە دەردەچێت.

مەخرەجی مینگە لەگەڵ (ن)

مەخرەجی مینگە لەگەڵ (م)

سوود: مامۆستا (عطیة قابل نصر) **دەڵێت:**

پیتەکانی عەرەبی لە ڕووی مەخرەجیانەوە ژمارەیان (٣١) پیتە بەم شێوەیەی خوارەوە:

بۆشایی نێوان قورگ و دەم: ٣ پیت.

قورگ: ٦ پیت.

زمان: ١٨ پیت.

هەردوو لێو: ٤ پیت[١].

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٢١–١٢٢.

سیفەتی پیتەکان

(الصفات) کۆیە تاکەکەی (صفة)یە لە ڕووی زمانەوانیەوە **واتە:** ئەو واتایەی کە وەسفی شتێك دەکات وەکو بڵێی ئەو شتە سپیە یان ڕەشە.

لەڕووی (إصطلاحي)یەوە بریتیە لە شێوازێکی نەگۆڕ (ثابت) بۆ پیتەکە لەکاتی خوێندنەوەیدا **وەکو:** دەنگ نەرم کردن و نزم کردن و بەرزکردن، لەڕاستیدا سیفەتەکان وەکو پێوانەن بۆ پیتەکان، پیتی بەهێز لە لاواز جیادەکەنەوە **وەکو:** (ت) لە (ط) چونکە ئەگەر سیفەتی لکاندن (الإطباق) و جووڵاندن (قلقلة) نەبوایە لە یەکتر جیا نەدەکرانەوە.

بۆیە خستنە ڕووی سیفەتەکان شێوازی ڕاستی خوێندنەوەی پیتەکان دەردەخات وەکو ئەوەی ئایا دەنگ بەو پیتە درێژ دەبێتەوە یان نا.

زانینی ئەو سیفاتانە سێ سوودی هەیە:

یەکەم: جیاکردنەوەی ئەو پیتانەی کە مەخرەجی هاوبەشیان هەیە.

دووەم: ناسینی پیتی بەهێزولاواز، بۆ ئەوەی بزانرێت ئایا دروست تێهەلکێش (أدغام) کراوە یان نا دروست.

سێیەم: جوان خوێندنەوەی ئەو وشانەی کە مەخرەکانیان جیاوازن[1].

جیاوازی زانایان سەبارەت بە ژمارەی سیفەتەکان

زانایان لەم بارەیەوە جیاوازیان لەنێواندایە، (إبن الجزري) و ئەوانەی پەیڕەوی لە بۆچوونەکەی دەکەن پێیان وایە کە (١٧) سیفەتن، بەلای هەندێ زانایانیشەوە (٢٠)ە یان (٣٤)ە یان (٤٤)ە بەلاَم ئێمە لەم کتێبەدا ڕەچاوی بۆچوونی جومهوری زانایان

---

١ بڕوانە: الدرر البهية / ٢٥.

دەکەین، کە (إبن الجزري)یش هەمان بۆچوونی هەیە لەوەی کە **سیفەتەکان بریتین لە (١٧) سیفەت و دەڵێن:**

سیفەتەکان دەبنە دوو بەشەوە:

١. سیفەتە خۆییەکان (الصفات الذاتية).

٢. سیفەتە توشهاتووەکان (الصفات العرضية).

سیفەتە خۆییەکان: ئەو سیفەتانەن کە هۆگرن بە پیتەکەوە و هەرگیز لێی جیانابنەوە **وەکو:** (قلقلة).

سیفەتە توشهاتووەکان: ئەو سیفەتانەن کە هەندێ جار لەگەڵ پیتەکەن و هەندێ جار لێی جیادەبنەوە **وەکو:** (تفخيم) و (ترقيق)، لێرەدا باسمان لەسەر بەشی یەکەمە، **کەئەویش دەبێتە دوو بەشەوە:**

١. ئەو سیفەتانەی کە دژیان هەیە.

٢. ئەو سیفەتانەی کە دژیان نیە.

سیفەتە دژە یەکترەکان بریتین لە:

(الجهر) دژەکەی (الهمس)ە.

(الرخاوة) دژەکەی (الشدة) و (التوسط)ە.

(الإستفال) دژەکەی (الإستعلاء)ە.

(الإنفتاح) دژەکەی (الإطباق)ە.

(الإصمات) دژەکەی (الإذلاق)ە.

سیفەتە بێ دژەکانیش بریتین لە:

(القلقلة) و (اللين) و (الإنحراف) و (التكرير) و (التفشي) و (الإستطالة)، دواتریش هەموو ئەم سیفەتانە باس دەکەین و واتاکانیان ڕوون دەکەینەوە (إن شاءالله)[1].

(إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت بەباسکردنی سیفەتە بەناوبانگەکان دەست پێدەکات و **دەڵێت:**

---

١ بڕوانە: الدرر البهية / ٢٦.

سیفەتە دژ دارەکان

٢٠. صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْوٌ مُسْتَفِلْ　　مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُلْ

(صِفَاتُهَا) **واتە:** سیفەتە بەناوبانگەکانیان بریتین لە:

١. (جَهْرٌ) **واتە:** دەنگ بەرزی.

٢. (وَرِخْوٌ) **واتە:** نەرمی.

٣. (مُسْتَفِلْ) **واتە:** نزم.

٤. (مُنْفَتِحٌ) **واتە:** کراوە.

٥. (مُصْمَتَةٌ) **واتە:** قورس.

(وَالضِّدَّ قُلْ) **واتە:** باسی دژەکانیشیان بکە، کە **بریتین لە:**

٦. (الهمس) **واتە:** ئەسپایی.

٧. (الشدة) **واتە:** توند و بەهێز.

٨. (الإطباق) **واتە:** لکاندن.

٩. (الإذلاق) **واتە:** خێرایی.

پیتەکانی ئەسپایی و دەنگ بەرزی و توندی و نەرمی

٢١. مَهْمُوسُهَا (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ) شَدِيدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)

ئەمەش پوختەی واتاکانی ئەو سیفاتانەیە کە باسمانکرد:

(الهمس):

لەڕووی زمانەوانیەوە: دیارنەبوون و ئەسپایی.

لەڕووی زاراوەوە: دەرچوونی هەناسە لەکاتی دەربڕینی ئەو پیتانەی کە ئەم سیفەتەی تێدایە، بەهۆی لاوازی پشت بەستن بە مەخرەجەکەیەوە.

پیتەکانی: (١٠) پیتن کۆ کراونەتەوە لە وتەی (إبن الجزري) دا، (فحثه شخص سکت)[١].

تێبینیەکی گرنگ: خوێنەر ناتوانێت-ئەم سیفەتە-یان هەر سیفەتێکی تر- لە کتێبەکانەوە فێر بێت، بەڵکو پێویستە لە مامۆستای کارامەوە فێربێت، بەتایبەتی لەو مامۆستایانەی شارەزایی تەواویان هەیە لە شێوازی خوێندنەوەی قورئان و سەنەدی نە پچڕاویان هەیە بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ)[٢].

(الجهر):

لەڕووی زمانەوانیەوە: ئاشکراکردن.

---

١ بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٨٠.

٢ بڕوانە: الدرر البهية / ٢٧.

لەڕووی زاراوەوە: دەرنەچوونی هەوا لە کاتی دەربڕینی پیتەکە، بەهۆی تەواو پشت بەستن بە مەخرەجەکەیەوە.

پیتەکانی: بریتین لە پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتەکانی (الهمس) کۆکراوەتەوە لەم برگەیەدا (عظم وزن قاري ذي فض جد طلب) **واتە:** تای تەرازوەکەی قورسە ئەو کەسەی کە قورئان دەخوێنێت تەماشای حەرام ناکات و هەوڵ دەدات فێری زانست بێت[1].

(الشدة):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** بەهێزی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ڕێنەکردنی دەنگ و گیرانی لەکاتی دەربڕینی پیتەکە بەهۆی ئەوپەڕی پشت بەستن بە مەخرەجەکەیەوە.

پیتەکانی: بریتین لە (٨) پیت (إبن الجزري) لەم ڕستەدا کۆیکردوەتەوە، (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ).

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة / ٤٥.

پیتە مام ناوەند و بەرزەكان

٢٢. وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ) وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ

(وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ) **واتە:** لەنێوان پیتە بەهێزەكان و پیتە نزمەكاندا (٥) پیت هەیە لە (لِنْ عُمَرْ)دا كۆكراونەتەوە.

پیتە مام ناوەندەكان

(التوسط):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** مامناوەندی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەنگ تێیاندا نەبەتەواوی دەگیرێت وەكو پیتە بەهێزەكان و، نەبەتەواویش ڕێ دەكات وەكو پیتە نەرمەكان هەندێ لە زانایانیش بە پیتەكانی (البينية) ناوی دەبەن.

پیتە نەرمەكان (الحروف الرخوة)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** نەرمی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ڕێكردنی دەنگ لەكاتی دەربڕینی پیتەكە بەهۆی لاوازی پشت بەستن بە مەخرەجەكەی.

پیتەكانی (١٨) پیتن: (ث، ح، خ، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ظ، غ، ف، هـ، و، ي، ا، و (مەددی)، ی (مەددی)).

پیتەكانی زمانی عەرەبی دابەشكراونەتە سەر ئەم سێ سیفەتە، پیتەكانی (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ) بە پیتە بەهێزەكان دەناسرێن و پیتەكانی (لِنْ عُمَرْ) بەپیتە مامناوەندەكان دەناسرێن و ئەوەشی لەو دوو جۆرە نەبێت بەپیتی نەرم دادەنرێت[1].

بۆنمونە– مامۆستا (أیمن سوید) **دەڵێت:**

لەكاتی دەربڕینی پیتی (ش) دەبینین دەنگی پیتەكە درێژ دەبێتەوە، (أششش) یان (أغغغ) بەڵام لە پیتێكی **وەكو:** (ب) بەهیچ شێوەیەك درێژ نابێتەوە (أبّ)، لەنێوان ئەم جۆرە پیتانەدا (لِنْ عُمَرْ)ی مامناوەند هەیە، **بۆنمونە:** پیتی (ع) نە وەكو (ش) و (غ) درێژ دەبێتەوە، نە وەكو (ب) ڕادەوستێت، بەڵكو حاڵێكە لەنێوان ئەم دوو حاڵەتەدایە[2].

(وَسَبْعُ عُلْوٍ) **واتە:** پیتە بەرزەكان (٧) پیتن.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣١–١٣٢.

٢ لە یەكێك لەو وانانەی (د.أیمن)دا دەربارەی سیفەتی پیتەكان هاتووە لە كەناڵی (إقرأ).

(خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) **واته:** پیته بەرزەكان كۆبونەتەوە لەم وشانەدا (حصر) تەنها لەم ڕستەدا كۆبوەتەوە و لەوە زیاتر نین.

(الإستعلاء):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واته:** بەرزبوونەوە.

لەڕووی زاراوەوە: **واته:** ئاراستەی فشاری دەنگ لەكاتی دەربڕینی پیتەكە بەرەو سەرووی مەلاشوو لەگەڵ بەرز بوونەوەی بەشێك لە زمان بەرەو مەلاشوو.

پیتەكانی (الإستعلاء) **بریتین لە:** (خ، ص، ض، غ، ط، ق، ظ)، بەلام پیتە بەرزەكان هەموو وەكو یەك نین لەبەرزیاندا بەڵكو **پێنج پلەیان هەیە:**

١. پیتی بەرز ئەگەر سەر (فتحة)ی هەبێت و پیتی (ا)ی بەدوادا بێت **وەكو:** (قال).

٢. پیتی بەرز ئەگەر سەر (فتحة)ی هەبێت و پیتی (ا)ی بەدوادا نەیەت **وەكو:** (قَدْ).

٣. پیتی بەرز كە بۆر (ضمة)ی لەسەر بێت **وەكو:** (يقولوا).

٤. پیتی بەرز ئەگەر زەننەدار (ساكن) بێت، **وەكو:** (يقطعون) و (يختصمون) و (نصبر).

٥. پیتی بەرز ئەگەر ژێر (كسرة)ی هەبێت، **وەكو:** (قيل)[1].

---

١ بڕوانە: النور المبين في تجويد القران الكريم / محاضرة د. أيمن سويد / ٢٢.

زۆربەی زمانیش لەکاتی دەربڕینی پیتی (ط) بەرز دەبێتەوە، پاشان (ص) و (ض) و (ظ) تاکو دەگاتە پیتی (ق) کەزمان کەمتر بۆ دەربڕینی بەرز دەبێتەوە، لەوەش کەمتر لە دەربڕینی هەردوو پیتی (خ) و (غ).

لەبەر ئەوەش ناونراوە (إستعلاء) چونکە دەنگەکە لە بەرزاییەوە دەردەچێت. (المرعشي) دەڵێت: لە پیتە بەرزەکاندا گرنگ ئەوەیە سەرووی زمان بەرز بێتەوە، ئیتر گرنگ نیە ئەودوای زمان بەرز بێتەوە یان نا[١].

لەڕاستیدا یەکێك لە گرنگ ترین هۆکارەکانی جوانِ خوێندنەوەی قورئان ناسینی پیتە بەرزەکان و پایەکانیان و جێبەجێکردنیانە لەکاتی خوێندنەوەیاندا، ئەمەش بەهەمان شێوە مەسەلەیەك نیە لەکتێبەوە وەربگیردرێت، بەڵکو پێویستە لە مامۆستای لێهاتوو وەربگیردرێت.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٢.

پیتە نزمەکان (حروف الإستفال)

(الإستفال):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە**: نزمی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە**: نزم بوونەوەی زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکەو، بەرز نەبوونەوەی بەرەو ئاسمانەی دەم (مەلاشوو) لەو کاتەدا.

پیتەکانی: بریتین لە (٢٢) پیت، **واتە**: پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتە بەرزەکان (ء – ب – ت –ث – ج – ح – د – ذ – ر – ز – س – ش – ع – ف – ك – ل – م – ن – هـ – و – ي – ا).

پێوەری جیاکردنەوەی پیتی بەرز و نزم

جیاکردنەوەی پیتی بەرز و نزم بە بەرزبوونەوەی زمان دەناسرێت لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا، لەگەڵ هەرپیتێکدا زمان بەرز بوویەوە ئەوا پیتێکی بەرزە، لەگەڵ هەرپیتێکدا زمان نزم بوویەوە ئەوا پیتێکی نزمە.

نموونەی پیتی بەرز : (أطّ) (أقّ) (أظّ) لە دەربڕینیاندا زمان بەرز دەبێتەوە.

نموونەی پیتی نزم: (أهـّ) (أشّ) (أتّ) لە دەربڕینیاندا زمان نزم دەبێتەوە.

پیتە نزمەکانیش بەهەمان شێوە پیوەرێکی زۆر گرنگن بۆ جوان خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز، بەتایبەتی لەکاتی یەکگرتنیان لەگەڵ پیتە بەرزەکاندا لە وشەیەکدا، **وەکو**: (مخمصة) و (أخذن)، فێربوونیشیان لەڕێگەی کتێبەوە نابێت بەڵکو دەبێت لەڕێگەی مامۆستای شارەزاوە بێت لەو بوارەدا.

واتای گشتی:

هەندێ لەپیتەکان سیفەتی نەرم (رخاوة)یان تێدایە و هەندێکیان سیفەتی بەهێزیان تێدایە، لەنێوان ئەو دوو جۆرەشدا هەندێ پیتی تر هەیە مام ناوەندن و پیتەکانی قەتیس بوونە لە ڕستەی (لِنْ عُمَرْ).

هەروەها لەناو پیتەکانی عەرەبیشدا (٧) پیتی بەرز هەن پێویستە لەکاتی دەربڕینیاندا بەشێك لە زمان بەرزبێتەوە بەرەو ئاسمانەی دەم.

پیتەکانی لکاندن (الإطباق)

٢٣. وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ   وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الْحُرُوفِ الْمُذْلَقَهْ

(وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ) **واتە:** ئەم چوار پیتە زمان یان بەشێك لە زمان لە کاتی دەربڕینیاندا دەلکێنە ئاسمانەی دەمەوە.

(الإطباق):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** لکاندن.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** لکاندنی زمان یان بەشێك لە زمان لە کاتی دەربڕینیاندا بە مەلاشووەوە و، لە کاتی دەربڕینیاندا بە شێوەیەك دەنگ پەنگ دەخواتەوە لەنێوانیاندا پیتەکانیشی بریتین لە (ص، ض، ط، ظ) زمانیش وەکویەك لەهەموو پیتەکاندا نالکێت بە مەلاشووەوە.

سوود: هەموو پیتێکی (إطباق) بەرزە، بەلاَم مەرج نیە هەموو پیتێکی بەرز زمان لەدەربڕینیاندا بلکێت بە مەلاشووەوە[1].

(الإنفتاح):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** جیابوونەوە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ئەو پیتانەیە کە لەکاتی دەربڕینیاندا زمان و مەلاشوو لە یەکتر دوور دەکەونەوە تاکو هەوا لە نیوانیاندا دەربچێت[2].

---

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة/٤٧.

٢ بڕوانە: البرهان في تجويد القران / الصادق القمحاوي/ ١٧.

(فَرَّ مِنْ لُبِّ) الحروف المذلقة:

واته: پیتی خێرا (مذلق)، بریتین لەو پیتانەی خۆیان لە ڕستەی (فَرَّ مِنْ لُبِّ) دا دەبیننەوە **واته:** (ف – ر – م – ن – ل – ب).

(الإذلاق):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واته:** پەڕ یان لای شتێك.

لەڕووی زاراوەوە: **واته:** سووکی پیتەکە یان خێرایی دەربڕینی چونکە لە پێشەوەی زمان یان یەکێك لە لێوەکان یان لە هەردووکیانەوە دەردەچن، پیتەکانیشی وەکو باسمان کرد (٦) پیتن، هۆی ناونانیشی بە (إذلاق) ئەوەیە کە هەندێکیان لە پێشەوەی لێوەوە دەردەچێت[١].

(الإصمات):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واته:** قەدەغەکردن.

لەڕووی زاراوەوە: **واته:** قورسی پیتەکە لەکاتی دەربڕیندا، (الأخفش) **وتوویەتی:** ئەو کەسەی (صمت) بکات، **واته:** خۆی لە قسەکردن قەدەغە کردووە، مەبەستیش لەوەیە کە ئەم پیتانە قەدەغەن لەوەی کە خۆیان بە تەنها وشەی چوار پیتی یان پێنج پیتی پێکبهێنن، بەڵکو پێویستە پیتێکیان لەگەڵدا بێت لە پیتە (مذلق)ەکان هەر بۆیە زانایان وتوویانە وشەی (عسجد) **واته:** ئاڵتوون وشەیەکی عەرەبی نیە چونکە چوار پیتە و پیتی خێراشی لەگەڵدا نیە[٢].

---

١ بڕوانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ٣١.

٢ بڕوانە: المنح الفكرية في شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ٧٢.

پیتەكانی: هەموو پیتەكانی زمانی عەرەبیە جگە لە پیتە خێراكان واتە (٢٣) پیتە كۆكراونەتەوە لەم ڕستەدا (جز غش ساخط صید ثقة اذ وعظه یحضك)[١]. **واتە:** دووربە لە فرِوفێلی كەسێك كە ڕقی لە حەقە و بگەڕێ بەدوای كەسێكی متمانە پێكراو چونكە ئامۆژگاریەكانی هانت دەدەن بۆ چاكە.

واتای گشتی:

پیتەكانی لكاندن (الإطباق) چوار پیتن (ص، ض، ط، ظ).

پیتەكانی خێرایی (الإذلاق)یش شەش پیتن (ف – ر – م – ن – ل – ب).

١ بروانە: المیسر الفرید في علم التجوید / محمد فرید الجمل / ٨٣.

سیفەتە بێ دژەكان

٢٤. صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ   قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍّ) وَاللِّينُ

سیفەتی یەكەم (الصفیر)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** دەنگێك وەكو دەنگی باڵندە بێت.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەنگێكی زیادە لە لێوەوە هاوكات لەگەڵ پیتەكانی (ص، س، ز) دەردەچێت، بەهێزترینی ئەم سێ پیتەش (ص)ە، چونكە هەردوو سیفەتی (الإستعلاء) و (الإطباق)ی تێدایە[1]، پاشان پیتی (ز) كە سیفەتی (جهر)ی تێدایە بەڵام پیتی (س) لەو دوو پیتە لاوازترە چونكە سیفەتی (همس)ی تێدایە.

سوود: زانایان فەرموویانە، پیتی (ص) لە دەنگی قاز دەچێت و پیتی (ز) لەدەنگی مێشەنگ دەچێت و پیتی (س) لە دەنگی كوللە دەچێت[2].

سیفەتی دووەم (القلقلة)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** جووڵە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** درووست بوونی جووڵەیەك لە مەخرەجی پیتەكە لەكاتی دەربڕینیدا، ئەگەر پیتەكە ڕاوەستاو (ساكن) بێت دەنگێكی توندیش دەبیسترێت لەكاتی دەربڕینی پیتەكەدا [3].

---

١ بڕوانە: البرهان في تجويد القران / الصادق القمحاوي/ ١٧.

٢ بڕوانە: نهاية المفيد في علم التجويد / ٥٣، بەوەرگرتن لە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر/١٣٥.

٣ بڕوانە: أحكام التجويد و التلاوة / محمود رأفت زلط /٦٢.

پیتەكانی: (القلقلة) یان (لقلقلة) پێنج پیتی هەیە پیشەوا (إبن الجزري) كۆیكردووەتەوە لە وشەی (قُطْبُ جَدٍّ)، تێبینیش دەكرێت كە هەموو پیتەكانی سیفەتی (شدة) و (جهر) یان تێدایە.

بەشەكانی:

(قلقلة) دەبێتە سێ بەشەوە:

١. بەهێز ترین حاڵەتەكانی ئەوەیە پیتەكە شەددە دار بێت و لەكۆتایی وشەشدا هاتبێت وەكو: (الحقّ) و (تبّ) و (الحجّ)، ئەم حاڵەتەش قەلقەلەی گەورە (القلقلة الكبرى) ی پێدەوترێت.

٢. پیتەكە زەننەدار (ساكن) بێت شەددەی نەبێت لەكاتی وەستان لەسەری وەكو: (قريب)، (مجيد)، (خلق) ئەم حاڵەتەش پێی دەوترێت قەلقەلەی مام ناوەند (القلقلة الوسطى).

٣. پیتی زەننەدار لەناوەڕاستی وشەوە وەكو: (يدخلون)، (وجهها)، (يطبع) ئەم حاڵەتەش پێی دەوترێت قەلقەلەی بچوك (القلقلة الصغرى)[١].

هەندێ لە زانا هاوچەرخەكان وەكو (عطية قابل نصر) پێی وایە كە (قلقلة) بەشی چوارەمیشی هەیە كاتێك پیتەكە بزواو (متحرك) بێت، لەو حاڵەتەشدا بنچینەی قەلقەلەی هەر تێدا دەمێنێت وەكو: (المتقين)[٢].

(قلقلة) لەڕووی خودی پیتەكانەوە دەبێتە سێ ئاستەوە:

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة / ٤٩.

٢ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٦.

ئاستی یەكەم: لە پیتی (ط) (قلقلة) بەرزتر دەبێت لە پیتەكانی تر.

ئاستی دووەم: لە پیتی (ج) (قلقلة) مام ناوەند دەبێت.

ئاستی سێیەم: (قلقله) كەمتر دەبێت لەپیتەكانی (ق – ب – د).

دەربڕینی (قلقلة) چۆن دەبێت ؟

زانا و قورئان خوێنی پایە بەرز (محمود خلیل الحصري) ڕەحمەتی خوای لێبێت، لە كتێبی (أحكام قراءة القرآن) دا وتوویەتی: زانایان سەبارەت بە شێوازی دەربڕینی (قلقلة) جیاوازیان تێدایە، جومهوری زانایان لەسەر ئەو بۆچوونەن كە هەمیشە بەلای (فتحة)دا دەڕوات بەڕەهایی، ئیتر ئایا پیتی پێش خۆی بۆر(ضمة)ی هەبێت **وەكو:** (هَلْ يُجْزون إلاّ ما كانوا يعملون)، یان سەر (فتحة)ی هەبێت **وەكو:** (فاولئك يدخلون الجنة) یان ژێر(كسرة) ی هبێت **وەكو:** (ولا تشطط).

هەندێكیش لە زانایان بۆچوونیان وایە دەربڕینی پیتی (قلقلة) بەپێی بزوێنی پیش خۆیەتی **واتە:** ئەگەر بۆری هەبێت ئەوا بەرەو بۆر دەخوێنرێتەوە، ئەگەریش سەر یان ژێری هەبێت ئەوا بەرەو لای ئەو دووانە دەڕوانێت، بەلاّم ئەوەی زۆرینەی مامۆستایانی ئەم هونەرەی لەسەرە ڕێڕەوی یەكەمە كە هەمیشە پیتی (قلقلة) بەرەو سەر دەڕوات.

وەكو لە هۆنراوەی یەكێك لە زانایان هاتووە:

وقلقلة قرب الى الفتح مطلقا ولا تتبعها بالذى قبل تقبلا

واتە: پیتەكانی (قلقلة) هەمیشە لە (فتحة) نزیك دەكرێنەوە، مەیانكە بە پاشكۆی پیتەكانی پێش خۆیان بۆئەوەی خوێندنەوەكەت پەسەند بێت.

مامۆستا (محمود علی بسه)یش لەكتێبی (العمید) لاپەڕە ٦٤ **وتوویەتی:**

وتراوە كە (قلقلة) هەمیشە لە سەر نزیككراوەتەوە بەبێ تەماشاكردنی پیتەكانی پێش و پاش خۆی، منیش ئەم بۆچوونە پەسەند دەكەم و بە باشی دەزانم كاری پێ بكرێت[١].

واتای گشتی:

پیتەكانی (صفیر) بریتین لە (ص، ز، س) و پیتەكانی (قلقلة)ش بریتین لە (ق، ط، ب، ج، د).

سیفەتی سێیەم (الین)

٢٥. وَاوٌ وَيَاءٌ سَكَنَا وَانْفَتَحَا   قَبْلَهُمَا وَالانحِرَافُ صُحِّحَا

(واللین) **واتە:** پیتەكانی لین بەبێ (مەددن)، (وْ) و (يْ) ئەگەر زەننەدار (ساكن)بن و پیتی پێش خۆیان سەر(فتحة) ی هەبێت.

پیناسەی (لین):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** ئاسانی، لووسی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەركردنی پیتەكە لە مەخرەجەكەیەوە و بەئاسانی و بەبێ هیچ قورسیەك لەسەر زمان.

پیتەكانی: دوو پیتن (يْ – وْ) بەمەرجێ ڕاوەستاو(ساكن) بێت و پیتی پێشی خۆیان سەری هەبێت (مفتوح) بێت **وەكو:** (قَول) و (صَیف) و(خوف).

---

١ بڕوانە: الدرر البهیة / ٣٣.

٢٦. فِي اللاَّمِ وَالرَّا وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ   وَلِلتَّفَشِّي الشِّيْنُ ضَادًا اسْتُطِلْ

پیتەکانی (إنحراف) و (تکریر) و (تفشی) و (استطالة) (والانحراف صححا) **واتە:** جومهوری زانایان سیفەتی (الانحراف) یان بۆ هەردوو پیتی (ل) و (ر) جێگیر کردووە.

سیفەتی چوارەم (الإنحراف)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** لادان.

لە زاراوەدا: لادانی پیتەکە لە مەخرەجەکەی.

پیتەکانی: (٢) پیتن (ل) و (ر).

لادان (الإنحراف) سیفەتێکی هۆگرە بۆ ئەو دوو پیتە، چونکە ئەو دوو پیتە لە مەخەرجی خۆیان دەرئەچن و دەگەنە مەخرەجی پیتێکی تر، (ل) لادەدا بۆ پێشەوەی زمان و (ر) یش لادەدا بۆ پشتی زمان[1].

سیفەتی پێنجەم (التکریر)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** دووبارە بوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە:** لەرینەوەی سەری زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکە، پیتەکەی تەنها پیتی (ر)ە.

(التکریر) سیفەتێکی وابەستەیە بە پیتی (ر)، چونکە ئەو پیتە ئامادەیە بۆ ئەو لەرینەوە بۆیە وریایی پێویستە لەکاتی دەربڕیندا، مەبەستیش لە باسکردنی ئەم سیفەتە خۆ لێ بەدوور گرتنێتی **واتە:** زێدە ڕەوی نەکردن تێیدا، دەرکەوتنی ئەم سیفەتەش لە پیتی (ر) بەزۆری لەو کاتەدا دەردەکەوێت کە (شدة) دار بێت **وەکو:**

---

١ بڕوانە: السعود في قراءة عاصم بن ابي النجود / حامد العاني / ٨٩.

(كرَّة) (مرَّة) بۆیە پێویستە لەسەر خوێنەر ئەو دووبارە بوونەوە بشارێتەوە و بواری دەرکەوتنی نەدات، بەڵام شاردنەوەی (تكرير)یش بەو شێوەیە نیە کە سەری زمان بەهیچ شێوەیەك نەجولێتەوە، چونکە ئەوە دەبێتە هۆی پەنگ خواردنەوەی دەنگەکە لەنێوان سەری زمان و پوکدا وەکو: پیتی (ط)، ئەمەش هەڵەیەکە بواری پێ نەدراوە، بەڵکو پیویستە یەکجار سەری زمان بجولێتەوە بەسووکی بۆئەوەی سیفەتەکە بێتەدی[١،٢].

چۆن لە دووبارەبوونەوەی پیتی (ر) خۆمان بپارێزین؟

ڕێگە چارەی رزگاربوون لەو هەڵەیە ئەوەیە خوێنەر پشتی زمانی بلکێنێ بە مەلاشوویەوە بەشێوەیەك کە ڕێگە نەدات زمان زۆر بجولێتەوە[٣].

سیفەتی شەشەم (التفشي)

لە زمانەوانیدا: **واتە**: بلاوبوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە**: بلاوبوونەوەی هەوا لە ناو دەمدا لەکاتی دەربڕینی پیتی (ش) هۆی ناونانیشی بە (متفشي) بلاوبوونەوەی هەوایە لەناو دەمدا کە مەخرەجەکەشی دەگاتە مەخرەجی (ظ) **بۆنمونە**: (مما علمت رشدا)[٤].

ئەم سیفەتەش وەکو زۆرێك لە سیفەتەکانی تر ئاسان نی یە لەڕێگەوە کتێبەوە لێی تێبگەی بەڵکو فێربوونی پێویستە لەلای مامۆستا بێت.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٧.

٢ کەواتە پێویستە سیفەتی (تكرير) واتە: لەرینەوەی سەر زمان بێتەدی هاوکات لەگەڵ خۆپاڕاستن لە (تكرار). ((م.دلێر گەرمیانی))

٣ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٨.

٤ بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القران الكريم / كامل المسيري / ١٤٩.

سیفەتی حەوتەم (الإستطالة)

لە زمانەوانیدا: **واتە**: درێژبوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە**: درێژبوونەوەی دەنگ لەسەرەتای قەراغی لایەك لە زمانەوە تاکو کۆتاییەکەی.

پیتەکەی: ئەم سیفەتەش تەنها لە پیتی (ض) هەیە.

وریاکردنەوە: (إبن الجزري) لە کتێبی (النشر في القراءات العشر) **فەرموویەتی**:

(ض) تاکە پیتێکە کە سیفەتی درێژ بوونەوەی تێدایە، هیچ پیتێکیش نیە ئەوەندەی (ض) قورس بێت لەسەر زمان، خەڵکیش لەشێوازی دەربڕینیدا هەمەجۆرن و کەم کەسیش بەباشی و دروستی دەریدەبڕێت، هەندێ وەکو (ظ) دەریدەبڕن و، هەندێ لەگەڵ پیتی (ذ) تێکەڵی دەکەن و،هەندێ دەیکەن بە (ل)ێکی قەڵەو و، هەندێکیش وەکو پیتی (ز)ی لێدەکەن و، هەموو ئەوانەش نادروستن[1].

سوود: دەنگ بە پیتی (ض) درێژ دەبێتەوە، بەڵام ناگاتە ئاستی درێژ بوونەوەی پیتی مەدد، چونکە (ض) لەمەخرەجی خۆیدا درێژ دەبێتەوە سنووری مەخرەجەکە نابەزێنێ.

بەڵام پیتی مەدد مەخرەجێکی دیاری کراوی نیە، بەڵکو دەنگی بە نەمانی هەناسە دەبڕێتەوە[2].

زانیاری: پیتی (ض) تەنها لە زمانی عەرەبیدا هەیە، هەربۆیە بە زمانی عەرەبی **دەوترێت**: (لغة الضاد).

---

١ بڕوانە: السعود في قراءة عاصم بن ابي النجود / حامد العاني / ٩٠-٩١.

٢ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٨، المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القارى / ٧٦.

بەلاّم فەرموودەی (انا افصح من نطق الضاد) بنەمایەکی ڕاستی نیە، وەکو: (إبن كثير) لە تەفسیرەکەیدا (١/٥٤) باسی کردووە.

چۆن جیاوازی بکەین لە نێوان (ض) و (ظ) دا ؟

هەندێ کەس پیتی (ض) وەکو پیتی (ظ) دەردەکەن، لەڕاستیشدا ئەم دوو پیتە لەڕووی مەخرەج و سیفەتەوە جیاوازیان لەنێواندایە. مەخرەجی (ض) یەکێکە لە قەراغەکانی زمان و، ئەو ددانانەی تەنیشتی لەلای سەرەوە، بەلاّم مەخرەجی (ظ) لەپشتی سەرەتای زمانەوەیە لەگەڵ پێشەوەی ددانەکانی سەرەوە، ئەمەش جیاوازیەکی زۆرە لە نێوانیاندا لەڕووی سیفەتیشەوە هەردوو پیتەکە لە پێنج سیفەتدا هاوبەشن، کە بریتین لە سیفەتەکانی (الجهر) و (الرخاوة) و (الإستعلاء) و (الإطباق) و (الإصمات) بەلاّم پیتی (ض) تاك دەبێتەوە بەسیفەتی (الإستطالة)، بۆیە پێویستە لەسەر خوێنەر ئەم دوو پیتە لە یەکتر جیا بکاتەوە، بە شێوەیەك درێژبوونەوەی پیتەکە ببیسترێت.

مامۆستا (حسني شيخ عثمان) لە کتێبی (حق التلاوة) لاپەڕە١٩٣ **فەرموویەتی:**

دەربڕینی پیتی (ض) وەکو پیتی (ظ) ئەگەر بوارێکی تێدا بێت چاوپۆشی لە کەسی نەخوێنەوارو نا شارەزا بکرێت، هیچ بوارێکی تێدا نیە بۆ کەسێك کە توانای ڕاهێنانی زمانی هەبێت لەسەر دەربڕینی ئەو پیتە بەشێوەیەکی ڕاست و دروست و بێ تێکەڵبون لەگەڵ پیتی (ظ)، چونکە ئەو کارە نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە، ئەگەر واتایەکی نادروست بگەیەنێت جیاواز لەوەی خوای گەورە ویستوویەتی وەکو ئەو کەسەی (الضالّين) لە سورەتی (الفاتحة) بە (الظالين) دەخوێنێتەوە و، یان (ضل من تدعون) بە (ظل من تدعون) دەخوێنێتەوە، چونکە ئاشکرایە کە (ضل) واتای گومڕابوون دەگەیەنێت و، (ظل) بەردەوام بوون ومانەوە[1].

---

١ بڕوانە: حق التلاوة / حسني شيخ عثمان / ١٩٣ و بەوەرگرتن لە کتێبی (الدرر البهية)/٣٨.

بابەتی (التجوید)

لەڕاستیدا توێژینەوەی جێگەی دەرچوون و سیفەتی پیتەکان بە تەنها بەس نیە بۆ ئەوەی فێرخواز کارامە بکات لە دەربڕین و جوان خوێندنەوەی وشەکانی قورئان، چونکە یەکگرتنی پیتەکان پێکەوە کاریگەرییان لەسەر یەکتر هەیە، لەوانەشە کەسێك بتوانێت پیتەکان بەجوانی دەربڕێت کاتێك تەنها بن، بەڵام لەکاتی پێکەوە بوونیان لە وشەیەکدا ئەوەی پێ ئەنجام نەدرێت. لەڕووناکی ئەم ڕاستیەشدا (الحسن بن قاسم المرادي) پێی وایە کە **تەجویدی قورئان لەسەر چوار مەسەلە بونیات نراوە:**

١. ناسینی مەخرەجی پیتەکان.

٢. ناسینی سیفەتەکانیان.

٣. زانینی ئەو حوکمانەی دروست دەبن لەئەنجامی پێکەوە بوونیان.

٤. ڕاهێنانی زمان و زۆر دوبارە کردنەوەی، بنچینەی هەموو ئەو مەسەلانەش ئەوەیە فێرخواز لەسەر دەستی مامۆستای کارامە فێری قورئان ببێت[١]، هەربۆیە کاتێك (إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت تەواو بوو لە باسکردنی مەخرەج و سیفەتی پیتەکان، دەستی کردە باسکردنی ئەو مەسەلانەی لە دوای ئەوە پێویستن و فەرمووی:

---

١ بڕوانە: الشرح الوجیز علی المقدمة الجزریة / غانم قدوري الحمد/٢٧.

٢٧. وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمُ مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرَآنَ آثِمُ

٢٨. لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنـزَلاَ وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلاَ

(الاخذ بالتجويد) بایەخدان و كاركردن بە تەجوید (حتّم لازم) زۆر گرنگە بۆ خوێنەری قورئان، پێویستە بیزانێ.

(من لم يجود القران آثم) هەركێ قورئان بە پێی بنەماكانی تەجوید نەخوێنێتەوە گوناهبارە.

(لانه به اله انزلا) **واتە:** چونكە خوای گەورە بەتەجویدەوە دایبەزاندووە، خوای گەورە **فەرموویەتی:** (ورتل القران ترتيلا)[1].

واتە: لەسەر خۆ و بەجوانی پیت و بزوێنەكانی بخوێنێتەوە، جەختیشی لەسەر مەسەلەكە كردووە بە وشەی (ترتيلا)[2].

(عبد الدائم الأزهري) **وتوویەتی:**

وەكو ئەوەی كەسێك پرسیاری لە (إبن الجزري) كردبێت: لەكوێوە دەزانین كە تەجوید پێویستە لەسەرمان و، واجبە فێری بین و، كەمتەرخەم تیایدا گوناهبارەو، بەڵگە چیە لەسەر هەموو ئەوانە و ڕێگەی فێربوونیشیان چۆنە؟ دانەریش لە وەڵامدا وتبێتی: (لانه به اله انزلا) **واتە:** مەسەلەكە ئەوەیە خوای گەورە ئەو قورئانەی بە تەجویدەوە دابەزاندووە و **فەرموویەتی:** (ورتل القران ترتيلا)[3].

---

١ بڕوانە: سورەتی المزمل /ئایەتی (٤).

٢ بڕوانە: نور الفلاح في تجويد كلام الله الفتاح .

٣ بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / غانم قدوري الحمد/٥٧.

(وهكذا منة الينا وصلا) **واتە:** لەسەردەمێكەوە بۆ سەردەمێك، لە نەوەیەكەوە بۆ نەوەیەك، بە (تواتر) پێمانگەیشتووە، لە ڕێگەی هاوەڵانەوە، ئەوانیش لە ڕێگەی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، پێغەمبەریش (ﷺ) لە ڕێگەی جبریل (علیە سلام)ەوە، ئەویش لە پەروەردگاری مەزنەوە)[١].

١ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / محمود محمد العبد .

پێناسەی (تجوید)

له زمانەوانیدا **واتە:** چاککردن، دەوترێت (هذا شيء جيد) **واتە:** ئەوە شتێکی چاکە.

له زاراوەدا: **واتە:** شارەزابوون و کارامەیی له خوێندنەوەی قورئاندا بەبێ زیادوکەم)[1].

یان بایەخدان بە هەموو پیتێك له ڕووی جێگیری دەرچوون و سیفەت و مینگە و، درێژکردنەوە و بچوك و گەورە کردنەوە و...هتد)[2].

ئامانج چیە له شارەزابوون له زانستی تجوید:

١- پاراستنی زمان له هەڵەکردن له قورئانی پیرۆز، زانایانیش هەرلەکۆنەوە هەڵەکردنیان له قورئاندا به (لحن) ناو بردووە **واتە:** لادان له ڕاستی.

(لحن) له قورئاندا دووجۆرە:

یەکەم: (لحن)ی ئاشکرا، ئەویش **حەوت شێوەی هەیە:**

١- گۆڕینی پیتێك به پیتێکی تر.

٢- زەنندار (ساکن) کردنی پیتی بزواو (متحرك).

٣- جوڵاندنەوەی (تحريك)ی زەنندار (ساکن).

---

١ پێناسەی (خالد الازهری) بۆ (تجوید) له: جامع شرح المقدمة الجزرية / ٤٥ .

٢ بۆ ئەم پێناسەیە بڕوانە: النشر في القراءات العشر / ١٦٨ . الجامع في تجويد قراءة القران الكريم/١٥، زۆرێك له سەرچاوەکانیش هەر هەمان پێناسەیان کردووە .

٤- درێژكردنەوەی پیت كە پیتێكی تری لێوە دروست بێت.

٥- نەهێشتنی مەددی پیتەكان.

٦-سووككردنەوەی پیتی (شدة)دار.

٧-(شدة) داركردنی پیتی سووك.

دووەم: (لحن)ی نادیار:

ئەم جۆرە هەڵەكردنە پەیوەندی هەیە بەیاساكانی تەجویدەوە وەكو تێهەڵكێشانی ئەوەی تێهەڵكێش ناكرێت، یان ڕاوەستان لەسەر (ت)ی بزواو بە (ە)و هەڵەی لەوجۆرە، **بۆنموونە:** دەرنەخستنی (همس) لە (ت - ح - ف) یان جیانەكردنەوەی پلەكانی بەرزكردنەوەی پیتی بەرز.

ئەم جۆرەش بۆیە ناونراوە هەڵەی نادیار یان شاراوە، چونكە شارەزایانی قورئان خوێندن نەبێت كەسی تر پێی نازانێ.

(البركوي) لە (احكام تلاوة القران الكريم) لە لاپەڕە (٣٦) **دەڵێت:**

(هەموو ئەو جۆرە هەڵانە حەرامن، چونكە ئەگەر چی كاریگەرییان نییە لەسەر واتای ئایەتەكە، بەڵام كاریگەرییان هەیە لەسەر خودی وشەكە و، ڕەونەق و جوانی پیتەكە لەكەدار دەكات)[1].

حوكمی فێربوونی زانستی تەجوید لەشەرعدا:

زۆربەی زانایان لەسەر ئەوە كۆكن، كە فێربوونی ئەم زانستە فەرزی كفایەیە، ئەگەر كەسانێك پێی هەڵسن ئەوەكانی تر گوناهبار نابن، بەڵام ئەگەر كەسێ پێی هەڵنەسێت هەموویان گوناهبار دەبن، كارپێكردنیشی واتە جێبەجێكردنی یاساكانی لە

---

١ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٤ - ٤١ .

كاتی خوێندنەوەی قورئان (فرض عين)ە. لەسەر هەموو مووسڵمانێكی پێگەیشتوو (بالغ) با لەڕووی یاساو حوكمەكانیشەوە لێیان شارەزانەبێت[١].

مەسەلەیەكی گرنگ:

دووشێواز هەیە بۆ فێربوونی ئەم زانستە:

١- گوێگرتنی قووتابی بۆ خوێندنەوەی مامۆستا.

٢- خوێندنەوەی قوتابی لەبەردەستی مامۆستا[٢].

زانای پایەبەرز (ملا علی القاري) لە لێكدانەوەكەیدا بۆ هۆنراوەی (الجزرية) ڕێگەی دووەمی پێ باشترە، بەڵام زۆرێك لە زانا هاوچەرخەكان كۆكردنەوەیان پێ باشە لە نێوان هەردوو شێوازەكەدا[٣].

سوود: ئەم زانستە بەهیچ شێوەیەك لە ڕێگەی كتێبەوە بە تەواوەتی لێی شارەزانابێت، بەڵكو پێویستە مامۆستایەك هەبێت بۆ فێربوونی.

واتای گشتی كۆپلەی (٢٧ – ٢٨):

كاركردن بە زانستی تەجوید بۆ قوتابی قورئان پێویستە و جەختی لەسەر كراوە، چونكەهەركەسێك قورئان بەبێ تەجوید بخوێنێتەوە گوناهبارە، لەبەرئەوەی خوای گەورە خۆی بەم شێوە دایبەزاندووە، سەدە بە سەدە و دەستە بە دەستە ودەست بە دەستیش بە ئێمە گەیشتووە.

---

١ بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٢٧، احكام التجويد والتلاوة / محمود رأفت الزلط / ٥ .

٢ بڕوانە: الواضح في احكام التجويد / ١١.

٣ بڕوانە: الميسر الفريد / ٥٤.

جۆرەكانی خوێندنەوەی قورئان

٢٩ . وَهُوَ أَيضًا حِلْيةُ التّلاوَةِ   وَزِيْـنَـةُ الأَدَاءِ وَالْقِـرَاءَةِ

(وَهُوَ) **واتە:** تەجویدكردنی قورئان.

(حِلْيةُ التّلاوَةِ) **واتە:** جوانی خوێندنەوە.

(وَزِيْـنَـةُ الأَدَاءِ وَالْقِـرَاءَةِ) **واتە:** ڕازاندنەوەی بە جێهێنانی قورئان و خوێندنەوەی.

أ- (التّلاوَةِ) **واتە:** خوێندنەوەی قورئان بە دوای یەكدا بەڕێك و پێكی بەپێی ئەو دابەشكردنانەی لە قورئاندا هەیە.

ب- (الأَدَاءِ) **واتە:** فێربوونی قورئان لە مامۆستایانەوە.

ت- (الْقِـرَاءَةِ) بە هەردوو حاڵەتی پێشوو دەوترێت و لەوان گشتگیرترە[1].

١ بڕوانە: الدرر البهية / ٤٠ .

پایەکانی قورئان خوێندن

زانایان دەفەرموون: (خوێندنەوەی قورئان سێ پایەی هەیە):

أ- (التحقيق)[1] **واتە:** خوێندنەوەی قورئان بە هێمنی و لەسەر خۆیی، لە گەڵ تێگەیشتنی واتاكان و چاودێریكردنی یاساكانی تەجوید، ئەم شێوە خوێندنەوە گونجاوە بۆ كەسانی سەرەتایی كە دەیانەوێت فێری قورئان خوێندنەوە بن، بۆ ئەوەی ڕابێن لەسەری.

ب- (الحدر) **واتە:** پەلە كردن لە خوێندنەوەی قورئان هاوكات پارێزگاری كردن لە بنچینەكانی تەجوید و ڕەچاوكردنیان.

ت- (التدوير) خوێندنەوەی قورئان بەشێوەیەكی مام ناوەند لە نێوان حاڵەتی یەكەم و دووەمدا، هاوكات لەگەڵ جێبەجێكردنی یاساكانی تەجوید[2].

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید جوانی و ڕازاندنەوەیە بۆ خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز.

٣٠. وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا   مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا

(وَهُوَ) **واتە:** تەجوید.

(حَقَّهَا) **واتە:** لەو سیفەتە هۆگرانەی لەگەڵ پیتەكاندایە **وەكو:** (همس) و (جهر) و (شدة) و (رخاوة) لەو سیفەتانەی كە باسمان كرد.

---

١ هەندێك لە زانایان لە جیاتی (التحقيق) (الترتيل) بەكاردەهێنن .

٢ بڕوانە: الواضح في احكام التجويد / د.محمد عصام القضاة /١٠ .

(مُستَحَقَّهَا) ئەوەی کە لە ئەنجامی بەجێهێنانی سیفەتەکانەوە دروست دەبن، **وەکو:** ناسککردنەوەی پیتی نزم و، قەڵەو کردنی پیتی بەرز و شتی لەو شێوەیە.

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید بریتیە لەوەی مافی پیتەکان بدرێت وەکو سیفەتە هۆگرەکانیان و، ئەوەش کە دروست دەبێت لە جێبەجێکردنی سیفەتەکانەوە، وەکو بچوك کردن و گەورە کردنەوەی پیتەکان.

٣١. وَرَدُّ كُـلِّ وَاحِـدٍ لأَصْلِـهِ وَاللَّفْظُ فِـي نَظِيْرِهِ كَمِثْلِهِ

(رَدُّ) **واتە:** گێڕانەوەی هەموو پیتێك بۆ جێگەی دەرچونی سەرەکی خۆی.

(وَاللَّفظُ فِـي نَظِيْرِهِ) **واتە:** دەربڕینی پیتێکی هاوشێوەی ئەو پیتە لە شوێنێکی تر، ئەگەر دووبارە بووەوە.

(كَمِثْلِهِ) هەر وەکو دەربڕینێتی یەکەم جار.

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید واتای ئەوە دەگەیەنێ کە هەموو پیتێك بگێردرێتەوە بۆ مەخرەجی سەرەکی خۆی، ئەگەر پیتێکی تریش هەبو لە جێگەیەکی تر وەکو ئەو پیتە ئەویش بە بێ زیاد و کەم هەمان شێوازی لەسەر جێبەجێ دەکرێت.

٣٢. مُكَمّلاً مِنْ غَيْرِ مَـا تَكَلُّفِ بِاللطْفِ فِي النُّطْقِ بِـلا تَعَسُّفِ

(مُكَمّلاً) **واتە:** لە حاڵەتێکدا کە ویستت بە تەواوی قورئان بخوێنیتەوە.

(مِنْ غَيْرِ مَـا تَكَلُّفِ) **واتە:** بەبێ زۆر لە خۆکردن لە کاتی خوێندندا.

(بِاللُّطْفِ) **واتە:** دەربڕینی پیتەکان بە هێمنی و ئاسانی و، بە بێ سنور بەزاندن و بێ زێدەڕەوی و کەمتەرخەمی.

(مَـا) بۆ زیاتر جەخت کردنەوەیە.

واتای گشتی:

لەکاتی دەربڕینی پیت و وشەکانی قورئانی پیرۆزدا، پێویستە بە تەواوی بەبێ زیادەڕەوی ئەو سیفەتانەی باسمانکرد جێ بەجێ بکرێت.

چەند نمونەیەك لە زێدەڕەوی لەکاتی خوێندنەوەی قورئاندا

(إبن الجزري) لە کتێبی (النشر في القراءات العشر)لە لاپەڕە ١٦٩ **دەفەرموێت:**

(وليس التجويد بتمظيغ اللسان ولا بتقعير الفم ولا بتعويج الفك و لا بترعيد الصوت ولا بتمطيط الشد ولا بتقطيع المد ولا بتطنين الغنات ولا بحصرمة الراءات).

تەجوید بریتی نیە لە:

(تمظيغ اللسان) **واتە:** قورئان دەخوێنێ و دەڵێی پارویێکی لە دەمدایە.

(تقعير الفم) **واتە:** فشار خستنە سەر گەروو لەکاتی خوێندنەوەدا، **واتە:** هەموو پیتەکان وەکو پیتی (ع) دەردەکات (تعويج الفك) **واتە:** لارکردنەوەی پیتەکان یان لارکردنەوەی شەویلگەی لەکاتی خوێندندا.

(ترعيد الصوت) لەراندنەوەی دەنگ و، واپیشاندات کە خوێنەر لە ترسی خوا دەگرێت و دەنگی دەلەرزێ واتە وا دەردەکەوێت حاڵەتێکی دروست کراوە[1].

(تمطيط الشد) **واتە:** درێژکردنەوەی ئەو پیتانەی (شدة)دارن و درێژ کردنەوەیان تێدا نیە **بۆنمونە:** (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم).

(تقطيع المد) **واتە:** بڕبڕکردنی پیتی مەدد، **وەکو:** (يـاااأيها الذين امنووو).

---

[1] زۆر گریان لەکاتی قورئان خوێندندا، بەتایبەتی ئەگەر خوێنەرەکە بەزۆر خۆی بگرێنی، دوو مەترسی لێ چاوەڕوان دەکرێت: یەکەم مافنەدانی پیتەکان و شێواندنی ئایەتەکان، دووەمیش خوێنەرەکە بەزمانی حاڵ دەڵێت: من زۆر لە خوا دەترسم دەگریم لە قورئان خوێندندا، مەگەر گریانێك بەدەستی خۆت نەبێت، بۆیە ئەگەر چی هەندێ بەڵگە و شوێنەوار هاتووە دەربارەی گریان لە قورئاندا، بەڵام لەم ڕۆژگارەی خۆماندا بەدوور نیە لە مەترسی ڕوپامایی (والله أعلم).

(تطنين الغنات) **واته:** برپرکردنی (غنة) مینگە لە پیتەکانی (غنة) دا **وەکو:** (مننن الجننة والنناس).

(بحصرمة الراءات) **واته:** ڕاگرتنی هەناسە بە تەواوی لەکاتی دەربڕینی پیتی (ر) و ڕێگەنەدان بە دەرکردنی سیفەتی (بينية) تێیدا.

هەموو ئەم نمونانەش مامۆستا (أيمن سويد) لە یەکێك لە وانەکانی لە کەناڵی (اقرأ)ی ئاسمانی باسی کردووە و، هەڵەکانی بەرجەستە کردووە بە نمونە بۆ ئەوەی خوێنەران خۆیانی لێ بە دوور بگرن.

ڕێگەی فێربوونی تەجوید

٣٣. وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تَرْكِهِ ... إلاَّ رِيَاضَةُ امْرِئٍ بِفَكِّهِ

(بَيْنَهُ) لە نێوان تەجوید و

(تَرْكِهِ) لە نێوان لێدوورکەوتنەوەی

(رِيَاضَةُ) بەردەوامبوونی

(امْرِئٍ) کەسێکە لە ڕاهێنان

(بِفَكِّهِ) بە شەویلگەی واتە: دەمی.

(طاش كبري زادة) **فەرموویەتی:** دانەر ڕەحمەتی خوای لێبێت وەکو ئەوەی هەستی کردبێت ئەم هەموو بابەتانە قورس بێت لەسەر فێرخوازان و تووشی سەرسام بوونیان بهێنێت بۆیە **فەرموویەتی:** جیاوازی نێوان شارەزاو نەشارەزا لە تەجوید هەرئەوەیە ڕاهێنان بە دەمی بکات و گوێ لە مامۆستایانی قورئان بگرێت، تاکو لێهاتوویی بەدەست بهێنێت[1].

واتای گشتی:

(إبن الجزري) لێرەدا ئامۆژگاریمان دەکات بەردەوام بین لەسەر خۆ ڕاهێنان لەسەر چاك خوێندن و جوان خوێندنەوەی قورئان، چونکە ئەگەر بۆ ماوەیەك فەراموش

---

١ بڕوانە: شرح المقدمة الجزرية / طاش كبري زادة / ١١٩، بەوەرگرتن لە کتێبی الشرح الوجيز / ٦٠.

بكرێت بە جێهێنانی یاساكان بیر دەچنەوە، واتای كۆپلەكەش بە كورتی: (لە نێوان تەجوید و نەمانی هەر ئەوەیە كەسێك بەردەوام بێت لەسەر خۆ ڕاهێنان لەسەر قورئان خوێندنەوە بەشێوەیەكی جوان)[1].

[1] بڕوانە: اللمعة البدرية / ٤٢، الدرر البهية / ٤٢ .

بابەتی بچوککردنەوە

بچوککردنەوەی پیتە نزمەکان

لەم بەشەی هۆنراوەکەیدا (إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت باسی هەندێ بنەما و یاسای پەیوەندی دارمان بۆ دەکات بە تەجویدەوە، کە لە سیفەتەکانەوە سەرچاوە دەگرێت و **دەفەرموێت:**

٣٤. فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرُفِ   وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ

(فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرُفِ) **واتە:** پیتە نزمەکان بچوککەرەوە.

(وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ) **واتە:** وریاش بە لەوەی پیتی ئەلیف (ا) گەورە بکەیتەوە.

پێناسەی (الترقيق):

لە زمانەوانیدا: لە (الرقة)ەوە هاتوە، **واتە:** لاوازی.

لە زاراوەدا **واتە:** بچوککردنەوەی پیت بە بچوککردنەوەی لە مەخرەج و لاوازکردنی لە سیفەتدا.

پێناسەی (التفخيم):

لە زمانەوانیدا **واتە:** گەورە کردن.

لە زاراوەدا **واتە:** گەورە کردنی پیت بە قەڵەوکردنی لە مەخرەج و، بە هێز کردنی لە سیفەتدا.

لەم کۆپلەیەدا (إبن الجزري) باسی هەندێ یاسای گرنگمان بۆ دەکات سەبارەت بە ڕاستکردنەوەی قورئان خوێندن. پێویستە لەسەر خوێنەر ڕەچاویان بکات، **بۆنمونە:** پیتە نزمەکان واتە پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتە بەرزەکان هەموو بە بچوکی دەخوێنرێتەوە مەگەر لە حاڵەتێکد ڕیوایەت هەبێت وەکو گەورە کردنەوەی لام لە هەندێ حاڵەتدا. هەروەها هۆشیارمان دەکاتەوە لە گەورە کردنەوەی پیتی ئەلیف (ا)، چونکە لە ڕاستیدا ئەوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگە و، لەم ڕۆژگارەدا زۆر بڵاو بوەتەوە و، لە بنچینەشدا لە عەجەمەکانەوە ئەم عادەتە پەیدا بوە)[١].

٣٥. كَهَمْزِ أَلْحَمْدُ أَعُـوذُ إِهْدِنَا   أَللَّـهُ ثُـمَّ لَامِ لِلَّـهِ لَنَـا

زانای پایە بەرز (خالد الازهري) **دەڵێت:**

لێرەدا (إبن الجزري) **هۆشیاری** دەدات کە پیتی (ء) **هەمزە لە چوار جێگەدا بچوک دەکرێتەوە.**

یەکەم: کاتێك بە تەنیشتی پیتی (ح)ەوە بێت، **وەکو:** (الحمد الله رب العالمين) ئەگەر کەسێك بڵێت: لێرەدا هەمزەکە بە تەنیشتی لامەوەیە نەك (ح) **دەڵێم:** قسەکەت تەواوە بەڵام لەبەر ئەوەی پیتی (ل) زەننەدارە وەکو ئەوەیە بوونی نەبێت.

دووەم: لە لای پیتی (ع)، **وەکو:** (اعوذ بالله).

سێ یەم: لە لای پیتی (ﻫ)، **وەکو:** (أهدنا الصراط).

چوارەم: لەلای پیتی لامی ناساندنی گەورە. **وەکو:** (الله الذي) لە پاش ئەوەش فەرمانی کردووە بە بچوککردنەوەی پیتی لام لە وشەی مەزنی (الله) و، جەختیش دەکاتەوە لەسەر دەرخستنی پیتی (ل) لە وشەی (لنا) بە هۆی نونەکەی دوای خۆی[٢].

---

١ بروانە: جامع شروح المقدمة الجزرية في علم التجويد/ خالد الازهري و زكريا الانصاري .

٢ بروانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٤٣ .

٣٦. وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلاَ الضْ   وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضْ

واتە: پێویستە خوێنەر وریا بێت و پیتی (ل) **واتە:** لامی دووەم لە وشەی (وَلْيَتَلَطَّفْ) بچوککاتەوە، چونکە بە تەنیشت پیتی (ط)ە، کە پیتێکی بە هێزە و کارێگەری هەیە لەسەر پیتی (ل)ی تەنیشتی.

هەروەها پێویستە لامی یەکەم لە وشەی (وعلى الله) و (ولا الضّالين) بچوك بکرێتەوە، چونکە ئەو پیتە گەورانەی پاش خۆیان کاریگەرییان هەیە لەسەر یان.

هەروەها جەخت دەکاتەوە لەسەر بچوککردنەوەی پیتی (م) لە وشەی (مَخْمَصَةٍ)، چونکە زۆربەی خوێنەران لەو پیتەدا هەڵە دەکەن بە هۆی گەورەیی پیتی (خ) ئەوەش هەڵەیەکی نادروستە)[١]، بەهەمان شێوە پێویستە خوێنەر وریابێت نەوەکو پیتی (م) گەورە بکاتەوە لە وشەی (مرض) بەهۆی پیتی (ر)ەوە کە قەڵەوە.

٣٧. وَبَاءِ بَرْقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي   وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي

٣٨. فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كَحُبِّ الصَّبْرِ   وَرَبْوَةٍ اجْتُثَّتْ وَحَجِّ الْفَجْرِ

هەروەها ئامۆژگاریمان دەکات بچوکی پیتی (ب) بپارێزین لەم نمونانەدا.

(بَرْقٍ) بەهۆی دراوسێتی (ر) کە پیتێکی گەورەیە.

(بَاطِلٍ) بەهۆی نزیکی لە پیتی (ط).

---

١ بڕوانە: شرح طيبة النشر / ١٤٧ بە وەرگرتن لە اللمعة البدرية / ٤٤.

(بِهِمْ بِذِي) بەهۆی ئەوەی بە تەنیشتی دوو پیتی نەرمەوەیە، ئەوەش نەبێت بچوککردنەوەی پیتی (ب) تایبەت بێت بەم شوێنانەوە، بەڵام نابێت زێدەڕەوی بکرێت لە بچوککردنەوەی پیتی (ب) نەوەکو وەکو (إمالة)ی پێببێت[١].

(وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي) **واتە:** هەروەها وریای دەرخستنی ئەو دوو سیفەتەش بە لە پیتی (ب).

(وَفِي الْجِيمِ) **واتە:** هەروەها پێویستە ئەو دوو سیفەتە لە پیتی (ج) یشدا دەربخرێت بە جوانی، ئەگینا مەترسی تێکەڵ بوون هەیە لە نێوان (ب) لەگەڵ (ف) هەروەها (ج) لەگەڵ (ش)دا.

ئینجا چەند نمونەیەکی ئاشکرای لە قورئاندا بۆ هێناوینەتەوە وەکو وشەی (حب) **لە ئایەتی:** {يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ}البقرة١٦٥.

(بِالصَّبْرِ) لە ئایەتی {وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ}العصر٣.

(رَبْوَةٍ) لە ئایەتی {وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ}المؤمنون٥٠.

(اجْتُثَّتْ) لە ئایەتی {اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ}إبراهيم٢٦.

(بِالْحَجِّ) لە ئایەتی {وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ}الحج٢٧.

(الْفَجْرِ) لە ئایەتی {وَقُرْآنَ الْفَجْرِ}الإسراء٧٨.

---

١ بڕوانە: شرح طيبة النشر / ١٤٧، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية / ٤٤.

– الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ٤٤.

بۆ نموونە: ئەگەر ئەو دوو سیفەتەی (إبن الجزري) وریامان دەکاتەوە کە پێویستە دەریخەین لە پیتی (ج) جێبەجێی نەکەین تێیدا وشەی (اجتث) دەبێتە (اشتث).

٣٩. وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلاً إِنْ سَكَنَا وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَا

٤٠. وَحَاءَ حَصْحَصَ أَحَطتُّ الْحَقُّ وَسِينَ مُسْتَقِيمِ يَسْطُو يَسْقُو

(إبن الجزري) لەم بەشەدا فەرمانمان پێ دەکات سیفەتی قەلقەلە بە ڕوونی دەربخەین لە پیتەکانی (قلقلة)، (ق ط ب ج د) لە کاتی (ساکن) بوونی پیتەکە.

(وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ) **واتە: ئەگەر لەکاتی ڕاوەستان بێت لەسەر پیتەکە، وەکو:** (قريبْ).

(كَانَ أَبْيَنَا) **واتە:** پیتی (قلقلة) بە ڕوونتر دەجولێتەوە لە ڕاوەستاندا.

چەند نموونەیەك لەسەر (قلقلة):

- لە کاتی بەردەوام بوون: (يقطعون – وقطر – واجتبيناه – ويدخلون).

- لە کاتی ڕاوەستان دا (خلاق – محيط – بهيج – مجيد).

- جگە لەمانەش کە باسکران، پێویستە ئاگاداری بچوککردنەوەی (ح) ی یەکەم و دووەم بین لە وشەی (حصحص الحق) چونکە بە تەنیشت پیتێکی گەورەوەیە وەکو (ص)، هەروەها لە وشەی (احطت) و (الحق)یشدا بەهۆی دراوسێتی بۆ هەردوو پیتی گەورەی (ط) و(ق) **وەکو:** (الحق من ربك).

بە هەمان شێوە ئاشکراکردن وجوان دەربڕین پێویستە سەبارەت بە بچوککردنەوەی پیتی (س) لە وشەی (مستقیم) (یسطو) لە ئایەتی (یكادون یسطون) و، لە وشەی (یسقو) لە ئایەتی (وجدعلیه امة من الناس یسقون)[1].

سوود: ئاگادارکردنەوە دەربارەی بچوك دەربڕینی پیتی (س) کورت هەڵنەهاتووە لەسەر ئەم حاڵەتانە، بەڵکو بابەتێکی گشتی یە لە هەموو حاڵەتێکدا، لە زەننەداری و بزواوی، بە تەنیشت پیتێکی گەورە بێت یان بچووك[2].

واتای گشتی هەردوو کۆپلەکە:

پیتی جوڵاو (مقلقل) بە جوانی دەربڕە لە کاتی (ساکن)یدا، لەکاتی وەستانیشدا، بۆ نمونە وەکو ڕاوەستان لەسەر وشەی (قریب) ڕونتر دەردەکەوێت.

هەروەها پێویستە هەردوو پیتی (ح — س) بە بچوکی بخوێنرێتەوە، بەتایبەتی کاتێك بە تەنیشتی پیتی گەورەوە بن وەکو: (ص — ق).

١ بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية / ٥٦ .

٢ بڕوانە: الدرر البهية / ٤٤ .

بابەتی پیتی (ر)

٤١. وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ

٤٢. إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلا أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلا

(وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ) **واتە:** هەركاتێك پیتی (ر) ژێر (كسرة) ی هەبوو بە بچووكی بیخوێنەوە، **وەكو:** (رزقا – الريح – ارني).

(كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ) بە هەمان شێوە بە بچووكی (ترقيق) دەخوێنرێتەوە ئەگەر خۆی (ساكن) بوو، پێش خۆیشی ژێر (كسرة)ی بنچینەیی (اصلي) بێت، **وەكو:** (الفِرْدوس).

(إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلا) **واتە:** ئەگەر پیتی (ر) كەوتە پێش یەكێك لە پیتە بەرزەكانەوە، **وەكو:** (قرطاس – فرقة – لبالمرصاد) لەو حاڵەتەدا گەورە دەكرێتەوە بە هۆی ئەو پیتە گەورانەوە[1].

سوود: لە قورئاندا تەنها سێ پیت لە پیتەكانی (استعلاء) لە پاش پیتی (ر)ەوە هاتوون، كە بریتین لە (ص – ط – ق)[2].

---

١ بڕوانە: اللمعة البدرية / ٤٥ .

٢ بڕوانە: لێكدانەوەی (زكريا الانصاري) بۆ (الجزرية) لە جامع الشروح/٥٩.

(أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلا) **واتە:** ئەگەر لە حاڵەتێکدا (کسرة) ی پیتی (ر) ئەصلی نەبوو، **وەکو:** (ام ارتابوا - ارتبتم) **گەورە دەکرێتەوە.**

ڕوونکردنەوە: ئەگەر پیتی (ر) ساکن بوو، بەهۆی ڕاوەستانەوە-ئیتر بەهەر شێوەیەك بزواوبێت لە حاڵەتی بەردەوامیدا-خۆی لە یەکێك لەم حاڵەتانەی خوارەوە دەبینێتەوە.

یەکەم: پیتی پێشی خۆی سەر (فتحة)ی هەبێت، **وەکو:** (ترمی بشَرَر - ولمن صَبَرْ) گەورە دەکرێتەوە.

دووەم: پیتی پێش خۆی بۆر (ضمة) ی هەبێت، **وەکو:** (بالنذُرْ - الدُّبُرْ - النذُرْ) گەورە دەگرێتەوە.

سێیەم: پیتی پێش خۆی ژێر (کسرة)ی هەبێت، **وەکو:** (یوم عسر) بچوك دەکرێتەوە.

چوارەم: پێش خۆی ئەلفێکی مەددی هەبێت، **وەکو:** (ان الفجارْ - بئس القرار - وقناعذاب النارْ) گەورە دەکرێتەوە.

پێنجەم: پێش خۆی واوێکی مەددی هەبێت، **واتە:** واوی زەننەدار (ساکن) کەپیتی پێش خۆی بۆر (ضمة)ی هەبێت، **وەکو:** (لن تبور - ترجع الامور - من في القبور) گەورە دەکرێتەوە.

شەشەم: پێش خۆی یائێکی مەددی هەبێت **واتە:** یائی زەننەدار (ساکن) کە پیتی پێش خۆی ژێر (کسرة)ی هەبێت، **وەکو:** (خبیر - یوم عسیر - والحمیر) بچووکدەکرێتەوە.

حەوتەم: پێش خۆی (ي)ێكی زەننەدار (ساكن) هەبێت، **وەكو:** (من خير – لا ضير – فالله خير) بچوك دەكرێتەوە.

هەشتەم: پێش خۆی پیتێكی زەننەدار (ساكن)ی ڕاستی (صحيح) هاتبێت، پێش ئەو پیتە زەننەدارەش پیتێك بێت سەر یان بۆری هەبێت، **وەكو:** (يريدُ الله بكم اليسر – والفجر – سندس خضر) گەورە دەكرێتەوە.

نۆیەم: پێش خۆی پیتێكی نزم (مستفل) بێت و، پێش ئەوەش پیتێكی (مكسور) هەبێت، **وەكو:** (من ذكر – وما علمناه الشعر – ولابكر) بچوك دەكرێتەوە.

دەیەم: لە پێش خۆی پیتێكی بەرز (استعلاء) هاتبێت، پێشی ئەو پیتە بەرزەش پیتێكی ژێردار (مكسور) بێت، لەم جۆرەش لە قورئاندا دوو وشە هاتووە (مصر – القطر) ئەم دوو وشە هەردوو حاڵەتی گەورەكردن و بچوككردن هەڵدەگرن.

سوود: وشەی (مصر) **لە چوار جێگەدا لە قورئاندا هاتووە.**

یەكەم {أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتاً وَاجْعَلُواْ} يونس٨٧.

دووەم: {وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِّصْرَ لاِمْرَأَتِهِ} يوسف٢١.

سێیەم: {وَقَالَ ادْخُلُواْ مِصْرَ إِن شَاء اللّهُ آمِنِينَ} يوسف٩٩.

چوارەم: {قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ} الزخرف٥١.

سەبارەت بە وشەی (القِطْر) **تەنها یەكجار لە قورئاندا هاتووە:**

{وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ} سبأ١٢.

تێبینی: (إبن الجزري) گەورەکردنەوەی پەسەندکردووە لە وشەی (مصر) و بچوککردنەوە لە وشەی (القطْر) وەکو دانەری کتێبی (أحكام تلاوة القرآن) مامۆستا (محمود خليل الحصري) دەیگێرێتەوە[١].

هەروەها زانای پایەبەرز ناسراو بە (الشيخ المتولي) لە کتێبی (غنية المقري) لەلاپەرە ٤٨ دەفەرموێت:

والراجح التفخيم في البشر — والفجر ايضاً وكذا بالنذر

وفي اذا يسر اختيارالجزري — ترقيقه وكذا ونذر

ومصر فيه اختار ان يفخمها — و عكسه في القطر عنه فاعلما

وذلك كله بحال وقفنا — والروم كالوصل على مابينا

یانزەیەم: لە پاش پیتی (ر) یائێکی لابراو هەبێت بۆ سوککردنەوە. لەو حاڵەتەشدا هەردوو شێوازی خوێندنەوە هەڵدەگرێت: گەورەکردنەوە و بچوککردنەوە، **ئەمەش لە (٣) وشە لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە:**

یەکەم: وشەی (نذر) لە **ئایەتی** (عذابي ونذر) لە شەش جێگە.

دووەم: وشەی (يسر) لە **ئایەتی** (والليل اذا يسر).

سێیەم: وشەی (الجوار) لە سێ ئایەتدا **هاتووە:**

---

[١] چونکە لەکاتی خوێندنەوە و ڕۆیشتن (وصل) رائی مصر (فتحە)ی لەسەرە، تەنها بە قەڵەوی دەخوێنرێتەوە، بۆیە لەکاتی وەستان لەسەری بە ئیعتیباری ئەصل فەتحەکە ئەرجەح وایە بە قەڵەوی بخوێنرێتەوە، بەڵام (القگر) (مقاف إليه و مكسور)ە لەکاتی خوێندن و (وصل)دا تەنها بە سووککردنەوە دەخوێنرێتەوە، جا لەکاتی ڕاوەستان بچووککردنەوە پەسەندە. ((م.دڵێر گەرمیانی))

{وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ} الشورى٣٢.

{وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ} الرحمن٢٤ .

{الْجَوَارِ الْكُنَّسِ} التكوير١٦.

سوود: بنەمایەكی ئاسان هەیە زۆربەی حاڵەتەكانی پیتی (ر) دەگرێتەوە.

هەركاتێك پیتی (ر) سەرو بۆری هەبوو گەورەدەكرێتەوە، ئەگەر ژێری بوو بچووك دەكرێتەوە، لەهەر شوێنێكی وشەدا بێت ئەگەر زەنندەداربوو (ساكن)، تەماشای پیتی پێش خۆی دەكەین، ئەگەر ئەو پیتە سەروبۆری هەبوو گەورەی دەكەینەوە ئەگەر ئەو پیتە ژێری بوو بچوكی دەكەینەوە.

ئەگەر پیتی (ر) (ساكن) بوو، پیتی پێشی خۆیشی هەر ساكن بوو، تەماشای پیتی پێشتر دەكەین و هەمان یاساكانی بەسەردا جێ بەجێ دەكەین، تەنها ئەگەر لە حاڵەتێكدا پیتی پێش (رْ)ی (ساكن) (ي) مەددی یان (لین) بێت ئەوە بچوك دەكرێتەوە **وەكو:** [1].

✡✡✡

[1] مامۆستا (احمد عامر) ئەم بنەمایەی باس كرد لە كەناڵی (الليبية)ی ئاسمانی .

بابەتی گەورەکردنەوە

پیتی (ل):

٤٤ . وَفَخِّمِ اللاَّمَ مِنِ اسْمِ اللَّهِ عَنْ فَتْحٍ أَوْ ضَمٍّ كَعَبْدُ اللَّهِ

واتە: وشەی مەزنی (اللّهِ) بە گەورە بخوێنەوە ئەگەر پیتی پێش خۆی (فتحة) یان بۆر (ضمة)ی هەبوو، **وەکو:** (وقال الله انی معکم) (وانه لما قام عبدالله) (قل الله اسرع مکرا)[1].

حاڵەتەکانی وشەی مەزنی (الله) لە تەجویددا:

١- خوێندنەوەی بە گەورەیی (تفخیم).

٢- خوێندنەوەی بە شێوازی (ترقیق).

حاڵەتەکانی گەورە کردنەوەی:

* ئەگەر پێش وشەی (الله) (فتحة) بێت، **وەکو:** {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} الإخلاص١.

یان وشەکە خۆی بەسەر (فتحة) دەستی پێ کردبێت، **وەکو:** {الله الصمد} الإخلاص٢.

پێویستە وریاش بیت هەمزەکەی گەورە نەکەیتەوە.

* ئەگەر پێش وشەی (الله) بۆر (ضمة) هاتبێت، **وەکو:** {نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ} الهمزة٦.

---

[1] لێکدانەوەی زانایان (خالد الازهري) و (زکریا الانصاري) بۆ ئەم کۆپلەیە لە جامع الشروح/٦١.

* ئەگەر پێش وشەی (الله) پیتێکی زەنندار (ساکن) بێت وپێش ئەو (ساکن)ەش (فتحة) بێت، وەکو: {وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطاً} الجن٤ .

- ئەگەر پێش وشەی (الله) پیتێکی زەنندار (ساکن) بێت و، پێش ئەو (ساکن)ەیش (ضمة)ی هەبێت، وەکو: {أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ} نوح٣.

حاڵەتەکانی بە (ترقیق) خوێندنەوەی وشەی مەزنی (الله):

- ئەگەر ژێر (کسرة)ەیەکی ئەصڵی لە پێشەوە بێت، وەکو:

{قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ} الزمر٤٦ .

{وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِندِ اللّهِ} الأنفال١٠.

- ئەگەر پێش وشەکە (کسرة)ەیەکی (عارض) هەبێت، وەکو:

{لِمَ تَعِظُونَ قَوْماً اللّهُ مُهْلِكُهُمْ} الأعراف١٦٤، بە (قومِنِ الله) دەخوێنرێتەوە.

- ئەگەر پێشەوەی خۆی (ساکن) بێت و، پێش ئەو (ساکن)ەیش (کسره) بێت، وەکو: {وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوا بِمَفَازَتِهِمْ} الزمر٦١ .

كەورەكردنەوەی پیتەكانی (استعلاء و إطباق)

٤٥ . وَحَرْفَ الاسْتِعْلاءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا   لاطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا

(إبن الجزري) لێرەدا داوامان لێ دەكات پیتەكانی (استعلاء) بەرزكەینەوە كە بە پێی پلەی بە هێزییان بەم شێوەن: (ط – ض– ص – ظ – ق – غ – خ) بەتایبەتیش لە نێوانیان دا پیتەكانی (اطباق) كە بریتین لە (ص – ض – ط – ظ) چونكە ئەم چوارە بەرزترین پیتەكانی (استعلاء)ن.

زانیاریەكی گرنگ:

هەموو پیتێك لە پیتەكانی (استعلاء) پێنج پایەی هەیە لە بەرزی دا بەم شێوەی لای خوارەوە:

١- پیتی (استعلاء) سەر (فتحة)ی هەبێت و، پیتی ئەلیفی (ا)ی بەدوادا هاتبێت، **وەكو:** (الطامة – یضاعف – ظالمین – قائلون – غافلین – خائنین).

٢- پیتی (استعلاء) سەر (فتحة)ی هەبێت و، ئەلیفی بەدوادا نەیەت، **وەكو:** (طلبا – ضربتم – صبر – ظلم – غضب – خلق).

٣- پیتی (استعلاء) بۆر (ضمة)ی هەبێت، **وەكو:** (وطُبع – فضُرب– صُرفت – ظُلم – قُتل – غُلبت – خُلقوا).

٤- پیتی (استعلاء) زەننەدار (ساكن) بێت، **وەكو:** (یطْبع – یضْرب – فاصْبر – لایظْلم – یقْرؤون – یغْلب – یخْلق).

٥ – پیتی (استعلاء) ژێر (كسرة)ی هەبێت، **وەكو:**

(بطِرت – ضِعافاً – صِراط – ظِلال – قِتال – غِطائك – خلال).

کەواتە هەر پیتێکی بەرز پێنج پایەی هەیە، لە هەموویان بەرزتر پیتی (ط)ە کە ئەلیفی (ا) بەدوادا بێت، پیتی (خ)یش کە ژێر (کسرة)ی هەبێت لە کۆتایی هەموویان دێت لە ڕوی بەهێزییەوە)[1].

واتای گشتی:

پێویستە پیتەکانی (استعلاء) **واتە:** پیتە بەرزەکانی (خص ضغط قظ) بە گەورەیی دەربڕیت، بەتایبەتی پیتەکانی (اطباق) لەنێوانیان دا کە بریتین لە (ض – ص– ط – ظ).

٤٦ . وَبَيِّنِ الإِطْبَاقَ مِنْ أَحَطتُّ مَعْ   بَسَطتَّ وَالْخُلْفُ بِنَخْلُقكُّمْ وَقَعْ

(وَبَيِّنِ الإِطْبَاقَ) **واتە:** لە پیتی (ط) لە فەرموددەی خوای گەورە: (فقال احطت) هەروەها ئایەتی (لَئن بسطت) و، ئەو جۆرە ئایەتانە بۆ ئەوەی پیتی (ط) لەگەڵ پیتی (ت) تێکەڵ نەبن چونکە مەخرەجیان واتە جێگەی دەرچونیان یەك جێگەیە.

(وَالْخُلْفُ) **واتە:** لە نێوان زانایان دا جیاوازی هەیە دەربارەی هێشتنەوەو نەهێشتنەوەی سیفەتی بەرزی پیتی (ق) لەگەڵ تێهەڵکێشکردنی لە وشەی (نَخْلُقكُّمْ) لە ئایەتی (الم نخلقكم)، نەهێشتنیشی بەلای (إبن الجزري) ەوە پەسەندە وەکو خۆی بڕیاری داوە لە کتێبی (التمهيد)دا.

---

١ یەکێك لە زنجیرە وانەکانی مامۆستا (ایمن سوید) لە تەجوید، باسی ئەم مەسەلە دەکات لە کەناڵی (اقرأ).

هەندێ ئاگاداری
لە مەڕ بەکارهێنانی سیفەتی پیتەکان

٤٧ . وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا   أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعْ ضَلَلْنَا

واتە: ئەی خوێنەری قورئانی پیرۆز، ئامۆژگارییەکت دەکەم وریای دەرخستنی (سکون) بیت لە پیتی (ل) لە وشەی (جَعَلْنَا)، هەروەها ئاگاداری (سُّكُون)ی هەردوو پیتی (نْ) لە (أَنْعَمْتَ) و (غ) لە (الْمَغْضُوبِ) و، لامی دووەم لە (ضَلَلْنَا) بەجوانی دەریان برە، بێگومان تێبینیش کراوە کە خەڵکانێکی زۆر ئەم پیتانە دەجوڵێننەوە لە خوێندنەوەی سورەتی (الفاتحة) ئەوەش هەڵەیەکی ئاشکرایەو لەحنێکی قەدەغەکراوە.

٤٨ . وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ مَحْذُورًا عَسَى   خَوْفَ اشْتِبَاهِهِ بِمَحْظُورًا عَصَى

(وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ) **واتە:** سیفەتی جیابونەوە (انفتاح) لە پیتی (ذ) ئاشکرابکە بۆ نمونە لە ئایەتی (إن عذاب ربّك كان محذورا) نەوەکو لەگەڵ پیتی (ظ) تێکەڵ بێت وەکو لە وشەی (مَحْظُورًا) لە ئایەتی: {وَمَا كَانَ عَطَاء رَبِّكَ مَحْظُوراً} الإسراء٢٠.

هەروەها کەمتەر خەمی مەکە لە دەربڕینی سیفەتی (انفتاح) لە پیتی (س) نەوەکو تێکەڵ بێت لەگەڵ (ص) کە سیفەتی (اطباق)ی تێدایە و، زمان بەرز دەبێتەوە بۆ لای مەلاشوو، وەکو لە وشەی (عَصَى) لەم ئایەتەدا هاتووە (وعصى آدم ربه).

چونکە مەخرەجی (ذ، ظ) هەروەها (س، ص) یەك مەخرەجە بۆیە پێویستە بە سیفەتەکانیان جیاکرێنەوە.

واتای گشتی ئەم کۆپلەیە:

ئەی خوێنەری قورئانی پیرۆز، پیتی (ذ، س) بە سیفەتی (انفتاح) لە پیتی (ظ، ص) جیاکەرەوە چونکە ئەوان (اطباق) یان تێدایە، ئەگینا وشەی (مَحْذُورًا) و (عَسَى) لەگەڵ (حْظُورًا) و (عَصَى) تێکەڵ دەبن.

٤٩. وَرَاعِ شِـدَّةً بِـكَافٍ وَبِتَا كَشِرْكِكُمْ وَتَتَوَفَّى فِتْنَتَا

(وَرَاعِ شِـدَّةً) **واتە:** پارێزگاری بکە لە سیفەتی بەهێزیی (شده).

(بِـكَافٍ وَبِتَا) **واتە:** کە لە ئەو دوو پیتەدا هەیە، بەوەی کە ڕێگە نەدەیت کە هەناسە لەگەڵ ئەو پیتانەدا ڕێبکات.

(ك) بۆ نمونە لە وشەی (شِرْكِكُمْ) لە ئایەتی: {وَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ}فاطر١٤، **هەروەها وشەکانی:** (تَتَوَفَّاهُمُ) وەکو نمونەی پیتی (ت) لە فەرمودەی خوای گەورە: {الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ}النحل٢٨ و، (فِتْنَةً) لە فەرمودەی پەروەردگاری مەزن: {وَاتَّقُواْ فِتْنَةً لاَّ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمْ خَآصَّةً} الأنفال٢٥.

تێبینی: زۆرکەس زێدەڕەوی دەکەن لە دەرخستنی سیفەتی (همس) لە (ك) و (ت) بە شێوەیەك پیتێکی تری لێ پەیدا دەبێت، وەکو پیتی (هـ) لە (ك) و (س) لە (ت) پەیدادەکەن، بەم شێوەیەش سیفەتی (رخاوة) دەدەنە ئەو پیتە کە خۆی لە بنچینەدا نیەتی، بۆیە پێویستە ڕەچاوی ئەوە بکرێت ئەو دوو پیتە دوو پیتی بەهێزن و، نابێت هەوا لەگەڵ دەربڕینیاندا ڕێ بکات ئەمەش ڕێگر نیە لەوەی هەناسە بەشێوەیەکی کەمو لاواز لە گەڵیان دا دەربچێت بە تایبەتی لەکاتی ڕاوەستان دا.

✿✿✿

بابەتی تێهەڵكێش كردنی
(متماثلین) و (متجانسین) و (متقاربین) و (متباعدین)

واتە: لێكچوو و هاوچەشن ونزیك لەیەكتری ودوور لە یەكتری.

٥٠. وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إنْ سَكَنْ   أَدْغِمْ كَقُلْ رَبّ وَبَلْ لاَ وَأَبِنْ

٥١. فِي يَوْمِ مَعْ قَالُوا وَهُمْ وَقُلْ نَعَمْ   سَبِّحْهُ لاَ تُزِغْ قُلُوبَ فَلْتَقُمْ

پێناسەی زاراوەكان:

(المتماثلین) (لێكچوو) **واتە:** دوو پیتی هاوشێوە لە مەخرەج و لە سیفەت دا وەكو: (ت، ث).

(المتجانسین) هاوچەشن، **واتە:** دوو پیتی هاوشێوە لە مەخرەج و جیاواز لە سیفەت وەكو: (د – ظ) (ل – ر).

(الإدغام)، **واتە:** تێهەڵكێشانی دوو پیت لە یەك پیتدا.

(وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إنْ سَكَنْ) **واتە:** ئەگەر پیتی یەكەمی دوو پیتە لێكچووەكە یان هاوچەشنەكە زەننەدار (ساكن) بوو، تێهەڵكێشی بكە لەگەڵ پیتی دووەم دا، نمونەیەكیشی هێناوەتەوە بۆ هاوچەشن كە بریتی یە لە (قل رب) لە پاش تێهەڵكێشانەكە دەبێتە (قُرَّبّ) نمونەیەكی تریشی هێناوەتەوە بۆ لێكچوو كە بریتی یە لە (بل لا) پاش ادغام دەبێتە (بلّا).

(وَأَبِنْ) **واتە:** ئەم نمونانەی خوارەوە تێهەڵكێشی مەكە:

(فِي يَوْمٍ) لە ئایەتی {فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ}المعارج٤ .

یان (قَالُوا وَهُمْ) لە ئایەتی {قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ}الشعراء٩٦.

واتە: ئەگەر پیتی یەكەم مەد بوو (ادغام) ناكرێت.

هەروەها لامی زەننەدار دەردەخرێت لەلای (ن)دا، **وەكو:** {قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ} الصافات١٨.

هەروەها (ح) ی زەننەدار لەلای پیتی (ه) دەردەكەوێت و (ادغام) ناكرێت، چونكە پیتەكانی گەروو دوورن لە تێهەڵكێشانەوە، بە هۆی قورسی ئەوكارە.

سوود: بنەمایەكی گرنگ هەیە لە زانستی (تجوید) دا **دەڵێت:** هیچ پیتێك لە پیتەكانی گەروو (حلق) تێهەڵكێش ناكرێت لەگەڵ پیتێك لە خۆی خوارتر پیتی هائیش لە خوارەوەی پیتی (ح)ە.

هەروەها (غ) لەلای (ق) دا دەردەخرێت، **وەكو:** {رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا}آل عمران٨. بەهۆی جیاوازییانەوە، (غ) لە پیتەكانی گەرووە و، (ق) لە لای زمانە بچكۆلەدایە.

بەهەمان شێوە پیتی (ل) لەگەڵ (ت) دەردەخرێت و (ادغام) ناكرێت، **وەكو:** {فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ} الصافات١٤٢، لەبەر دووری مەخرەجەكانیان.

واتای گشتی هەردوو كۆپلەكە:

لە حاڵەتێكدا دووپیت لێكچوبن یان هاوچەشن، ئەگەر یەكەمی ئەو دوو پیتە زەننەداربوو لەگەڵ پیتی دووەم دا تێهەڵكێشی بكە.

وەكو: (قل رب) و (بل لا).

بەڵام نابێت تێهەڵكێش بكرێت ئەگەر:

پیتی یەكەم پیتی مەدد بوو، **وەكو:** (فِي يَوْمٍ)، (قَالُواْ وَهُمْ).

لامی زەننەدار لەگەڵ نون دا، **وەكو:** (قل نعم).

حائی زەننەدار لەگەڵ (ه)، **وەكو:** (سبحه).

(غ) لەگەڵ (ق) دا، **وەكو:** (ربنا لاتزغ قلوبنا).

(ل) لەگەڵ (ت)دا، **وەكو:** (فالتقمه).

ڕوونكردنەوە:

كەدوو پیت بەدوای یەكدا بن، لە چوار حاڵەت بەدەر نین:

یان لێكچون یان هاوچەشن یان نزیك لەیەكترن یان دوور لەیەكترن.

یەكەم: لێكچوو (متماثلان):

ئەو دوو پیتەیە كە یەكیان گرتووە لە مەخرەج و سیفەتدا، وەكو دوو پیتی (ب) لە (اضرب بعصاك) یان دوو (د) لە (وقد دخلوا) یان دوو (ل) لە (قل لن) یان دوو (ن) **وەكو:** (ومن نعمره).

سوود: (المتماثلان) لیكچوو دابەش **دەبنە سێ بەشەوە:**

لێكچووی بچووك — لێكچووی گەورە — لیكچووی ڕەها.

لێكچووی بچووك: پیتی یەكەم زەننەدار (ساكن) بێت و، دووەم بزواو (متحرك) **وەكو:** (من نعمره — قلْ لن — إضرب بعصاك) ئەم جۆرەش جێگەی باسكردنمانەو پێویستە (ادغام) بكرێت.

متماثلان: هەردوو پیتەکە بزواو (متحرك) بن، **وەکو:** (السماءِ إن – إنه هوَ – الرحيم ملك) حوکمی ئەم بەشە دەرحستن (اظهار)ە، لەلای (حفص) و هاوبۆچوونەکان.

لێکچووی ڕەها: پیتی یەکەم بزواوبێت و، دووم زەننەدار **وەکو:** (نُسخ – ممنون) (إظهار) دەکرێت لەلای هەموو پێشەوایانی خوێندنەوەی قورئان.

دووەم: (المتجانسان) هاوچەشن:

ئەو دوو پیتەیە کە یەکیان گرتووە لە مەخرەج داو، لە سیفەتدا جیاوازن، ئەمەش دەبێتە سێ جۆرەوە: هاوچەشنی بچووك و گەورەو ڕەها.

هاوچەشنی بچووك، پێویستە تێهەڵکێش (ادغام) بکرێت، بۆنمونە:

١. (د) و(ت) **وەکو:** (كدت) (قد تبيّن).

٢. (ت) لە (د – ط) **وەکو:** (اجيبت دعوتكما) و(ودّت طائفة) .

٣. (ذ) لە (ظ) **وەکو:** (إذ ظلموا).

٤. (ط) لە (ت) **وەکو:** (بسطت) بەڵام تێهەڵکێشانێکی ناتەواوە (إدغام ناقص)، **واتە:** سیفەتی بەرزی لە (ط)دا هەردەمێنێتەوە.

٥– (ق) لە (ك) دا لە وشەی (نخلقكّم) (حفص) بە دوو شێوە دەیخوێنێتەوە: تێهەڵکێشکردنی تەواو ناتەواو.

٦– (ث) لە (ذ) دا، لە ئایەتی (يلهث ذّلك) (حفص) بە (ادغام) دەیخوێنێتەوە.

٧– (ب) لە (م) دا، لە ئایەتی (اركب مّعنا) (حفص) بە (ادغام) دەیخوێنێتەوە.

هاوچەشنی گەورە: وەکو: (الصالحات طوبى — مريم بهتاناً) **(اظهار) دەکرێت.**

هاوچەشنی ڕەها وەکو: (لم يشكر)؟ **(اظهار) دەکرێت.**

سێ یەم: نزیك لە یەکتری (المتقاربان):

ئەو دوو پیتەیە لە مەخرەج دا جیاوازن و، لە سیفەتدا نزیکن، ئەویش دابەش دەبێت بۆ سێ بەش: بچووك و گەورەو ڕەها.

نزیك لە یەکتری بچووك: وەکو: (اورثتموا — يرد ثواب).

نزیك لە یەکتری گەورە: وەکو: (نفقد صواع — بعد ضراء).

نزیك لە یەکتری ڕەها: وەکو: (لن — فضرب).

هەموو ئەمانەش (اظهار) دەکرێن، تەنها لە حاڵەتی لامی زەننەدار لەگەڵ (ر) وەکو: (قل رب — بل رفعه).

مامۆستا (محمود خليل الحصري) ڕەحمەتی خوای لێبێت لە کتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) دا لاپەرە (١٣٠) فەرموویەتی:

(ل) و (ر) لەسەر ڕێڕەوی (الفراء) و هاوبۆچونەکانی بە هاوچەشن دەژمێردرێ بە هۆی یەکگرتنەوەیان لە مەخرەج دا، بەڵام لەسەر ڕێڕەوی جومهور کە (الشاطبي و الجزري)یشیان تێدایە، بە (متقاربين) واتە: نزیك لە یەکتری دادنرێن چونکە لە یەکترەوە نزیکن لە ڕووی مەخرەج و سیفەتەوە.

چوارەم: (المتباعدان) دوور لە یەکتری:

ئەو دوو پیتەیە کە لە مەخرەج و سیفەتدا دوورن لە یەکتری، ئەویش بە هەمان شێوە دەبێتە سێ بەشەوە: بچووك و گەورەو ڕەها.

بابەتی (ض) و (ظ)

ئەمە یەكێكە لە گرنگترین باسەكانی تەجوید، كە (إبن الجزري) باسی هەندێ لەو حاڵەتانەمان بۆ دەكات كە خوێنەران تێی دەكەون، وەكو:

دەربڕینی (ض) وەكو پیتی (ظ)، یان تێهەڵكێش كردنی لەوشەی (أفضّم) و، شتی تریش كەدواتر باسی دەكەین بەپشتیوانی خوای گەورە.

٥٢ . وَالضَّادَ بِاسْتِطَالَةٍ وَمَخْرَجِ مَيِّزْ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي

(مَيِّزْ) واتە: پیتی (ض) لە (ظ) جیابكەرەوە بە دوو شت:

١- بە سیفەتی درێژبوونەوە (إستطالة)، چونكە دەستپێكردنی (ضاد) لە سەرەتای قەراغی زمانەوەیە بۆ كۆتاییەكەی. تاكو دەگاتە مەخرەجی پیتی (ل)، بە هۆی ئەو سیفەتە بە هێزانەشەوە كە هەیەتی وەكو: (جهر) و (اطباق) و(إستعلاء) پیتێكی تریش نییە لە نێو پیتەكاندا ئەوندەی (ض) لە سەر زمان قورس بێت، هەر بۆیە لە دەربڕینیدا خەڵكی جیاوازن. هەندێكیان بە (ظ) و هەندێكیان بە (د) و (ط) دەریدەكەن.

یان بە شێوازێك دەریدەبڕن كە بۆنی (ذ)ی لێبێت.

(وَكُلُّهَا تَجِي) **واتە:** هەموو ئەو وشانەی كە پیتی (ظ)ی تێدایە لە قورئاندا، **لەو حەوت كۆپلەی لای خوارەوە دەیانخەینە ڕوو.**

٢- بە جێگەی دەرچوونی پیتەکە (مخرج)، چونکە (ض) لە قەراغی زمانەوە دەردەچێت و(ظ) لە سەرەتای زمانەوە دەردەچێت.

بۆچوونی (دکتۆر غانم قدوري الحمَد):

ئەم توێژەرە لەبارەی سیفەتی (الإستطالة) لە پیتی (ض) دەڵێت:

وادیارە ئەم سیفەتە لە خوێندنەوەی زۆربەی قورئانخوێنانی ئەم سەردەمەی خۆماندا بەدینەهاتووە، چونکە بەزۆری لە مەخرەجی(د،ط،ت)ەوە دەریدەکەن، کورتەی کێشەی دەربڕینی ئەم پیتەش لەم ڕۆژگارەی خۆماندا ئەوەیە؛ خوێنەرانی قورئان سیفەتی توندی (الشدّة)ی پێدەدەن و، لەجێگەی دەرچوونی پیتی (ط)ەوە دەریدەبڕن بەزۆری، هەندێکیشیان سیفەتی نەرمیی (الرّخاوة)ی پێدەدەن، ئەم دوو شێوازەش هەڵەن و ناگونجێن لەگەڵ ئەو باسانەی لە کتێبەکاندا دەربارەی (ض) هاتوون، چاکتریشە خوێنەر لەم سەردەمەدا بەپێی ئاڕاستەی مامۆستاکەی ئەو پیتە بخوێنێتەوە و، واز لە کێشەی پیتی (ض) بهێنێت بۆ توێژینەوە مێژووییەکان[١].

٥٣ . فِي الظَّعْنِ ظِلَّ الظُّهرِ عُظمِ الحِفْظِ   أَيقِظْ وَأَنظُرْ عَظْمِ ظَهرِ اللَّفْظِ

(ظَعْنِ) واتە: گەشت، تەنها لە یەك جێگەدا لە قورئان هاتووە: {يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ} النحل٨٠.

(ظِلَّ) واتە: سێبەر، لە بیست و دوو جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو: (ظلا ظليلا – يوم الظلة – وظللنا).

---

١ الشرح الوجيز على الجزرية / ٥٣-٥٤.

(الظُّهرِ) **واتە: نیوەڕۆ، لە دوو جێگەی قورئاندا هاتووە:** {وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ} النور٥٨، {وَحِينَ تُظْهِرُونَ} الروم١٨.

(عُظْمِ) **واتە:** مەزنی، **لە (١٠٣) جێگەی قورئاندا هاتووە، وەكو:** (العلي العظيم – اعظم درجة – ميلا عظيما).

(الحِفْظِ) **واتە:** پاراستن، **لە چل و دوو جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو:** (وما انا عليكم بحفيظ – ولا يؤوده حفظهما – حافظوا على الصلوات).

(أيقِظْ) **لە** (اليقظة)ەوە **هاتووە، واتە:** بێداری، **تەنها لە یەك ئایەتدا باسكراوە:** {وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظاً} الكهف١٨.

(أنظُرْ) **واتە:** چاوەڕوانی، **لە بیست جێگەی قورئاندا هاتووە، وەكو:** (ولا هم ينظرون – انظرونا نقتبس من نوركم).

(عَظْمِ) **واتە:** ئێسك، **لە پانزە جێگەی قورئاندا هاتووە، وەكو:** (وهن العظم – رفاتا و عظاما – عظاما نخرة).

(ظَهْرِ) **واتە:** پشت، **لە شانزە جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو:** (وراء ظهورهم – على ظهورهم – الذى انقض ظهرك).

(اللَّفْظِ) **واتە:** وشە، **لە یەك جێگەی قورئاندا هاتووە:** (ما يلفظ من قول).

٥٤. ظَاهِرْ لَظَى شُوَاظُ كَظْمٍ ظَلَمَا   اُغْلُظْ ظَلامَ ظُفُرٍ انْتَظِرْ ظَمَا

(ظَاهِرْ) پێچەوانەی (باطن)، شەش واتای هەیە، لە چل و یەك جێگەی قورئاندا باسكراوە: (ظاهر الاثم –الظاهر و الباطن – وظاهره من قبله العذاب).

(لَظَى) یەكێكە لە ناوەكانی دۆزخ خوا پەنامان بدات، تەنها لە دوو ئایەتدا باسكراوە: {نَاراً تَلَظَّى} الليل١٤، {كلا انها لظى} المعارج ١٥.

(شُوَاظُ) واتە: بلێسەی بێ دوكەڵ، لە یەك جێگەی قورئاندا باسكراوە: {يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ }الرحمن٣٥.

(كَظْمٍ) واتە: خواردنەوەی ڕق و قین و دەرنەبڕینی، لە شەش جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو: {وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ}آل عمران١٣٤.

(ظَلَمَا) واتە: ستەم، یان دانانی شت لە جێگەی نەگونجاوی خۆی، لە دووسەدو هەشت جێگەی قورئاندا باسی هاتووە، وەكو: (الظالمين – ظالم).

(اُغْلُظْ) لە (الغلظة)ەوە هاتووە واتە: زبری، لە سیانزە جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو: (غليظ القلب – واغلظ عليهم).

(ظَلامَ) واتە: تاریكی، زانایان جیاوازیان لە نێواندایە سەبارەت بە ژمارەی باسكردنی لە قورئاندا، (إبن الجزري) لە كتێبی (التمهيد)لاپەڕی/٨٠ فەرموویەتی:

بیست و شەش جار باسكراوە، بەلاّم كوڕەكەی كە ناسراوە بە (إبن الناظم) دەڵێ سەد جار باسكراوە لە قورئاندا.

بەلاّم بۆچوونی پەسەند ئەوەیە كە (إبن الجزري) هەڵیبژاردووە كە بیست و شەش جێگەیە، هەندێ زانای گەورەش لە سەر ئەم بۆچوونەن، **وەكو:** (علی النوري الصفاقسی) لە كتێبی (تنبية الغافلين) لاپەڕەی٧٤، هەروەها (الملا علي القاري) و (إبن بالوشة) لە (شرح المقدمة الجزرية) لاپەڕەی /٣٥، نموونەی ئەم وشە لە قورئاندا: (في ظلمات).

(ظُفُرٍ) **واتە:** نینۆك، **لەیەك جێگەی قورئاندا باسكراوە:** {حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ}الأنعام١٤٦.

(أنتَظِرْ) **واتە:** چاودێریكردن، **لە بیست و شەش جێگەی قورئاندا هاتووە، وەكو:** (قل انتظروا) (هل ينظرون).

(ظَمَا) **واتە:** تینوێتی، **لە سێ جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو:** {لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ}التوبة١٢٠، {وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا}طه١١٩.

٥٥ . أَظْفَرَ ظَنًّا كَيْفَ جَا وَعَظْ سِوَى عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى

(أَظْفَرَ) **واتە:** سەركەوت، **لەیەك جێگەی قورئاندا هاتووە** { مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ}الفتح٢٤.

(ظَنًّا كُيفَ جَا) **واتە:** وشەی (ظن) کە گومان دەگەیەنیَ لەهەر جێگەیەکی قورئاندا هاتبێت — **لە شەست و نۆ جێگەی قورئاندا بە هەموو واتاکانیەوە هاتووە وەکو:** (يظنون ــ ظننتم).

(وَعَظْ) لە (وَعْظْ)ەوە هاتووە، **واتە:** ئامۆژگاری، بۆچوونی پەسەند ئەوەیە **لە بیست وچوار جێگەی قورئاندا هاتووە وەکو:** (وموعظة ـ وعظهم ـ توعظون) (سوى عضين) **واتە:** وشەی (عضين) بە (ظ) نیە لە ئایەتی: {الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ} الحجر٩١.

(ظَلَّ) **واتە:** بەردەوام بوو، **لەنۆ جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** {ظَلَّ وَجْهُهُ} النحل٥٨، {فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ} الواقعة٦٥.

(النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى) **واتە:** دووانی بریتین لەئایەتێکی هاوشێوە لە هەردوو سورەتەکەدا (٥٨/ النحل ـ ١٧/ الزخرف).

٥٦ . وَظَلْتُ ظَلْتُمْ وَبِرُومٍ ظَلُّوا   كَالْحِجْرِ ظَلَّتْ شُعَرَا نَظَلُّ

ئەم کۆپلەیە تەواوکەری داهاتووە لە ئەژمارکردنی وشەی (ظل) کە بەواتای بەردەوامی هاتووە لە قورئاندا، دوو جێگەی لە کۆپلەی داهاتوودایە لێرەشدا حەوت وشەکەی تری دەخاتە ڕوو:

(ظَلْتَ) لە ئایەتی: {ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفاً} طه٩٧.

(ظَلْتُمْ) لە ئایەتی: {فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ} الواقعة٦٥.

(بِرُومٍ ظَلُّوا) **واتە: لە ئایەتی** {لَظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ} الروم٥١.

(كَالْحِجْرِ) **واتە:** وەکو ئەوەی لە ئایەتی {فَظَلُّواْ فِيهِ يَعْرُجُونَ}الحجر١٤

(ظَلَّتْ شُعَرَا) **واتە: لە ئایەتی:** {فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ}الشعراء٤ .

(ظَلَّتْ شُعَرَا) **واتە: لەئایەتی** { فَنَظَلُّ لَهَا }الشعراء٧١، (نَظَلُّ) **لە کۆپلەی داهاتوودا واتە: لە ئایەتی** {فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ}الشورى٣٣، **تەواوکەری نۆ جێگەکەیە.**

٥٧ . يَظْلَلْنَ مَحْظُورًا مَعَ الْمُحْتَظِرِ وَكُنْتَ فَظًّا وَجَمِيعِ النَّظَرِ

(مَحْظُورًا) **واتە: قەدەغە کراو لە یەك جێگەی قورئاندا باسکراوە:** {وَمَا كَانَ عَطَاء رَبِّكَ مَحْظُوراً}الإسراء٢٠، (مَعَ الْمُحْتَظِرِ) **واتە:** خاوەنی شوورە، **لە یەك جێگەی قورئاندا باسی هاتووە،** {فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ}القمر٣١.

(وَكُنْتَ فَظًّا) **لە** (الفظاظة)**ە وە هاتووە، واتە:** ڕەقی و زبری. **لە یەك جێگەی قورئاندا باسکراوە** {وَلَوْ كُنتَ فَظّاً غَلِيظَ} آل عمران١٥٩.

(وَجَمِيعِ النَّظَرِ) (النظر) **واتە: تەماشاکردن یان بیرکردنەوە، هەشتاو چوار جار لە قورئاندا باسی هاتووە بۆ نموونە:**{وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ}الأعراف١٩٨،{وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ}البقرة٥٠.

٥٨ . إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى نَاضِرَهْ وَالْغَيْظِ لاَ الرَّعْدِ وَهُودٍ قَاصِرَهْ

(وَجَمِيعِ النَّظَرِ إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى) **واتە: هەموو بابەتی وشەی (النظر) بە ڕەهایی کە لە قورئاندا هاتووە بە پیتی (ظـ) جگە لە** (نضرة) **نەبێت لە سورەتی** (المطففين)**، هەروەها وشەی** (نضرة وسرورا) **لە سورەتی** (الإنسان)**.**

(وَالْغَيْظِ) **واتە:** تووڕەیی زۆر و هەڵچوون، لە یانزە شوێنی قورئاندا هاتووە، **وەكو:** {مُوتُواْ بِغَيْظِكُمْ}آل عمران١١٩، {تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ}الملك٨.

(الرَّعْدِ) **واتە:** فەرموودەی خوای گەورە {وَمَا تَغِيضُ الأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ}الرعد٨ و، لە سورەتی (هُـودِ) {وَغِيضَ الْمَاء}٤٤.

ئەم دوو وشە بە (ظ) نین و، بە (ض)ن...

(قَاصِرَهْ) **واتە: جگە لە دوو وشە لە قورئاندا نەهاتووە.**

٥٩ . وَالْحَظُّ لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامْ   وَفِـي ضَنِيْنٍ الْخِلاَفُ سَامِي

(وَالْحَظُّ) **واتە:** پشك، **لە حەوت جێگەی قورئاندا باسكراوە... وەكو:** {يُرِيدُ اللّهُ أَلاَّ يَجْعَلَ لَهُمْ حَظّاً فِي الآخِرَةِ} آل عمران١٧٦.

(لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ) ئاگادارمان دەكاتەوە كە (حض) بەپیتی (ض) كە بەمانای هاندان دێت جیاوازەو لێرەدا باسەكە ئەو وشە ناگرێتەوە، **ئەم وشەیەش لە سێ جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو:** {وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ }الحاقة٣٤.

(وَفِـي ضَنِيْنٍ) بە (ض) **واتە:** چرووك.

(الْخِلاَفُ سَامِي) ڕاجیاییەكی بەناوبانگ هەیە دەربارەی، چونكە لە قیرائەتێكدا بە (ظنین) هاتووە، **واتە:** تۆمەتبار لە خوێندنەوەی (حفص) دا بە (ض) هاتووە.

٦٠. وَإِنْ تَلاقَيَا البَيَانُ لازِمُ   أَنقَضَ ظَهْرَكَ يَعَضُّ الظَّالِمُ

٦١. وَاضْطُرَّ مَعْ وَعَظْتَ مَعْ أَفَضْتُمُ   وَصَفِّ هَا جِبَاهُهُم عَلَيْهِمُ

(وَإِنْ تَلاقَيَا) **واتە:** ئەگەر هەردوو پیتی (ض) و (ظ) یەكیان گرت ئەوە بزانە كە پێویستە لە سەرت هەڵسی بەئەنجامدانی ڕوونكردنەوە واتە هەردوو پیتەكە ڕوونكەیتەوە بەجوانی دەریانبخەیت.

(لازِمُ) **واتە:** ئەو كارە پێویستە لە سەرت، **بۆنموونە وەكو:** {انقَضْ ظَهْرَكَ} النوح٣، لێرەدا لەوانەیە زمان پێشكەوێت بۆ دەربڕینی (ض) وەكو (ظ) یان **وەكو:** {يَعَضُّ الظَّالِمُ} الفرقان٢٧.

پاشان ئاگاداری دەدات دەربارەی دەرخستنی (ض) لە وشەی (اضْطُرَّ) نەوەكو (ادغام) بكرێت لە پیتی (ط) هەروەها وریابە لەتێهەڵكێشانی پیتی (ظ) لەپیتی (ت) لە وشەی (وَعَظْتَ) بەڵكو پێویستە بە جیا هەر دوو پیتەكە دەربخەیت، بە هەمان شێوە وریابە لە (ادغام)كردنی پیتی (ض) لە پیتی (ت) دا لە وشەی (أَفَضْتُمُ) بەڵكو پیویستە بە جوانی (ض) دەربخەیت.

(إبن الجزري) لە كتێبی (النشر في القراءات العشر) لاپەرە ٢٢٠ **دەفەرموێت:**

(پیویستە خوێنەری قورئان ڕاهێنان بكات لەسەر كارامە بوون لە دەربڕینی پیتی (ض) بە تایبەتی كاتێك بە تەنیشت پیتی (ض)ەوە بێت **وەكو:** (انقض ظهرك) و (يعض الظالم)، یان كاتێك نزیكی پیتیكی گەورە دەبێت **وەكو:** (الأرض-آللّه) یان نزیكی

پیتێکی هاوچەشنی خۆی بێت **وەکو:** (الارض ذهبا) یان کاتێك (ساکن) بێت و، یەکێك لە پیتەکانی (اطباق)ی بە دوادا بێت **وەکو:** (فمن اضطر – افضتم– وخضتم – تضليل).

(وَصَـفْ) **واتە:** بە ڕوونی دەریببڕە.

(هَـا جِبَاهُـهُم) **واتە:** هەردوو پیتی (ه) لەم وشەیە بە جوانی ئاشکرا بکە.

(عَلَيْهِمُ) بەهەمان شێوە پیتی (ه) لەم وشەیە بە جوانی دەریببڕەوە، لە پیتە هاوشێوەکانیشی **وەکو:** (جنوبهم – اليهم – يزكيهم) چونکە پیتی (ه) پیتێکی لاوازە و شاراوەیە پێویستە خوێنەر کۆشش بکات بۆ جوان دەرخستنیان.

بابەتی مینگە (غنّة) لە هەردوو پیتی (م) و (ن)ی (شدة)داردا

٦٢ . وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ مِيْمٍ إذَا مَا شُدِّدَا وَأَخْفِيَنْ

(وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ) **واتە:** مینگە بە ڕوونی دەربخە لە هەردوو پیتی (ن- م)، مینگەش سیفەتێكی هۆگرە بۆ ئەم دوو پیتە لە هەموو حاڵەتێكدا، زەننەدار بن یان بزواو، ئاشكرا بن یان تێهەڵكێش كراو.

(وَأَخْفِيَنْ) **واتە:** بیشارەوە.

پایەكانی مینگە (غنة)

هەموو (غنة)یەك لە پیتەكاندا وەكو یەك نین بەڵكو جیاوازییان تێیدایە وەكو مامۆستا (ایمن سوید) ڕوونیان دەكاتە بەم شێوەی لای خوارەوە.

١. **تەواوترین مینگە (أكمل ماتكون):** لە پیتی نون و میمی (شدّە) دار و تێهەلكێشدایە **وەكو:** (الجنّة – لن تّصبر – حمّالة الحطب – لكمْ مّاكسبتم).

٢. **مینگەی تەواو (غنّة كاملة):** لە نون و میمی شاراوەدایە **وەكو:** (ترميهمْ بحجارة – الإنسان) هەروەها لە نونی هەڵگێڕاوە **وەكو:** (انبئهم) ئەمەش كەمێك لە شاردنەوە كورتترە، بەڵام مینگە لە هەردوكیاندا هەر درێژە.

٣. **مینگەی ناتەواو (غنة ناقصة):** لە نون و میمی زەنەنەدار ئاشکرا کراودایە **وەکو:** (الرحيم – من امن) کەمێك درێژ دەکرێتەوە چونکە ئەم دوو پیتە سیفەتی (بينية) یان تێدایە.

٤. **ناتەواوترین مینگە (أنقص ما تكون):** لە نون ومیمی بزواو (متحرك) دایە **وەکو:** (نمارق مصفوقة).

واتە: هەردوو پیتی (ن) و (م) بە مینگە دەردەبڕدرێت، بەلاَم بەم پێ یەی کە ڕوونمان کردەوە.

٦٣. اَلْمِيمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى ... بَاءٍ عَلَى المُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا

(لمِيْمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى بَاءٍ) **واتە:** ئەگەر پیتی (م) زەنەنەدار (ساکن) بوو لەلای پیتی (ب) دەشاردرێتەوە **واتە:** (اخفاء) دەکرێت.

(عَلَى المُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا) **واتە:** بە پێ ی بۆچوونی پەسەندی مامۆستایانی شارەزا لەم زانستە کە (إبن الجزري) خۆیشی یەکێکە لەو کەسانە. بۆچونێکی تریش هەیە کەم کەس لە زانایان کاری پێدەکەن ئەویش بریتییە لە دەرخستنی (م)ی زەنەنەدارکە لەگەڵ پیتی (ب) کاتێك یەکبگرن.

بۆنموونە: (ومن يعتصمْ باالله) (وهمْ بالآخرة).

واتای گشتی کۆپلەکە:

ئەگەر میمی زەنەنەدار لەگەڵ پیتی (ب) یەکبگرن بەپێی بۆچوونی پەسەند (إخفاء)ی بکە.

٦٤. وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ   وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أَنْ تَخْتَفِي

(وَأَظْهِرَنْهَا) **واتە:** ئاشكرای بكە و (اخفاء)ی مەكە.

(عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ) لەگەڵ پیتەكانی تر، ئیتر ئایا لە یەك وشەدا **وەكو:** (انعمت) یان لە دوو وشەدا بێت، **وەكو:** (مثلهمْ كمثل)، (ذلكمْ خير لكمْ عند بارئكم).

(وَاحْذَرْ) وریابە.

(لَدَى وَاوٍ وَفَا أَنْ تَخْتَفِي) لەوەی بشاردرێتەوە كاتێك لەگەڵ پیتی (و – ف) یەكدەگرن، **وەكو:** (هم فيها خالدون) (عليهم ولا).

چونكە لەگەڵ (و) مەخرەجیان یەكێكە و لەگەڵ پیتی (ف)یش مەخرەجیان نزیكە.

تێبینی: زۆر لە خوێنەرانی قورئان دەكەونە هەڵەی شاردنەوەی (م) كاتێك بە تەنیشتی (ف) ەوە بێت بۆیە پێویستە لەو هەڵەیە وریا بن و خۆیان ڕابهێنن لەگەڵ دەرخستنیدا.

واتای گشتی:

ئەی خوێنەری قورئان وشەی (م) جگە لەو كاتەی لەگەڵ پیتی (ب) یەكدەگرن پێویستە بیشاریتەوە، لەگەڵ هەموو پیتەكانی تر بە ئاشكرا بیخوێنەرەوە بەتایبەتی لەگەڵ هەردوو پیتی (و) و (ف).

سوود: لە كاتی (اخفاء) كردنی پیتی (م) و (ب) وریابە بە تەواوەتی و بە توندی لێوەكانت دانەخەیت، بەڵكو تەنها بە ئەسپایی لە یەكتر بدەن.

زانای بە ناوبانگ (المرعشی) وەکو لە کتێبی (احکام تلاوة القران/١٨٠)دا هاتوە دەڵێت: وا دەردەکەوێت (اخفاء)ی پیتی (م) واتای ئەوە ناگەیەنێت کە بە تەواوی پیتەکە بشاریتەوە. بەلکو لاوازی بکەیت و، دایپۆشیت لە ڕێگەی پشت نەبەستنی زۆر بە مەخرەجەکەی کە لێوە.

مامۆستا (محمد منیار) لە کتێبی (الملاحظات الهامة) لاپەڕەی ٦٨ **دەڵێت:**

پێویستە داخستنی لێوەکان لە کاتی دەربڕینی پیتی (م) بە هێواشی بێت چونکە واتای شاردنەوە (الإخفاء) ئەوەیە پشت بەستنی کەم بکەین لەسەر مەخرەج نەك وازهێنان لە مەخرەج بە جاریٚ، خوێنەرانیش لە دەربڕینی ئەم پیتەدا دوو جۆر هەڵە دەکەن: یان لێویان بە توندی دادەخەن و، یان بۆشاییەکی کەم لە نێوانیاندا دەهێڵنەوە، ڕاستەکەشی ئەوەیە کە باسمان کرد.

یاساکانی نونی زەنندار و تەنوین

پیتی (ن)ی زەنندار (ساکن)، دەکرێت لە ناو دا هەبێت، **وەکو:** (المنتهى — الانهار) دەکرێتیش لە پیتدا بێت، **وەکو:** (من — عن) لە ناوەڕاست و کۆتایی وشەشدا دێت و، هەرگیز لە سەرەتایی وشەوە نایەت، چونکە سەرەتای وشە هەمیشە دەبێت بزواو(متحرك) بێت.

سوود: دەستپێکردن پێچەوانەی ڕاوەستانە، چونکە وەکو چۆن ناکرێت وشە بە پیتی (ساکن) دەست پێ بکرێت، ناشکرێت بە بزواو لەسەر کۆتایی وشە ڕاوەستین.

٦٥. وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ يُلْفَى　　　إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا

(وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ) **واتە:** یاسای پیتی نونی زەنندار و تەنوین **واتە:** (دوو سەرو، دوو بۆرو، دوو ژێر).

(يُلْفَى) **واتە:** هەیە لەم حاڵەتانەی لای خوارەوە: (إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا)

واتە: ئاشکرا کردن و تێهەڵکێشان و هەڵگەڕانەوە و شاردنەوە.

واتای گشتی:

یاسای تەنوین و نونی زەنندار خۆی دەبینێتەوە لە حاڵەتەکانی ئاشکرا کردن و تێهەڵکێشان و هەڵگەڕانەوە و شاردنەوە.

٦٦. فَعِنْدَ حَرْفِ الْحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ   فِي اللاَّمِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ

٦٧. وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ   إِلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا

پێشەوا (إبن الجزری) لەم دوو کۆپلەیەدا یاسای ئاشکراکردن و تێهەڵکێشانمان لە قورئاندا بۆ ڕوون دەکاتەوە.

(حَرْفِ الْحَلْقِ) **واتە:** پیتەکانی گەروو.

(أَظْهِرْ) **واتە:** نونی زەننەدار و تەنوین ئاشکرا بکە کاتێك دەکەونە پێش یەکێك لە پیتەکانی گەروو، کە شەش پیتن: (ء — هـ — ع — ح — غ — خ).

پێناسەی (الاظهار):

لە زمانەوانیدا: **واتە:** ڕوونکردنەوە و ئاشکراکردن.

*لە زاراوەدا **واتە:** دەرخستنی نون بە تەواوی بەبێ هیچ دەستکاریەك لە سیفەتەکانی.*

سوود: هۆکاری ئاشکرا کردن (الإظهار) دووریی مەخرەجی پیتی نونە لە مەخرەجی شەش پیتەکانی ئاشکراکردن، بۆیە هیچ نزیکبوونەوە یان لێکچونێك نیە لە نێوانیاندا.

ئاشکراکردن (اظهار) سێ پایەی هەیە:

یەکەم: بەرزترین پایەی کە لە هەموویان ڕوونترە. دەرخستنی نونی زەننەدار و تەنوینە لەگەڵ هەردوو پیتی (ء — هـ) چونکە دوور ترین پیتەکانی (گەروو)ن لە پیتی نونەوە.

دووەم: پایەیەکی مام ناوەندی لەگەڵ (ع — ح) چونکە ناوەڕاستی گەرووە.

سێ یەم: نزمترین پایەی لەگەڵ (غ – خ) چونکە نزیکترین پیتەکانی گەروون لە مەخرەجی پیتی نونەوە.

ئاماژە: ئەم جۆرە (اظهار)ە پێیی دەوترێت (اظهار حلقي) ئەمەش هەندێ نمونەی ئاشکراکردنی پیتی نونە لەگەڵ پیتەکانی گەروو:

لە دوو وشەدا **وەکو:** (مَنْ امن – مَنْ هاد – مَنْ عند – مَنْ غير – ولمَنْ خاف).

لە یەك وشەدا **وەکو:** (ينأون – منهم – الانعام – ينحتون).

ئەمەش هەندێ نمونەی ئاشکرا کردنی تەنوینە لەگەڵ پیتەکانی گەروو کە تەنها لە دوو پیتدا دروست دەبن **وەکو:** (عذابٌ اليم – سلامٌ هي – حكيمٌ عليم – غفورٌ حليم – ربٌ غفور – علياً خبيراً).

(وَأَدْغِمَنْ) لێرەوە (إبن الجزري) باسی یاسای دووەممان بۆ دەکات کە بریتی یە لە تێهەڵکێشان (الإدغام):

پێناسەی (الادغام):

لە زمانەوانیدا: **واتە:** تێهەڵکێشان. لە عەرەبیدا **دەوترێت:** (ادغمت اللجام في فم الفرس – لەغاوەکەم لەدەمی ئەسپەکە هەڵکێشا) **واتە:** لە یەکگرتنی دوو پیت و، دوومیان بزواو (متحرك) بێت لەو حاڵەتەدا پیتی یەکەم لا دەبەین لە دەربڕیندا و، پیتی دووەم (شدة) دار دەکەین.

تێهەڵکێشان (ادغام) یش دەبێتە دوو بەشەوە:

یەكەم: تێهەڵكێشانی تەواو، **واتە:** تێهەڵكێشانی بێ مینگە، ئەمەش لە هەردوو پیتی (ل — ر) دا دروست دەبێت، ئەوەش مەبەستی (إبن الجزري) كە **فەرمویەتی:**

(فِي اللاَّمِ وَالـرَّا لاَ بِغُنَّـةٍ لَـزِمْ).

نمونەی ئەم جۆرە: (فانْ لم يفعلوا — هدىً للمتقين — منْ ربهم — من ثمرةٍ رزقاً).

دووەم: تێهەڵكێشانی ناتەواو، **واتە:** مینگە دار، ئەم جۆرەش لەگەڵ پیتەكانی وشەی (یومن)[1] دروست دەبێت، ئەمەش واتای فەرمودەی (إبن الجزري):

(وَأَدْغِـمَنْ بِغُـنَّـةٍ فِـي يُـومِـنْ) نمونەی ئەم جۆرە: (منْ يقول — منْ ورائهم — وجناتٍ وعيون).

(إلاَّ بِكِلْمَـةٍ كَدُنْـيَا عَنْـوَنُـوا) **واتە:** ئەگەر لە حاڵەتێكدا دوو پیتەكە لە یەك وشەدا بوون وەكو وشەی (دُنيا)، یان (صِنْوان) و (قِنْوان) و (بُنيان) لەم چوار وشەی قورئاندا دروست نیە (ادغام) بكرێت بەڵكو پێویستە (اظهار) بكرێت.

بۆچی تێهەڵكێشان لەو چوار وشەیە دروست نیە؟

مامۆستا (محمود خليل الحصري) لە كتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) لاپەڕە ١٧٦ **دەفەرموێت:**— هۆكاری (ادغام) نەكردن لەو چوار پیتە مەترسی تێكچونی واتاكەیە **وەكو:** (صِنْوان)، دروست نیە بلێین: (صوّان) یان (دنیا) چونكە لەو حاڵەتەدا بنچینەی وشەكە نازانرێت چیە[2].

---

١ هەندێكیش بە وشەی (ينمو) دایانرێژاوە.

٢ بروانە: اللمعة البدرية فى شرح متن الجزرية /٦٩.

سوود: (ادغام)ی مینگەدار، بۆیە بەناتەواو ناو دەبرێت، چونکە پیتی نون (ادغام) دەکەین، بەلاّم سیفەتی مینگەی تێدا دەهێڵینەوە.

(ادغام)ی بێ مینگەش بۆیە ناونراوە (ادغام)ی تەواو چونکە نونەکە بە تەواوەتی تێهەڵکێش دەکەین و هیچ سیفەتێکی ناهێڵینەوە.

هەڵگەڕاندنەوە و شاردنەوە
(الإقلاب و الإخفاء)

٦٨. وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِـذَا

(وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا) **واتە:** هەڵگەڕاندنەوەی نون و تەنوین لەگەڵ پیپیتی (ب) و گۆڕینی بۆ میمێكی شاراوە پێویستە **وەكو:** (أنبئهم – منْ بعد – صمٌ بكم).

سوود: (إبن الجزري) لەكتێبی (تقريب النشر) لاپەڕە ١٣٢ **دەڵێت:** (دوو پیتی نون وتەنوین لەلای پیتی (ب) دەكرێتە میمێكی پەتی بەلاَم "اخفاء" دەكرێت)[١].

پێناسەی (القلب)[٢]:

لەزمانەوانیدا: **واتە:** هەڵگەڕانەوە.

لەزاراوەدا: گۆڕینی پیتێك بۆ پیتێكی تر لەگەڵ ڕەچاوكردنی مینگە و شاردنەوە لەپیتی یەكەمدا، **واتە:** گۆڕینی نونی زەننەدار (ساكن) لەدەر بڕیندا بۆ

پیتی (م) ئەگەر پیتی (ب) ی بەدوادابێت. هاوكات لەگەڵ (اخفاء) كردنی میمەكە.

---

١ نونی زەننەدار و تەنوین ئاشكرا دەكرێن كاتێك یەك بگرن لەگەڵ پیتەكانی گەروو كە بریتین لە (ء، ه، ع، ح، غ، خ) بەلاَم كاتێك لە گەڵ هەر دوو پیتی (ل، ر) یەكبگرن تێهەڵكێش دەكرێن بەتەواوی و بەبێ مینگە، ئەگەر لەگەڵ چوار پیتی وشەی (یومن) یەكبگرن تێهەڵكێشی ناتەواوی مینگەدار دەكرێن تەنها لە چوار وشەدا نەبێت لە قورئان پێویستە ئاشكرا بكرێن ، ئەو وشانەش بریتین لە: (دنيا – صنوان – قنوان – بنيان) .

٢ لە كتێبی (احكام التلاوة)ی ماموستا (الحصري) داهاتووە كەوشەی (الاقلاب) لەڕووی زمانەوانی یەوەهەڵەیەوە ڕاست و دروست ئەوەیە بڵێین (قلب) نەك (اقلاب)!

(لاَخْفَا لَدَى) **واتە:** شار دنەوەش بەهەمان شێوە.

پێناسەی (الاخفاء):

لەزمانەوانیدا **واتە:** شاردنەوە.

لەزاراوەدا **واتە:** کاتێك نون و تەنوین بکەوێتە پێش پیتەکانی تر کەبریتین لە پانزە پیت دەشار درێتەوە.

پیتەکانی (الاخفاء): (ص – ذ – ث – ك – ج – ش – ق – س – د – ط – ز – ف – ت – ض – ظ).

ئەم پیتانەش لە سەرەتای پیتەکانی ئەم دێرە دا کۆکراوەتەوە:

صف ذا ثنا کم جاد شخص قد سما دم طيبا زد في تقى ضع ظالما

نمونەی (اخفاء): (يَنْصركم – ءأُنذرتهم – منْشورا – ينْكثون – وانْجينا – منْشورا – ينْقلب – منْسأته – أنْدادا – ينْطقون – أنْزلنا – أنْفقوا – كنْتم – منْضودا – ينْظرون)[1].

پایەکانی شاردنەوە سێ پایەن:

١– **بەرزترین شاردنەوە:** لەپیتەکانی (ط – د – ت)ە بەهۆی نزیکیان لە مەخرەجی نونی زننەدارو تەنوینەوە.

٢– **نزمترین شاردنەوە:** لەپیتەکانی (ق – ك)ە بەهۆی دووریی مەخرەجیان لەپیتی نونی زننەدارو تەنوینەوە.

١ بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القران الكريم / ٧٧ .

٣- **شاردنەوەی مام ناوەند:** لە پیتەكانی تردایە چونكە مەودایەكی مام ناوەندیان هەیە لە مەخرەجی نونەوە[١].

چۆنیەتی دەربڕینی شاردنەوە (الأخفاء):

١- خوێنەر خۆی بۆ ئامادە دەكات لەپێش پیتی نونەوە، **واتە:** بۆنمونە لەپیتی (فانذر) خوێنەر دەمی ئامادە دەكات لە مەخرەجی هەمزەوە بۆ مەخرەجی (ذ).

٢- هاوكات پێویستە (غنة) **واتە:** مینگەی لەگەڵدا ئەنجام بدرێت.

٣- دەنگێكی كەمیش لەدەمەوە دەر دەچێت بەهۆی دانەخستنی مەخرەجی نون بەلاّم دەبێت مینگەكە زۆر بێت ٧٥٪ مینگە، ٢٥٪ لە دەمەوە[٢].

سوود: گەورەیی و بچوكی مینگە لە حالەتی شاردنەوە دەگەرێتەوە بۆ بەرزی و نزمی پیتەكە، بۆ نمونە: مینگە گەورە دكرێتەوە ئەگەر بە دوای نونی زەننەدارو تەنویندا پیتێكی بەرز بێت: (ص - ض - ط - ظ - ق)، **وەكو:** (ينصركم - منظود - ينطقون - فانظر - ينقلب).

١ بڕوانە: الميسر الفريد / ١٠٤ ، غاية المريد / ٦٥ .

٢ ئەمە بۆچونی دكتۆر (ايمن سويد)ە، لەكتێبی النور المبين /٤٠ .

بابەتی مەددەكان

٦٩. وَالمَـدُّ لاَزِمٌ وَوَاجِـبٌ أَتَـى   وَجَائِزٌ وَهْـوَ وَقَصْـرٌ ثَبَتَا

واتە: جۆرەكانی مەدد بریتین لە مەددی (لاَزِمٌ) و (وَاجِـبٌ) و (جَائِزٌ).

پێناسەی (المد):

لە زمانەوانیدا **واتە:** زیادە.

لەزاراوەدا **واتە:** درێژكردنەوەی دەنگ بەیەكێك لە پیتەكانی مەدد.

پیتەكانی مەدد بریتین لە:

(ا) ئەلفی زننە دار پیتی پێش خۆی سەر (فتحة)ی هەبێت **وەكو:** (قال).

(و) واوی زننەدار پیتی پێش خۆی بۆر (ضمة)ی هەبێت **وەكو:** (يقول).

(ي) زەننەدار پیتی پێش خۆی (كسرة)ی هەبێت **وەكو:** (قيل).

هەموو پیتەكانی مەددیش لەوشەی (نوحيها) كۆبونەتەوە[١].

مەدد دوو جۆرە:

- **بنەڕەتیی یان (ئاسایی):** ئەم جۆرە هۆكارێك نیە بۆ درێژ كردنەوەی، بەڵكو درێژ دەكرێتەوە تەنها بەهۆی بوونی یەكێك لە پیتەكانی "مەدد و لین" لەوشەكەدا، هۆی ناونانیشی بە بنەڕەتی یان ئاسایی ئەوەیە خاوەنی فیترەت و سروشتی تەواو

---

١ بڕوانە: الفتح المجيد في علم التجويد / محمد ابراهيم المالكي / ٢٠ .

بەبێ زیادوو کەم بەو شێوە دەریدەبڕێت، لەوانەشە ئەوە هۆکاری باس نەکردنی (إبن الجزري)بێت بۆ ئەو جۆرە مەددە.

- **مەددی لاوەکی (الفرعي)**: هۆی دروست بوونی یان هەمزەیە یان زننەیە، وەکو دواتر باسیان دەکەین (إن شاءالله).

واتای گشتی:

جۆرەکانی مەدد بریتین لە مەددی (لازم) و (واجب) و (جائز) ئەم جۆری سێیەمیشە دروستە بەکورتی و بەدرێژی بخوێنرێتەوە[١].

٧٠. فَلاَزِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَدْ   سَاكِنُ حَالَيْنِ وَبِالطُّولِ يُمَدْ

(إبن الجزری) لەم دێڕەدا یەکەمین جۆرەکانی مەدد ڕووندەکاتەوە، کە مەددی (لازم)ە.

(إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَدْ) **واتە: ئەگەر لەدوای یەکێك لە پیتەکانی مەددەوە بێت.**

(سَاكِنُ حَالَيْنِ) **واتە:** لەحالەتی ڕاوەستان و بەردەوام بووندا هەر (ساکن) بێت.

(وَبِالطُّولِ يُمَدْ) **واتە:** بەئەندازەی شەش جوڵە (حرکة).

دوو وتە هەیە سەبارەت بە ناونانی ئەم جۆرە مەددە بە مەددی (لازم):

یەکەم: چونکە هەموو خوێنەرانی قورئان (القراء) یەك دەنگن لەسەر پێویستی درێژکردنەوەی.

---

١ بەڵام کورتکردنەوە واتە: (القصر) لەڕێگەی (الطيبة)ەوەیە، نەك لەڕێگەی (الشاطبية)ەوە، بۆیە ئەو کەسەش کەڕیوایەتی (حفص) لەڕێگەی (الشاطبية)ەوە دەخوێنێت بۆی نیە بە (قصر) مەددی نفصل بخوێنێت.

دووەم: چونکە ئەم جۆرە مەددە هەر دەمێنێتەوە لە حالی ڕاوەستان و بەر دەوام بووندا.

مەددی (لازم) دەبێتە چوار بەشەوە:

أ- مەددی وشەیی قورس کراو (المد الكلمي المثقل) واتە: زەننە کەوتبێتە پاش پیتی مەدد لە یەك وشەدا، زننەکەش تێهەڵکێش کرابێت، **وەکو:** (الضَّالِّين - حاجّك - تأمرونّي).

ب - **مەددی وشەیی سوككراو (المد الكلمي المخفف) وەکو:** (ءَآلْئَٰنَ) لەهەردوو جێگەکەی سورەتی یونس دا.

ج- **مەددی پیتیی قورسکراو (المد الحرفي المثقل) واتە:** زننەکە ئەسڵی بێت و تێهەڵکێشراو بێت کەوتبێتە پاش پیتی مەدد، ئەم جۆرەش تەنها لەسەرەتای سورەتەکانەوە هەیە **وەکو:** (طسم) (الم).

د- **مەددی پیتی سووککراو (المد الحرفي المخفف) واتە:** زننەی ئەسڵی تێهەڵکێش نەکراو لەپاش پیتی مەددەوە هاتبێت **وەکو:** (ق) (الـر).

تێبینیەك سەبارەت بە دەر بڕینی پیتی (م) لەئایەتی (الم) کەلەسەرەتای سورەتی (أل عمران)ە

لەو حالەتە پێویستە بە ئەندازەی شەش جوڵە درێژ بکرێتەوە، ئەگەر لەگەڵ ئایەتی پاش خۆی پێکەوە خوێندمانەوە لەو حالەتە پیتی (م) لە وشەی (الم) سەر (فتحة)ی دەبێت و هەمزەی وشەی مەزنی (الله)یش دەرناکەوێت، چونکە ئەوە (همزة الوصل)ە لەکاتی بەر دەوام بوون دا لا دەبرێت، (فتحة)ی میمەکەش هەر تووش هاتوە بەهۆی یەککگرتنی دوو زەننەدار.

لەكاتی بەردەوام بوون دا دوو حاڵەت دروستە:

١- درێژ كردنەوەی پیتی (م) بە شەش جوڵە لەڕووی ئەوەوە كە لە بنچینەدا زەننەدارە.

یان كورت كردنەوەی بۆ دوو جووڵە لەڕوی ئەوەی كە زننەكەی نەماوە، هۆكاری مەددە (لازم)ەكە لا چووە.

تێبینی: مەددی (لازم)ی وشەییی كە لە پێشەوەی هەمزەی پرسیار هاتبێت و لەپاشی لامی ناساندن (لام التعریف) هاتبێت پێی **دەوترێت:** (مد الفرق) **واتە:** مەددی جیاكردنەوە، بۆنمونە جیاوازی نێوان وشەی (ءَآلْئَٰنَ)ی پرسیار كردنەكە دوو جار لە سورەتی (یونس) هاتووەو وشەی (الآنَ)ەی خەبەری تەنها مەددەكەیە.

مەددی (واجب)ی لكاو (متصل):

٧١ . وَوَاجِـبٌ إنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ مُتَّصِلاً إنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ

لێرەدا باسی جۆرێكی تری مەدمان بۆ دەكات كە بریتیە لە:

(وَوَاجِـبٌ إنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ) **واتە:** مەددی (واجب) ئەو مەددەیە كە پیتی مەدد لە پێش هەمزەوە هاتبێت لەناو یەك وشەدا وەكو دەر دەكەوێت لەوتەی (إبن الجزري) (مُتَّصِلاً إنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ) **واتە:** لكاو بێت و لە نێو یەك وشە دا بێت **وەكو:** (السوء - قروء - سيئت - جيء - اولئك - ساء).

ئەم جۆرە مەددە هەمیشە لەیەك وشەدا دروست دەبێت، پێشەوایانی خوێندنەوەی قورئان هەموویان یەك بۆچونن لەسەر درێژ كردنەوەی، بەڵام جیاوازیان تێدایە سەبارەت بە ئەندازەی درێژ كردنەوەكەی.

مەددی ڕێپێدراوی جیا (المد المنفصل الجائز):

٧٢. وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاَ   أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقْفًا مُسْجَلاَ

(وَجَائِزٌ) **واتە:** ئەم جۆرە مەددە ڕێپێدراو (جائز)ی پێ دەوترێت.

(إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاَ) **واتە:** ئەگەر پیتی مەدد لە هەمزەکە جیا بێت.

واتە: لە دوو وشەدا بن، پیتی مەدد لە کۆتای وشەی یەکەمدا بێت و هەمزەکە لەسەرەتای وشەی دووەم دا بێت، **وەکو:** (اني أنا – وما أرسلنا – قالوا آمنا) ئەمە بەشی یەکەمە لە بەشەکانی مەددی ڕێپێ دراو (جائز)، بەشی دووەمیش لە حالەتێك دایە (عَرَضَ السُّكُونُ) **واتە:** زننەیەکی توشهاتوو دروست بێت.

(وَقْفًا) **واتە:** بەهۆی ڕاوەستانەوە، **وەکو:** (العالمين – نستعين – بارزون – المؤمنون – الباد – البلاد).

لەم واتایانە باسمان کرد، دەر دەکەوێت **مەددی (جائز) دوو جۆرە:**

یەکەم: مەددی جیا (المنفصل) کە هۆکارەکەی هەمزەیە.

دووەم: مەددی توشهاتو بەهۆی زننە (المد العارض للسكون) ئەوەش بەهۆی زننە (سكون)ەوەیە، **حوکمی ئەم دوو جۆرە مەددش ئەوەیە.**

١. کورت بکرێتەوە بۆ دوو جوڵە (٢ حرکە).

٢. مام ناوەندی درێژ کرێتەوە چوار جوڵە (٤ حرکە).

٣. درێژ کردنەوەی تەواو شەش جوڵە (٦ حرکە).

سەبارەت بە مەددی جیا (المنفصل) ئەوە بزانە كە جیابونەوەكەی دوو جۆرە:

١. جیابوونەوەیەكی ڕاستە قینە:

واتە: پیتی مەدد جێگیر بێت لە نوسینی قورئان و دەر بڕینی دا، **وەكو:** (بما انزل – امري الى الله).

٢. جیا بوونەوەیەكی حوكمی:

واتە: پیتی مەدد جێگیر بێت لە دەربڕیندا و، لابرێت لەنووسیندا (**واتە:** لەنووسینی قورئاندا) **وەكو:** (يأيها – يأدم – هؤلاء – إنه أنا) **ئەمەش هەمان یاسای** بەسەردا دەسەپێت.

سوود: لەوشەی (هؤلاء) دوو جۆر لە جۆرەكانی مەدد كۆبوەتەوە مەددی جیا لە(هؤ)مەددی لكاو لە (لاء) بۆیە ئاگادار بە)[١].

ئاگاداری: جۆرێكی تر هەیە لەمەدد مەددی گۆڕاو (بدل)ی پێ دەوترێت، **واتە:** یەكەم جار هەمزەدێت و پاش ئەوە پیتی مەدد دێت، **وەكو:** (آدم – إيمان – اوذوا – آزرْ – اوتوا) لەبنچینەشدا ئەم جۆرە وشانە دوو هەمزەیان هەیە، **واتە:** ئەو وشانە لەبنچینەدا بەم شێوەیە بوونە (أَآدم – إئمان – أؤذوا – أَآزر – أؤتوا) بەلام بەهۆی قورسی دەربڕینی دوو هەمزە پێكەوە عەرەب هەر لەدێر زەمانەوە هەمزەی دووەمیانی گۆڕیوە لە چەشنی جوولەی پێش خوی، **ئەم جۆرە مەددەش دەبێت بەدوو بەشەوە:**

١. مەددی گۆڕاوی بنەڕەتی (مد البدل الاصلي) كە كەمێك پێش ئێستا باسمان كرد.

---

١ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٧٧ – ٧٩.

٢. مەددی لێكچو بە گۆڕاو (المد الشبیه بالبدل) كە پیتی هەمزەی دوای پیتی مەد لە هەمزەوە نەگۆڕاوە (وەكو جۆری پێشوو) بەڵكو بنەڕەتیە لەخودی وشەدا، **وەكو:** (پشاؤون – لیؤوس).

مامۆستای قورئان خوێنی پایە بەرز (محمود خلیل الحصري)ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەكتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) لاپەڕە/٢٢٨ **فەرمویەتی:**

جیاوازی هەیە لە پایەكانی درێژ كردنەوەی پیتە كانی مەددا، لەڕووی بەهێزی ولاوازی بەپێی جیاوازی هۆكارەكانیان، جا ئەگەر هۆكاری درێژ كردنەوەكە بە هێز بوو، درێژ كردنەوەكە بەهێز دەبێت، ئەگەریش لاواز بوو لاواز دەبێت.

لە هەموویان بەهێزتر مەددی (لازم)ە، چونكە لەڕاوەستان و بەردەوام بووندا هەر جێگیرە، هەروەها هەموو پێشەوایانیش یەك دەنگن لەسەر درێژ كردنەوەی بەیەك ئەندازە كە شەش جوڵەیە، پاشان هۆكاری مەددی لكاو كە هەمزەیە، ئەویش بەهۆی جێگیربوونی لە ڕاوەستان و بەردەوام بووندا و، یەك دەنگی زانایان لەسەر درێژ كردنەوەی بەئەندازەیەكی جیاواز.

پاش ئەو دوو جۆرە هۆكاری مەددی توش هاتوو بەزەننە دێت، كە (سكون)ە، دكتۆر (أیمن سوید) **دەڵێت:**

ئەگەر زیاتر لە هۆكارێك كۆبوویەوە بۆ یەك پیتی مەدد، هۆكارە لاوازەكە لا دەبرێت و، بەهێزەكە كاری پێ دەكرێت، **وەكو:** لابردنی (بدل) وكار پێكردنی (لازم)و (متصل) یان لابردنی (بدل) و كارپێكردنی (عارض) و (المتصل)، ئەگەر مەددی (متصل) و (عارض) كۆبێتەوە لەوشەیەكدا **وەكو:** (السماء)بە هۆكارە بەهێزەكە كار دەكرێت كە (متصل)ە.

دکتۆر ئەیمن دەڵێت:

هەموو ئەم باسەش لەلایەن (إبراهیم شحاتة السمنودي) مامۆستامەوە پوختە کراوەتەوە بەوەی کە فەرموویەتی:

اقوى المدود لازم فما اتصل   فعارض فذو انفصال فبدل

وسببا مد اذا ما وجدا   فان اقوى السببين انفرادا

بابەتی ڕاوەستان و دەست پێكردن (الوقف والإبتداء)

٧٣ . وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ لاَبُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ

٧٤ . وَالأبتِدَاءِ وَهْيَ تُقْسَمُ إِذَنْ ثَلاَثَةً تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنْ

پێناسەی (الوقف والابتداء):

(الوقف): لە زمانەوانیدا **واتە:** ڕاوەستان، یان **وەكو:** (إبن منظور) دەڵێت: پێچەوانەی دانیشتن)[1].

لە زاراوەدا **واتە:** دەنگ بڕین و كۆتایی هێنان بە خوێندنەوەی وشەیەكی قورئانی پیرۆز لەگەڵ هەناسەدان و هەبوونی نیاز بۆ تەواو كردنی خوێندنەكە جارێكی تر، ڕاوەستانیشی پیٚ ناوترێت ئەگەر هەناسە نەدات، وەستانیش لە كۆتایی ئایەتەكاندا دەبێت، یان لە كۆتایی وشەیەكدا، هەرگیز لە ناوەڕاستی وشەشدا ئەنجام نادرێت[2].

(الابتداء):

لە زمانەوانیدا: دەستپێكردن.

لە زاراوەدا: دەستپێكردنی قورئان خوێندن پاش بڕین یان ڕاوەستان لە خوێندنەوە، بە ئارەزووی خوێنەرەكە[3].

---

١ بڕوانە: (لسان العرب) ماددەی (و، ق، ف)، هەروەها بۆ هەموو واتا زمانەوانییەكانی بڕوانە: علم الوقف والابتداء في القران واللغة العربية / د. عبدالرزاق أحمد الحربى /١٣ – ١٤ .

٢ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٨٣ .

٣ الجامع / ٣٤٤ .

یان: چۆنییەتی دەستپێکردنی دەربڕینی وشەی قورئان لە حاڵەتی گواستنەوە لە بێ دەنگی یەوە بۆ قسەکردن[١].

گرنگی فێربوونی ئەم زانستە:

دەگێڕنەوە کە (عبدالله بن عمر) ڕەزای خوای لێبێت **فەرموویەتی:** (سەردەمێکمان لە تەمەنمان بەسەربرد، ئیمان و باوەڕمان بەسەردا دادەبەزی لە پێش دابەزینی قورئان، سورەتێك دادەبەزییە سەر پێغەمبەری سەروەر، ئێمەش فێری حەلاڵ و حەرام دەبووین و، فێردەبووین لە چی جێگەیەکدا پێویستە ڕاوەستین، وەکو چۆن ئێوە ئەمرۆ فێری قورئان خوێندن دەبن، بەلاّم ئێمە ئەمڕۆ کەسانێکمان بینی قورئانی لەپێش ئیماندا دەدرێتێ سەرتاسەری قورئان دەخوێنێتەوە بەلاّم نازانێ کامە فەرمانە و کامە هەڕەشەیە، یان لەکام ئایەتدا پێویستە ڕاوەستێ)[٢].

ئەم شوێنەوارەش کە پێشەوا (البیهقي) دەیگێڕێتەوە، وەکو پێشەوا (السیوطي) **فەرموویەتی:** (بەڵگەیە لەسەر یەکدەنگی هاوەڵان لەسەر گرنگی ئەم بابەتە).

هەروەها بەڵگە لەسەر ئەوەی هاوەڵە بەڕێزەکان فێری ڕاوەستان دەبوون لە قورئاندا، هاوەلاّن و تابیعییەکانیش، هەروەها پێشەوا قورئان خوێنەکانیش، لەسەر هەمووشیانەوە پێشەوایان (نافع و ابو عمرو و یعقوب و عاصم) یەکدەنگن لەسەر گرنگی ئەم زانستە بەڕادەیەك کە زۆرێك لە زانایان مەرجیان داناوە کە ئیجازە نەدرێتە هیچ قوتابییەك تاوەکو شارەزانەبێت لە ڕاوەستان لە قورئاندا.

(وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ) **واتە:** پاش شارەزابوونت لە ڕاست و جوان خوێندنەوەی پیتەکان لە ڕێگەی ئەو زانیارییانەی کە وەرتگرت دەربارەیان.

---

١ اللمعة /٨٣ .

٢ بڕوانە: الاتقان في علوم القران / السیوطي/١/٢٣٦.

(لَأَبُدَّ) **واته:** پێویسته ئەوان بڕازێنیتەوە بە:

(مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ) شارەزابوون لە زانستی ڕاوەستان لە قورئاندا هەروەها بە:

(الإبتداء) بە زانستی دەستپێکردنیش، چونکە ئەویش مەسەلەیەکی گرنگە. بەهەمان شێوە ئەوەش بزانە کە ڕاوەستان لە قورئاندا دەبێتە سێ بەشەوە:

١- ڕاوەستانی تەواو (تام).

٢- ڕاوەستانی کیفایەت (کافي).

٣- ڕاوەستانی جوان (حسن).

پاشان پێشەوا (إبن الجزري) دەست دەکات بە شیکردنەوەی ئەم مەسەلە، **دەفەرمووێت:**

٧٥. وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ   تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنىً فَابْتَدِي

٧٦. فَالتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ   إِلاَّ رُؤُوسَ الآيِ جَوِّزْ فَالْحَسَنْ

(وَهْيَ) **واته:** ئەو جۆرە ڕاوەستانانەی باسمان کرد بۆ ئەوە دەبێت کە:

(لِمَا تَمَّ) واتاکەی تەواو بێت.

واته: ئەو ڕاوەستانە بۆ ئەو جێگایانە لە قورئان کە واتایەکی تەواو بگەیەنێت. تاکو ئێرە قسە دەربارەی ڕاوەستان تەواو بوو، ئینجا دەستی کردە باسکردنی دەستپێکردنەوەی پاش ڕاوەستان و، فەرمووی:

(فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ) **واتە:** ئەو جێگەی کە لەسەری ڕادەوەستێت (تَعَلُّقٌ) پەیوەندی نەبوو بە پاشی خۆیەوە.

(أَوْ كَانَ) یان هەیبوو، بەڵام پەیوەندییەکی واتایی بوو، نەك وشەیی[١].

(فَابْتَدِي) **واتە:** بۆت هەیە لەکاتی گەڕانەوەت بۆ خوێندنی قورئان لەو جێگەوە دەست پێبکەیت کە لە پێشەوە ڕاوەستای. تاکو ئێستا باسی دووجۆر ڕاوەستانی کردووە (تَامٌ) پەیوەندی نییە بەدوای خۆیەوە (الْكَافِي) کە پەیوەندی هەیە بەدوای خۆیەوە.

(وَلَفْظًا) **واتە:** ئەگەر ئەو پەیوەندییە لە وشەدا بوو (فَامْنَعَنْ) ئەو جۆرە دەستپێکردنە قەدەغە بکە، **واتە:** دەست پێمەکە لەو جێگەی کە لەپێشەوەی ڕاوەستاو بووی، بەڵکو لە هەرجێگەیەکەوە دەست پێبکە لە ئایەتەکە کە دروست بێت دەستی پێبکەیت.

(إِلَّا) تەنها لەیەك حاڵەتدا نەبێت ئەویش:

(رُؤُوسَ الآيِ) **واتە:** سەری ئایەتەکان، دروستە ڕاوەستی لەسەریان و، لە سەرەتای ئایەتەکەی پاش خۆیەوە دەست پێبکەیت. با باسەکەشی پێکەوە لکاو بێت لە ڕووی وشەوە، ئینجا ڕوونی کردەوە کە ئەم جۆرە پێی دەوترێت: (الْحَسَنْ).

---

١ واتە: قسەکە پێکەوە لکاوە لە ڕووی واتاوە، بەڵام جیایە لە ڕووی وشەوە، وەکو ڕاوەستان لەسەر {لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا}الكهف٧١، ئەمە کۆتایی ئایەتەکەیە و، دابڕاوە لە پاشی خۆی لە ڕووی وشەوە، بەڵام پێوەی لکاوە لە ڕووی واتاوە .

واتای گشتی:

ئەو ڕاوەستانانەی کە باس کران بۆ حاڵەتێکە واتاکەی تەواو بێت، جا ئەگەر ئەو جێگەی لەسەری ڕاوەستای هیچ پەیوەندییەکی بەدوای خۆیەوە نەما، لەو حاڵەتە دەتوانی لەوشەی پاش ڕاوەستانەکەتەوە دەست پێبکەیت، یان ئەگەر پەیوەندی هەبوو لە ڕووی واتاوە، نەك لە ڕووی وشەو ئیعرابەوە ئەوەش هەر دەتوانی لە پاش ئەو جێگەیەی ڕاوەستای لەسەری دەست پێبکەیت.

ڕاوەستانی تەواویش ئەوەیە کە هیچ پەیوەندی بە پێشی خۆیەوە نەبێت ئەمەش زیاتر لەسەر ئایەتەکاندا ڕوودەدات، یان لە کۆتایی سەرگوزشتەکان، **وەکو:** (مالك يوم الدين) و، دەست پێکردن بە (اياك نعبدواياك نستعين).

ڕاوەستانی (کافی)یش ئەوەیە لە جێگەیەك ڕاوەستیت واتاکەی تەواو بووبێت بەڵام لە ڕووی واتاوە پەیوەندی هەر مابێت بەدوای خۆیەوە **وەکو:** (ومما رزقناهم) (وبالاخرة هم يوقنون) بەڵام ئەگەر لە ڕووی وشەو ئیعرابەوە پەیوەندی مابوو لەو جێگەوە دەست پێ مەکە، ئەگەر سەر ئایەتەکان بێت ئەوە دروستەوە و ڕاوەستانی (حسن)ی پێ دەوترێت.

٧٧ . وَغَيْرُ مَا تَمَّ قَبِيحٌ وَلَهُ ... الْوَقْفُ مُضْطَرًّا وَيُبْدَا قَبْلَهُ

واتە: ئەوە بزانە هەر ڕاوەستانێك جگە لەم ڕاوەستانە (التام – الكافي– الحسن) ڕاوەستانی ناشیرینی پێدەوترێت، دروست نییە ئەو جۆرە ڕاوەستانە مەگەر لە ڕووی ناچارییەوە، دروستیش نییە لە پاش ئەو جێگەی ڕاوەستانەوە دەست پێبکرێت، بەڵکو پێویستە بگەڕێتە دواوە لە پێش ئەو جێگەوە دەست پێبکات کە بەناچاری لەسەری ڕاوەستاوە.

نموونەی ڕاوەستانی ناشیرین (الوقف القبیح) لە دوو جۆر ڕاوەستاندایە:

جۆری یەکەم: ڕاوەستان لەسەر وتەیەك كەواتاكەی ڕوون نییە بە هۆی پەیوەندی زۆری بە پێش خۆیەوە وەكو ڕاوەستان لەسەر وشەی (بسم) لە (بسم الله) یان ڕاوەستان لە سەر (الحمد) لە (الحمد لله)[١].

جۆری دووەم: ڕاوەستان لە جێگەیەك كە گومان دروست دەكات دەربارەی واتایەك كە خوای گەورە ئەوەی نەویستووە **وەكو:** (ان الله لا يستحيي) یان (ما من اله) یان (لاتقربوا الصلاة) و، ڕاوەستانی لەم جۆرە شوێنانە ناشرین ترە.

٧٨. وَلَيْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفٍ وَجَبْ   وَلاَ حَرَامٌ غَيْرَ مَا لَهُ سَبَبْ

واتە: لە قورئاندا جێگەیەك نیە ئەگەر خوێنەر لەسەری ڕانەوەستێت گوناهباربێت، یان ڕاوەستان لەسەری قەدەغەبێت، مەگەر هۆكارێكی هەبێت، مەگەر ئەوەی كەسێك بەئەنقەست لەسەر (ما من إله) یان (إني كفرت) ڕاوەستێت[٢].

[١] وەكو ڕاوەستان لەسەر (حرف جر) و جیاكردنەوەی لە (إسم مجرور) و، ڕاوەستان لەسەر (مضاف) و جیاكردنەوەی لە (مضاف إليه)، هەروەها ، ڕاوەستان لەسەر (مبتدأ) و جیاكردنەوەی لە (خبر). ((م. دلێر گەرمیانی))

[٢] بڕوانە: الدرر البهية ٧١-٧٣، اللمعة البدرية / ٨٣-٨٥، المنح الفكرية ٢٢٠-٢٤٠ .

پوختەی جۆرەكانی ڕاوەستان

ڕاوەستان لە قورئاندا دەبێتە چوار بەشەوە:

بەشی یەكەم: ڕاوەستانی تاقیكردنەوە (الوقف الإختباري). **واتە:** خوێنەر لەسەر وشەیەك ڕاوەستێت خۆی جێگەی ڕاوەستان نەبێت، بەمەبەستی تاقیكردنەوە یان فێركردن، **بۆنمونە:** لەسەر وشەی (الأيدي) ڕادەوەستێت لە ئایەتی {وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ}ص٤٥، بەمەبەستی ئەوەی كە بەرانبەرەكەی بزانێت ئەو وشەیە لێرەدا بە جێگیركردنی پیتی (ي) دەنووسرێت و دەخوێنرێتەوە، بەپێچەوانەی وشەی (الأيد) لەئایەتی {اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ}ص١٧، لێرە بەپیتی (ي) نەنووسراوە بەبێ ئەو پیتەش دەخوێنرێتەوە.

- **بۆچی ناونراوە ڕاوەستانی تاقیكردنەوە (الإختباري)؟**

چونكە ڕوودانی وەكو وەلاَمێكە بۆ پرسیارێك یان بۆ فێركردنی قوتابیە.

حوكمی: دروستە لەسەر هەر وشەیەك ڕاوەستیت، بەمەرجێك بۆ دەستپێكردن خوێنەر بگەڕێتەوە و، لەجێگەیەكەوە دەست پێبكات واتاكەی ڕێك بێت.

بەشی دووەم: ڕاوەستانی ناچاری (الوقف الإضطراري).

واتە: ڕاوەستانی خوێنەری قورئان بەهۆی پێویستیەكەوە **وەكو:** پژمین و، هەناسەكورتی و، گریان، یان هەر هۆكارێكی تر.

- هۆكاری ناونانی بە ناچاری ئەوەیە كەخوێنەر بەویستی خۆی ڕاناوەستێت بەڵكو لەبەر هۆكارێك ناچار دەبێت.

حوكمی: دروستە خوێنەر لەسەر هەرپیتێك ڕاوەستێت، تاكو هۆكاری ڕاوەستانەكەی تەواو دەبێت و، ئینجا بگەڕێتەوە و، بەشێوەیەك دەست پێبكات واتاكەی ڕێكوپێك بێت.

بەشی سێیەم: ڕاوەستانی چاوەڕوانی (الوقف الإنتظاري).

واتە: وەستان لەسەر وشەیەكی قورئان بەمەبەستی تەواو كردنی شێوازەكانی خوێندنەوەی ئەو ئایەتە لەڕووی قیرائاتەوە لەڕووی كۆكردنەوەی قیرائەتەكان.

- هۆكاری ناونانی بە (انتظاري)، چاوەڕوانكردنی مامۆستایە لە قوتابی كە هەڵسێ بەخوێندنەوەی ئایەتەكە بە هەموو ڕووەكانی، وەكو ڕاوەستان لەسەر ئایەتی ﴿أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ﴾البقرة٦ و، خوێندنەوەی بەپێی خوێندنی پێشەوایانی قورئان خوێندن، **وەكو:** (نافع) و (إبن كثیر) و (ابو عمرو) و (ابن عامر) و (عاصم)و (حمزە).

حوكمی: دروستە ڕاوەستان بۆ ئەم مەبەستە لەسەر هەر وشەیەك، تاكو تەواو كردنی شێوازەكانی خوێندنەوە، با واتاكەشی تەواو نەبێت، بەمەرجێك لەپاش تەواو بوون بەشێوەیەك دەست پێ بكاتەوە واتاكەی ڕاست و دروست بێت.

بەشی چوارەم: ڕاوەستانی ویستن(الوقف الإختیاري).

واتە: خوێنەر لەسەر وشەیەكی قورئان ڕاوەستێت بەویست و ئارەزووی خۆی، بێ ئەوەی هیچ هۆكارێك ناچاری بكات بۆ ڕاوەستان.

- هۆكاری ناونانی بەم ناوە چونكە خوێنەر بەتەواوی بە ویست و ئارەزووی خۆی ڕاوەستان هەڵدەبژێرێت لەو جێگەیەدا.

حوكمی: ڕاوەستان دروستە مەگەر لە بارێكدا بێت واتایەكی نەویستراو بگەیەنێ، هەروەها دەكرێت لە وشەی پاش ئەو وشەی كە لە سەری ڕاوەستا دەست پێ بكات ئەگەر گونجاو بێت، ئەگەر نا لەپێشترەوە دەست پێ دەكات.

بەشەكانی ئەم جۆرە ڕاوەستانە:

لەڕاستیدا زانایان دەربارەی بەشەكانی ئەم جۆرە ڕاوەستانە جیاوازییان لەنێواندایە، وەكو مامۆستا (محمد علي الضباع) باسی دەكات لە كتێبی (الإضاءة في أصول القراءة) لاپەڕە ٤٨–٥٣[١]، بەڵام ئەوەی كە زانا گەورەكان لەسەری پێكهاتوون و هەڵیان بژاردووە (٤) بەشە، **وەكو:** (أبو عمرو الداني) و (إبن الجزري) بڕیاریان داوە:

یەكەم: ڕاوەستانی تەواو (الوقف التام).

پێناسەی: واتە ڕاوەستان لەسەر قسەیەكی تەواو لەخۆیدا، كەپەیوەندی بەپاشی خۆیەوە نەمابێت، لەڕووی وشەو ئیعرابەوە، نەك لەڕووی واتاوە، **ئەمەش دەبێـە دوو جۆرەوە:**

جۆری یەكەم: پێویستە لەسەری ڕاوەستیت و لەپاش خۆیەوە دەست پێ بكەیت، چونكە ئەگەر بدرێتە دەم بڕگەی پێش خۆیەوە، گومان دروست دەكات كەواتایەكی نەویستراو ببەخشێت، هەربۆیە هەندێك بە ڕاوەستانی (لازم) و هەندێك بەڕاوەستانی (واجب) ناوی دەبەن، ئەم جۆرە ڕاوەستانە (التام المقيد) واتە تەواوی مەرج بۆدانراوی پێدەوترێت.

نمونە: {فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ}يس٧٦، ڕاوەستان لەسەر وشەی (قَوْلُهُمْ) پێویستە چونكە گەر بدرێتە دەم وشەی پاش خۆیەوە {إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ}يس٧٦، گومان دروست دەكات ئەم دوایین بڕگەیە وتەی بێباوەڕان بێت، خۆیشی وانیە، یان ڕاوەستان لەسەر وشەی (يَسْمَعُون) لەئایەتی {إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ}الأنعام٣٦ پێویستە، چونكە گەر بدرێت بەدەم بڕگەی پاش خۆیەوە گومان دروست دەكات كە مردوەكانیش وەكو زیندووەكان بەشدارن لە گوێڕایەڵی.

---

١ بڕوانە: الإضاءة في أصول القراءة / ٥١، بە وەرگرتن لە المريد في علم التجويد / ٢٠٦ – ٢٠٨.

حوکمی: پێویستە لەسەری ڕاوەستیت و، لەپاش خۆیەوە دەست پێبکەیت، هەربۆیە ناونراوە بە ڕاوەستانی (اللازم).

نیشانەکەی: میمێکی ئاسۆیی بۆ دادەنرێت بەم شێوەیە(مـ).

جۆری دووەم: ئەوەیە جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و لەپاش خۆیەوە دەست پێبکەیت، بەواتایەکی تر، دەتوانیت بەدەم بڕگەی دوای خۆیەوە بیخوێنیتەوە مادام واتاکەی ناگۆڕێت، هەندێکیش لەزانایان بەم ڕاوەستانە دەڵێن: تەواوی ڕەها(التام المطلق).

هۆی ناونانی: چونکە وتەکە لەو شوێنەدا تەواو دەبێت و،پێویستی نابێت بە پاش خۆی، نە لەڕووی وشەو، نە لەڕووی واتا، زۆرجاریش ئەم جۆرە ڕاوەستانە لە کۆتایی ئایەتەکان و لە کۆتایی بەسەرهاتەکاندا دروست دەبێت، یان لەکۆتایی حوکمێکی دیاریکراو، لەوانەشە لە ناوەڕاستی ئایەت یان سەرەتای بێت.

نمونە: ئەم جۆرە ڕاوەستانە نمونەکانی **بەچوار شێواز دێن:**

شێوازی یەکەم: لەسەر ئایەتەکان، وەکو{وَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ }البقرة٥، کە ئەوە کۆتایی ئەو ئایەتانەیە پەیوەندیدارن بەحاڵی ئیماندارانەوە، لەپاش ئەوەش باسی بارودۆخی بێ باوەڕان دەکات.

شێوازی دووەم: لەپێش کۆتایی ئایەتەکە دەبێت، وەکو فەرموودەی خوای گەورە {الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَداً إِلَّا اللَّهَ}الأحزاب٣٩، ئەمەش **کۆتایی ستایش** کردنی پێغەمبەرانە، لە پاش ئەوە دەفەرموێت {وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيباً} .

شێوازی سێیەم: لە ناوەڕاستی ئایەتە وەکو خوای گەورە دەفەرموێت: {لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءنِي}الفرقان٢٩، ئەمە کۆتایی قسەی کەسی ستەمکارە، پاشان خوای گەورە دەفەرموێت: {وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولاً ﴿٢٩﴾}الفرقان٢٩ .

شێوازی چوارەم: لەسەرەتای ئایەتەكان، وەكو خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ} الصافات١٣٧-١٣٨، ئەمە كۆتایی واتاكەیە ئەگەر چی (مُّصْبِحِينَ) كۆتایی ئایەتەكەیە.

حوكمی: جوانترە لەسەری ڕاوەستێت و، لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت، ڕاوەستانیش لەسەری لەپێشترە تاكو بەردەوام بوون.

نیشانەكانی: دانانی وشەی (قلى) لەسەر پیتەكە كە وتمان جوانترە لەسەری ڕاوەستێت.

سوود: وشەی (قلى) كورتكراوەی ئەم بڕگەیە (الوقف اولى من الوصل) واتە: ڕاوەستان پێشترە لە بەردەوام بوون[١].

بەشی دووەم: ڕاوەستانی (الكافي).

پێناسەكەی: واتە ڕاوەستان لەسەر واتایەكی تەواو لە خۆیدا، بەڵام پەیوەندی ماوە بە واتای پاش خۆیەوە نەك لەڕووی وشەو ئیعرابەوە.

نمونە: ڕاوەستان لەسەر ئایەتی {أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾} البقرة٦ و، دەستپێكردن بەئایەتی {خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ} البقرة٧، كۆتایی ئایەتەكە واتایەكی تەواوە هیچ پەیوەندیەكی وشەیی یان ئیعرابی بەپاش خۆیەوە نەماوە، بەڵام لەڕووی واتاوە پەیوەندیان پێكەوە ماوە، چونكە هەردوو ئایەتەكە باس لە بارودۆخی بێ باوەڕان دەكەن.

حوكمی: جوانترە لەسەری ڕاوەستێت و لەپاش خۆیەوە دەست پێ بكەیت، وەكو ڕاوەستانی تەواو، بەڵام ڕاوەستان لەسەر (وقف تام) جوانترە.

---

١ بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد/ ١٥٤-١٥٥ بەوەرگرتن لە كتێبی/ غاية المريد في علم التجويد / ٢٠٩-٢١٠.

هۆی ناونانی: چونکە پێویستیت نابێت بە واتای پاش خۆی، ئەمیش زۆرترین جۆری ڕاوەستانە لەقورئاندا هاتبێت[١].

نیشانەی: پیتی (ج) لەسەر ئەو وشە دادەنرێت وەکو{لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ}المائدة٩٥.

بەپێی وتەی (إبن الجزري) لەکتێبی (النشر في القراءات العشر ج١/٣٢٠) ڕاوەستانی کافی هەمووی وەکو یەك نین، بەڵکو هەندێکیان لە هەندێکیان شیاو ترن، **وەکو:**

{فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ }البقرة١٠، ئەمە (کافي)ە.

{فَزَادَهُمُ اللّهُ مَرَضاً} البقرة١٠، ئەمە (کافي) ترە.

{بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ} البقرة١٠، لەهەردووکیان (کافي) ترە.

بەشی سێیەم: ڕاوەستانی جوان(الوقف الحسن).

پێناسەکەی: ڕاوەستانە لەسەر واتایەکی تەواو لەخۆیدا، بەڵام پەیوەندیدارە بە پاش خۆیەوە لەڕووی وشەو واتاوە.

هۆی ناونانی: چونکە سوودی ئەوەی هەیە ڕاوەستان لەسەری کارێکی جوان و گونجاوە.

جۆرەکانی:

یەکەم: لەناو ئایەتەکەدا بێت، وەکو ڕاوەستان لەسەر فەرموودەی خوای گەورە: {بِسْمِ اللّهِ}الفاتحة١، یان لەسەر {الْحَمْدُ للّهِ}الفاتحة٢، ئەوە واتایەکی تەواوە، بەڵام لەهەردوو ڕووەکەوە پەیوەندی بەپاش خۆیەوە ماوە.

---

١ بڕوانە: العميد في علم التجويد/ ١٨٥ بەوەرگرتن لە کتێبی/ غاية المريد في علم التجويد ٢١٠-٢١١.

حوكمی: دەگونجێت لەسەر ئەو وشە ڕاوەستیت و، ناگونجێت لەپاش خۆیەوە خوێندنەوە دەست پێبكەیت، چونكە پەیوەندی نێوانیان بەهێزە.

دووەم: سەری ئایەت بێت، **ئەوەش دوو شێوازی هەیە:**

یەكەم: ڕاوەستان لەسەر ئایەتەكە هیچ گومانی واتای نەویستراو دروست نەكات، وەكو ڕاوەستان لەسەر {الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} یان لەسەر {لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}البقرة١٨٩، یان لەسەر {يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ}المزمل١ ئەمەش بەپێی شارەزایانی ئەم زانستە **وەكو:** (السجاوندي) و، دانەری كتێبی (الخلاصة) و، كەسانی تر: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و، باش نیە لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت[١]...

دووەم: ئەوەیە ڕاوەستان لەسەر ئایەتەكە گومانی واتایەكی نەخوازراو دروست بكات، وەكو ڕاوەستان لەسەر {فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ}الماعون٤، ئەمەش بەپێی بۆچوونی(إبن الجزري) و، زۆرێك لەزانایانی تر، دروست نیە لەسەری ڕاوەستیت، بەڵكو پێویستە لەگەڵ پاشی خۆیدا پێكەوە بخوێنرێتەوە، چونكە نوێژگەران ناوێكی ستایشكراوە، بۆیە نەگونجاوە گوێگر واتێ بگات وەیل بۆ ئەوانە، ئەوانەی لەسەر ئەم ڕێڕەوەن پێیان وایە ڕاوەستان لەسەر ئەم ئایەتە ڕاوەستانێكی ناشیرینە (وقف قبيح).

تێبینی: لەوانەیە ڕاوەستان جوان بێت، بەڵام دەستپێكردن لەپاش خۆیەوە ناشیرین بێت **وەكو:** {يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ}الممتحنة١، ڕاوەستان جوانە لەسەری، بەڵام دەست پێكردن لەدوای ئەوەوە ناشرینە {وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ}، چونكە ئەوە واتای هۆشداری لە ئیمان هێنان بەخوا دەگەیەنێ.

---

١ بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد/ ١٦١، بەوەرگرتن لە كتێبی / غاية المريد في علم التجويد /٢١٢.

بەشی چوارەم: ڕاوەستانی ناشیرین (القبیح).

پێناسەی: ڕاوەستان لەسەر واتایەك تەواو نەبووبێت خۆی لەخۆیداو،واتایەكی ڕاستیشی نەگەیاندبێت، بە هۆی توندی پەیوەندیەكەی لەگەڵ پاش خۆیدا.

هۆی ناونانی: چونكە ڕاوەستان لەو جێگەیەدا واتا ناگەیەنێت، بۆیە خوێنەر بۆی نیە بەئەنقەست لەسەری ڕاوەستێت مەگەر بۆ پێویستیەكی ناچاری.

ڕاوەستانی ناشیرین دوو جۆرن:

جۆری یەكەم: ڕاوەستان لەسەر بڕگەیەك كە واتا نەبەخشێت، وەك: {بِسْمِ} لە {بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ} ، ڕاوەستان لەو جێگەیەدا ناشرینە چونكە نازانرێت بەناوی كێ.

جۆری دووەم: ڕاوەستان لەسەر وشەیەك گومانی واتایی دروست بكات كە خوای گەورە ئەوەی نەویستبێت، وەكو ڕاوەستان لەسەر ئایەتی {إِنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَحْيِي}البقرة٢٦ یان {وَمَا أَرْسَلْنَاكَ} الإسراء٥٤، یان {لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ}النساء٤٣، ئەم جۆرە ڕاوەستانانە زۆر ناشرینە، ئەگەریش بە ئارەزووی خۆی ڕاوەستێت و، مەبەستی ئەوە بێت، ئەو كارە لە بێباوەڕیەوە سەر دەر دەكات پەنابەخوا، بەڵام ئەگەر بەناچاری ڕاوەستا با بگەڕێتەوە و، پێكەوە ئایەتەكان بخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی واتاكان ڕوون ببنەوە.

تاكو ئێرە باسی جۆرەكانی ڕاوەستان لە قورئان تەواو بوو[1]، ئێستاش باسی دەستپێكردن (الإبتداء) دەكەین.

پێناسەی (الإبتداء):

لەزمانەوانیدا **واتە:** دەستپێكردن.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد / عطية قابل نصر/٢١٠-٢١٤.

لەزاراوەدا واتە: دەستپێكردنی قورئان خوێندن، ئیتر ئایا لەپاش بڕینی خوێندن بێت و جارێكی تر گەڕابێتەوە، یان لەپاش ڕاوەستان بێت. بەڵام ئەگەر لەپاش بڕینی خوێندن بێت پێویستە ڕەچاوی حوكمەكانی (إستعاذة) و (بسملة) بكات لەكاتی دەستپێكردندا، بەڵام ئەگەر لەپاش ڕاوەستان بێت پێویست بەوە ناكات چونكە ڕاوەستانەكە بۆ پشوو دان و هەناسەدان بووە.

لە كتێبی (النشر في القراءات العشر) پیشەوا (إبن الجزري) **دەفەرمویت:**

دەست پێكردن هەمیشە بە ویست و ئارەزووە، بەپێچەوانەی ڕاوەستانەوە كە لەوانەیە بەناچاری بێت، بۆیە دروست نیە دەستپێكردن بە واتایەكی تەواو و قسەیەكی سەربەخۆوە نەبێت، **دەستپێكردنیش دوو جۆرە:**

١. دەستپێكردنی جوان.

٢. دەستپێكردنی ناشیرین.

یەكەم: دەكرێت لەهەر ئایەتێكەوە كە واتایەكی ڕوون و ئاشكرای هەبێت دەست بكەیت بە قورئان خوێندن، نمونەی ئەم جۆرەش زۆرە.

دووەم: دەستپێكردن بە قسەیەك واتاكە بشێوێنێت، یان بیگۆڕێت، ئەمەش دابەش دەبن بۆ چەند جۆرێك، **نمونە:**

دەست پێكردن بە ﴿أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾المسد١، دەستپێكردنێكی ناشیرینە چونكە واتاكە دادەبڕێت، بەڵام دەستپێكردن بە (يد الله مغلولة) ناشرین ترە، یان دەستپێكردن بە ﴿عُزَيْرٌ إبن اللهِ﴾التوبة٣٠، یان ﴿وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ﴾الممتحنة١، یان ﴿لاَ أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾يس٢٢، زۆرتر ناشیرینە، بۆیە پێویستە خوێنەر خۆی لەو جۆرە

دەستپێکردنانە بپارێزێت.بەم شێوەیەش باسەکانی ئەم بابەتەمان تەواو بوو، جگەلە دوو پێناسەی گرنگ کە بریتین لە: (السکت) و (القطع).

پێناسەی بێدەنگی (السکت):

لەزمانەوانیدا **واتە:** لێکترازانی نێوان دوو ئاواز بەبێ هەناسەدان.

لەزاراوەدا **واتە:** بێدەنگی بۆ ماوەیەك کەمتر لەماوەی ڕاوەستان (وقف) بەبێ هەناسەدان بەمەبەستی بەردەوام بوون لە خوێندنەوە.

تێبینیەکی گرنگ:

مامۆستا (محمود خلیل الحصري) لە کتێبی (أحکام التلاوة القرآن) لاپەڕە ٢٦١، دەگێڕێتەوە کە (إبن الجزري) **فەرموویەتی:** بێدەنگی تەنها پەیوەستە بە (سماع)ەوە، **واتە:** بەپێی ڕیواتە لە پێغەمبەر (ﷺ) یان لە هاوەڵانی کە پێمان گەیشتبێت، بۆیە بێدەنگی دروست نیە لەشوێنێکدا نەبێت کە ڕیوایەتی ڕاستی لەسەر هاتبێت[١].

جێگەکانی بێدەنگی لە قورئاندا:

یەکەم: لەسەر وشەی (عِوَجًا) لە ئایەتی {وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجَا ۝١ قَيِّماً}الکهف١، هۆکاری بێدەنگیش لێرەدا ڕوونکردنەوەی واتاکەیە، بۆئەوەی کەس گومانی بۆ دروست نەبێت (قَيِّماً) **واتە:** ڕاست، وەسف بێت بۆ (عِوَجًا) **واتە:** لار، بەڵکو (قَيِّماً) ستایشە بۆ قورئان.

دووەم: لەسەر وشەی (مرقدنا) لەئایەتی{قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا}یس٥٢، هۆکاری بێدەنگی لێرەدا ئەوەیە بزانرێ کە وشەی (هَذَا) تەواوکەری قسەی بێباوەڕان نیە.

سێیەم: لەسەر وشەی (مَنْ) لە ئایەتی {وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ}القیامة٢٧.

---

١ بڕوانە: احکام التلاوة القرءآن الکریم / ٢٦١، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية /٨٨.

چوارەم: لەسەر وشەی (بَلْ) لەئایەتی {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم}المطففين١٤، **هۆكاری** بێدەنگی لەهەردوو جێگەی سێیەم و چوارەم لە قورئاندا ئەوەیە گومان دروست نەبێت بۆ خوێنەر كە (مَنْ رَاقٍ) و(بَلْ رَانَ) تێهەڵكێشن و بە (مرّاق) و (برّان) بیخوێنێتەوە.

پێنجەم: پیتی (هـ) لەسەر وشەی (مَالِيَهْ) لە ئایەتی {مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ} الحاقة٢٨، بەڵام ئەم ئایەتە بە دوو شێوە دەخوێنرێتەوە، بێدەنگی یەكێكیانە، دروستیشە بە ئاشكراكردن (أظهار) بخوێنرێتەوە، **هەروەها** دروستیشە بەبێ بێدەنگی (عدم سكت) بخوێنرێتەوە ئەوكاتەش تێهەڵكێش دەكرێت، چونكە دوو پیتی هاوشێوەن، بۆیە بە (ماليهّلك) دەخوێنرێتەوە.

شەشەم: (عَلِيمٌ) لە كۆتایی سورەتی (الأنفال) لە ئایەتی {إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾} ٧٥، لەكاتێكدا لەگەڵ سورەتی (التوبة) بخوێنرێتەوە، **ئەوەش یەكێكە لە سێ شێوازی خوێندنەوە كە دروستە پێی بخوێنرێتەوە:**

١. بەشێوازی هەڵگێڕانەوە (قلب) **واتە** (عليمُمْبرآءة...).

٢. ڕاوەستان (الوقف) **واتە:** ڕاوەستان لە كۆتایی سورەتی (الأنفال) و، هەناسە دان و پاشان دەستپێكردن بە سورەتی (التوبة).

٣. بێدەنگی (السكت) **واتە:** بەبێ هەناسەدان، كە ماوەیەكی كورتترە لە (وقف).

پێناسەی (القطع):

لەزمانەوانیدا **واتە:** بڕین ولابردن.

لەزاراوەدا **واتە:** بڕینی خوێندنەوە بەیەكجاری و ڕۆشتنە ناو حاڵەتێكی ترەوە، **واتە:** ئەگەر بگەڕێتەوە بۆ خوێندنەوە بە (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)

دەگەڕێیتەوە، بڕینیش تەنها لەکۆتایی ئایەتەکاندا دروستە، (إبن الجزري) لە (عبدالله بن أبي الهذيل) کە یەکێکە لەسەرانی تابیعیەکان دەگێڕێتەوە کە **فەرموویەتی:** "ئەگەر کەسێکتان ئایەتێکی دەخونێد با نەیبڕێت، تاکو تەواوی دەکات" هەروەها لێی دەگێڕنەوە کە **فەرموویەتی:** "هاوەڵان حەزیان نەدەکرد لەناوەڕاستی ئایەتدا ڕاوەستی پێش تەواو کردنی هەموو ئایەتەکە" ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی کەس بۆی نیە لەهەر شوێنێکی ئایەتدا ڕاوەستێت لە نوێژ بێت یان لەدەرەوەی نوێژ، تاکو ئایەتەکە تەواو نەکات[١].

---

١ بڕوانە: احكام تلاوة القرآن الكريم/ ٢٦٣، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية /٨٩-٩١.

بابەتی پچڕاو و پێك گەیشتوو
(المقطوع والموصول)

یەكێك لە پێویستیەگرنگەكانی خوێنەری قورئان ئەوەیە پچڕاو و پێك گەیشتوو لە ئایەتەكاندا بزانێت، **واتە:** لەسەر كامیان دروستە ڕاوەستیت و لەسەر كامیان دروست نیە.

ئەم بابەتەش دەبێتە سێ بەشەوە:

بەشی یەكەم: پێویستە پێكەوە بخوێنرێتەوە.

بەشی دووەم: پێویستە بە پچڕاوی بخوێنرێتەوە.

بەشی سێیەم: جیاوازی لەسەرە. زانایان بە (واجب)یان داناوە لەسەر خوێنەری لێهاتووی قورئان لەم بابەتە شارەزابێت، چونكە هەر وشەیەك بڕاو بێت لە وشەكانی تر، دروستە خوێنەر لەسەری ڕاوەستێت بەمەبەستی فێربوون، یان تاقیكردنەوە، یان هەناسە كورتی و، هۆكاری لەم شێوە، بەڵام ئەگەر لەگەڵ وشەی پاش خۆی پێككەیشتبێتن دروست نیە ڕاوەستیت لەسەر وشەی دووەم نەبێت، خۆ ئەگەر جیاوازی لەسەر هەبێت لەنێوان زانایاندا ئەوا دروستە خوێنەر ڕاوەستێت لەسەر وشەی یەكەم و دووەمیش.

باسەكانی پچڕاو و پێكگەیشتو
(المقطوع والموصول)

٧٩. وَاعْرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا فِي مُصْحَفِ الإمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى [١]

---

١ مەبەستی لە موسحەفەكانی ئیمامی عوسمانە كە فەرمانی كرد بە نووسینەوەیان پاش ئەوەی ناكۆكی خەڵكی بینی لەشێوازی خوێندنەوەی قورئان، پێشتر أبوبكر قورئانی كۆكردبوویەوە و، لەلای (حفصة)ی دایكی ئیمانداران دایانابوو (رضي الله عنها)، نووسینەوەی قورئان كەسانێك پێی هەڵسان لە قورەیش بەسەرۆكایەتی (زيد بن ثابت) (رضي الله عنه)، لە شێوازی ڕێنووسی قورئان لیژنەكە ئەوەیان ڕەچاو دەكرد ئەو وشەی زیاتر لە خوێندنەوەیەكی تێدا بێت بەشێوازێ بنووسرێت ئەو خوێندنەوانە هەڵبگرێت، نوقتە و جووڵەشیان بۆ پیتەكان نەدەكرد، بۆ نموونە: {فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْماً بِجَهَالَةٍ}الحجرات٦، بەم شێوە (فتىىوا)یان نووسیوە، بۆیە دەكرێت بە (فتثبتوا)ش بخوێنرێتەوە، وەكو پێشەوایان (حمزة) و (الكسائي) و (خلف العاشر) دەیخوێننەوە، هەروەها دەكرێت بە (فتبينوا)ش بخوێنرێتەوە، وەكو پێشەوایانی تر دەیخوێننەوە، بەڵام كاتێك دەیانبینی شێوازی وشەیەك ناكرێت بەشێوەیەك بنووسرێت كە دوو خوێندنەوە هەڵبگرێت، لە موسحەفێكدا بە شێوەیەك دەیاننووسی بەپێی خوێندنەوەیەك، لە موسحەفێكی تریشدا بەشێوەیەكی تر دەیاننووسی بەپێی خوێندنەوەیەكی تر، بۆ نموونە (تجري تحتها الأنهار) لە موسحەفی مەككە بە (تجري من تحتها الأنهار) نووسیان بە زیادكردنی وشەی (من)، ئەوەش خوێندنەوەی (إبن كثير المكي)یە، لەپاش نووسینەوەی موسحەفەكان ئیمامی عوسمان (رضي الله عنه) فەرمانی كرد بەناردنیان بۆ شارە ناودارەكان **وەكو**: (بصرة)، (كوفة)، (شام)، (مكة) موسحەفێكیشی لەلای خۆی بەجێهێشت كە بە (المصحف الأمام) ناسراوە یەكێكیشی بۆ خەڵكی مەدینە تەرخان كرد، لەگەڵ هەموو موسحەفێكیشدا هاوەڵێكی نارد بۆ خوێندنەوە و فێركردنی خەڵكی، بۆیە فەرمانی كرد بە (زيد بن ثابت) بە موسحەفی مەدینە قورئان بخوێنێت وە (عبدالله بن السائب)ی نارد بۆ مەككە و، (المغيرة بن أبي شهاب المخزومي) نارد بۆ شام و، (أبو عبدالرحمن السلمي) و (عامر بن عبد القيس) بۆ بەسرە، بەم شێوەیەش هەموو ناوچەیەك بە موسحەفی خۆی قورئانی دەخوێند، ئوممەتی ئیسلامیش یەك دەنگن لەسەر ڕاستی ئەو شێوازە ڕێنووسانەی كە قورئانیان پێنووسراوەتەوە. بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم/٢٦١.

پێشەوا (إبن الجزري) ڕوو دەكاتە خوێنەری قورئان و پێی دەڵێت: ئەی خوێنەری قورئان، زانا و شارەزابە بە وشە پچڕاو و پێك گەیشتووەكانی قورئانی پیرۆز، ئەوەش بزانە كە پچڕاو لەپێشترە چونكە ئەوە بنچینەیە، هەروەها پێویستە شارەزاییت هەبێت دەربارەی پیتی (ت) لەكاتێكدا ژێردار بێت، یان بەشێوازی (ـة)ی كۆتایی بنووسرێت لە قورئاندا، نمونەی (مقطوع) **وەكو:** {فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ} الأنبياء ٨٧ و، (موصول) **وەكو:** { أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ }القيامة٣ .

٨٠ . فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لا مَـعْ مَلْجَـإٍ وَلاَ إِلَـهَ إِلاَّ

٨١ . وَتَعْبُدُوا يَاسِينَ ثَانِي هُودَ لاَ يُشْرِكْنَ تُشْرِكْ يَدْخُلْنَ تَعْلُوا عَلَى

٨٢ . أَنْ لا يَقُولُوا لاَ أَقُـولَ إِنَّ مَـا بِالرَّعْدِ وَالْمَفْتُوحَ صِلْ وَعَنْ مَـا

(فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لا) فەرمانی كردووە بە پچڕانی (ان) لە (لا) لە (١٠) جێگەی قورئاندا.

١. لەگەڵ وشەی (مَلْجَأً) لەئایەتی {وَظَنُّواْ أَن لاَّ مَلْجَأَ مِنَ اللّهِ}التوبة١١٨.

٢. لەگەڵ وشەی (وَلاَ إِلَـهَ إِلاَّ) لەئایەتی {وَأَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ} هود١٤.

٣. لەگەڵ وشەی (تَعْبُدُوا) لەسورەتی (يَاسِينَ) لەئایەتی:{أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ} ٦٠.

٤. لەئایەتی ﴿أَن لاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ﴾هود٢٦، بۆیەش فەرمووی (ثَانِي هُودَ) لەبەر جیاکردنەوەی لە جێگەی یەکەم ﴿أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ﴾هود٢.

٥. لەگەڵ وشەی (يُشْرِكْنَ) لەئایەتی ﴿يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً﴾ الممتحنة١٢.

٦. لەگەڵ وشەی (تُشْرِكْ) لەئایەتی﴿وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئاً﴾الحج٢٦.

٧. لەگەڵ وشەی (يَدْخُلَن) لەئایەتی ﴿أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ﴾القلم٢٤.

٨. لەگەڵ وشەی (لا تَعْلُوا عَلَى) لەئایەتی ﴿وأَن لَّا تعلو عَلَى الله﴾ الدخان١٩.

٩.لە (أَن لاَّ يِقُولُواْ) لە ئایەتی ﴿أَن لاَّ يِقُولُواْ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ﴾الأعراف١٦٩ .

١٠. لە (لاَّ أَقُولَ) لەئایەتی ﴿حَقِيقٌ عَلَى أَن لاَّ أَقُولَ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ﴾ الأعراف١٠٥.

سوود: جیاوازی هەیە سەبارەت بە پچڕانی (أَن لَّا) لە ئایەتی ﴿فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ﴾الأنبياء٨٧، پچڕانیشی لەپێشترە.

(إِنَّ مَـا بِالرَّعْـدِ) فەرمانە بە پچڕانی (ان) لەگەڵ (م) لەیەك جێگەدا، لە ئایەتی ﴿وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ﴾الرعد٤٠ .

(وَالْمَفْتُوحَ صِلْ) فەرمانە بە پێك گەیاندنی (أن) لەگەڵ (ما) هەرچۆنێك هاتبێت، بەم شێوەیە (أمّا).

٨٣. نُهُوا اقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومٍ وَالنِّسَا خُلْفُ الْمُنَافِقِينَ أَمْ مَنْ أَسَّسَا

٨٤. فُصِّلَتْ النِّسَا وَذِبْحٍ حَيْثُ مَا وَأَنْ لَمِ الْمَفْتُوحَ كَسْرُ إِنَّ مَا

٨٥. لأنعَامِ وَالْمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعَا وَخُلْفُ الأنفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا

(عَنْ مَا نُهُوا) **واتە:** (عن) لە (ما) **بپچڕێنن تەنها لەیەك لەئایەتی** {فَلَمَّا عَتَوْاْ عَن مَّا نُهُواْ عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ} الأعراف١٦٦.

(اقْطَعُوا مِنْ... الْمُنَافِقِينَ) **واتە:** (من) لە (ما) **بپچڕێنن لە دوو جێگەی قورئان بەبێ جیاوازی و ناكۆكی:**

یەكەم: لەئایەتی {هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم} الروم٢٨.

دووەم: لەئایەتی {فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ} النساء٢٥.

ئاماژەشی بۆ ئەم دوو جێگەیە كردووە (بروم والنسا)، **لە جێگەیەكی تریشدا هەیە بەڵام جیاوازی لەسەرە لە ئایەتی** {وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ} المنافقون١٠، **پچڕاندنیشی لەپێشترە.**

(أم من...وذبح) **واتە:** (ام) لە (من) **لە چوار جێگەی قورئاندا بەبێ جیاوازی لەیەكتر بپچڕێنن:**

١. **لەئایەتی** {خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ} التوبة١٠٩.

٢. **لەئایەتی** {خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِناً يَوْمَ الْقِيَامَةِ} فصلت٤٠.

٣. **لەئایەتی** {أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً} النساء١٠٩.

٤. **لەئایەتی** {أَم مَّنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُم} الصافات١١.

ئاماژەشی کردووە بۆ جێگەکەی سورەتی (الصافات) بە (وَذِبْحٍ) بەهۆی بەسەرهاتی سەربڕینی (اسماعیل) لەو سورەتەدا.

(حَيْثُ مَا) **واتە:** (حيث) لە (ما) **لەهەر شوێنێکدا هات لە قورئاندا بیپچڕێنن، تەنها لە دوو جێگەشدا هاتووە لە قورئاندا:**

یەکەم : {وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ} البقرة١٤٤.

دووەم: {وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلاَّ يَكُونَ} البقرة١٥٠.

(وَأَنْ لَمِ الْمَفْتُوحَ كَسْرُ) **واتە:** (أَنْ) **کە هەمزەکەی سەری هەبێت لە (لم) لەهەر شوێنێکی قورئاندا بێت بیپچڕێنن.**

(إِنَّ مَا الأَنعَامِ) **واتە:** (ان) لە(ما) **لەیەك جێگەی قورئاندا لەیەکتر بیپچڕێنن، لەئایەتی** {إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لآتٍ} الأنعام١٣٤، (وَالْمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعَا) **واتە:** (أن ما) **لەگەڵ وشەی یدعون لەیەکتر بیچڕێنن لە دوو جێگەدا:**

یەکەم:لەئایەتی {وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ} الحج٦٢.

دووەم: لەئایەتی {وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ} لقمان٣٠.

(وَخُلْفُ الأنفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا) **واتە: جیاوازی هەیە لەدوو جێگەدا:**

یەکەم: لەئایەتی {وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ} الأنفال٤١.

دووەم: لەئایەتی {إِنَّمَا عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ}النحل٩٥، پێك گەیاندنیشیان لەپێشترە.

تێبینیش دەكرێت كە جێگەی كۆتایی تایبەتە بە (إن ما) نەك (أن ما) بەم شێوەیە:

(إن ما) لە سورەتی الأنعام دا بەبێ جیاوازی دەپچڕێندرێت، بەلآم لەسورەتی (النمل) دا ناكۆكی لەسەرە و، پێك گەیاندنی لەپێشترە، (أن ما)یش بەبێ جیاوازی دەپچڕێندرێت، لە سورەتی (الحج) و (لقمان)دا، لە سورەتی (الأنفال)یش دا ناكۆكی لەسەرەو، پێك گەیاندنی لەپێشترە. خوای گەورەش زاناترە.

تێبینی: لەم چەند دێڕە هۆنراوەیەدا، وشەی (الأنعام) و(الأنفال) بە (لَنْعامِ) و (لَنْفال) دەخوێنرێتەوە.

٨٦. وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاخْتُلِفْ   رُدُّوا كَذَا قُلْ بِئْسَمَا وَالْوَصْلُ صِفْ

٨٧. خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا اقْطَعَا   أُوحِيْ أَفَضْتُمُ اشْتَهَتْ يَبْلُوا مَعَا

٨٨. ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلا   تَنْزِيلُ شُعَرَاءٍ وَغَيْرَ ذِي صِلا

(إبن الجزری) فەرمان دەكات بە پچڕاندنی (كُلِّ) لە (مَا) لەیەك جیگەی قورئاندا، بەیەك دەنگی زانایان، لەئایەتی {وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ} إبراهيم٣٤، ناكۆكیش هەیە سەبارەت بە جیاكردنەوەی (كُلِّ) لە (مَا) لەچوارجێگەدا[1]:

---

[1] بڕوانە: (الفتح المجید) / للقمحاوي، (الدقائق المحكمة) و (أحكام تلاوة القرآن الكريم) لاپەڕە/٢٨٠، بە وەرگرتن لە اللمعة البدرية /٩٢-٩٦.

یەکەم: لەئایەتی {كُلَّ مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ}النساء٩١.

دووەم: لەئایەتی {كُلَّ مَا جَاء أُمَّةً رَّسُولُهَا كَذَّبُوهُ}المؤمنون٤٤.

سێیەم: لەئایەتی {كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا}الأعراف٣٨.

چوارەم: لەئایەتی {كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا}الأعراف٣٨، **لەجێگەی یەکەم و دووەم** **بڕاندنە، بەڵام لەجیگەی سێیەم و چوارەم پێك گەیاندنە، جگە لەم جێگانەش** **ئاماژەمان پیکرد، هەمووی بە یەك دەنگی زانایان بە پێك گەیاندن دەخوێنرێتەوە.**

فەرمان دەکات بە پێك گەیاندنی (بِئْسَ) **لەگەڵ** (مَا) **بەبێ ناکۆکی لەدوو جێگەدا:**

یەکەم: لەئایەتی {بِئْسَمَا اشْتَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُواْ}البقرة٩٠، **ئەوە جێگەی یەکەمە لە** **سورەتی (البقرة).**

دووەم: لەئایەتی {قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِيَ}الأعراف١٥٠، **ئەوەش لە وتەی (إبن** **الجزري)** (وَالْوَصْلُ صِفْ خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا) **دەردەکەوێت، باسی ئەوەشی کردووە کە** **لە ئایەتی** {قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ }البقرة٩٣، **ناکۆکی لەسەر هەیە چونکە فەرموویەتی:** (كَذَا قُلْ بِئْسَمَا) **بەڵام زیاتر کار بە پچڕاندن دەکرێت لەم جێگەیانەدا، هەروەها** **فەرمانی کردووە بە پچڕاندنی** (فِي) **لە** (مَا) **لە (١١) جێگەدا بەبێ ناکۆکی:**

١. {قُل لاَّ أَجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ}الأنعام١٤٥

٢. {لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ}النور١٤

٣. {وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ }الأنبياء١٠٢.

٤. {لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُم فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ} المائدة٤٨.

٥. {لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ} الأنعام١٦٥.

٦. {فِي مَا فَعَلْنَ فِيَ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ} البقرة٢٤٠، **کەئەمەش جێگەی دووەمە لە سورەتی (البقرة) و، (إبن الجزري) بە (ثَانِي فَعَلْنَ) ئاماژەی پێکردووە.**

٧. {وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ} الواقعة٦١.

٨. {ضَرَبَ لَكُم مَّثَلاً مِنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاء فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ} الروم٢٨.

٩. {فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} الزمر٣.

١٠. {فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} الزمر٤٦، **تێبینی بکە چۆن ئاماژەی کردووە بۆ هەردووە جێگەکەی سورەتی (الزمر) بە (كِلا تَنْزِيلُ).**

١١. {أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ} الشعراء١٤٦، **جگە لەم جێگایانەش پێکەوە دەخوێنرێتەوە بەبێ ناکۆکی، ئەوەش لە فەرموودەی (إبن الجزري) (وَغَيْرَ ذِي صِلا) دەردەکەوێت.**

٨٩. فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلْ وَ مُخْتَلِفْ فِي الشُّعَرَا الأَحْزَابِ وَالنِّسَا وُصِفْ

واتە: وشەی (فَأَيْنَمَا) لەهەرکوێیەك هات لە قورئاندا لەگەڵ پیتی (ف) پێکیان بگەیەنە، وەکو چۆن (أَيْنَمَا) لەسورەتی (النَّحْل) پێك دەگەیەنی.

کەواتە: وشەی (أَينَمَا) **لە دوو جێگەی قورئاندا دێت:**

یەکەم: {فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ}البقرة١١٥ .

دووەم: {أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لاَ يَأْتِ بِخَيْرٍ}النحل٧٦.

(وَ مُخْتَلِفٌ) **واتە: لەسێ جێگەی تردا ناکۆکی لەسەرە.**

یەکەم: {وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ}الشعراء٩٢ .

دووەم: {مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا}الأحزاب٦١.

سێیەم: {أَيْنَمَا تَكُونُواْ يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ}النساء٧٨.

پچڕاندنیشی لەپێشترە لە سورەتی (الشُّعَرَا) بەڵام پێك گەیاندنیشی لەپێشترە لە هەردوو جێگەی سورەتی (الأَحْزَابِ) و (وَالنّسَا) چونکە **فەرموویەتی:** (وُصِفْ) **واتە:** وەسف کراوە.

٩٠ . وَصِلْ فَإِلَّمْ هُودَ أَلَّـنْ نَجْعَلا   نَجْمَعَ كَيلاَ تَحْزَنُوا تَأْسَوْا عَلَى

٩١ . حَجٌّ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَقَطْعُهُمْ   عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ

لێرەدا فەرمان دەکات بە پێك گەیاندنی (إن) و (لم) لەیەك جێگەدا.

لەئایەتی {فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُواْ لَكُمْ فَاعْلَمُواْ أَنَّمَا أُنزِلِ بِعِلْمِ اللّهِ}هود١٤، **هەروەها فەرمانی** کردووە بە پێك گەیاندنی (ان) لەگەڵ (لن) **لەدوو جێگەدا:**

یەکەم: {بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِداً} الكهف٤٨ .

دووەم: {أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ} القيامة٣ .

بۆ جێگەی یەکەم بە (نَجْعَلا) و بۆ جێگەی دووەم (نَجْمَعَ) ئاماژەی کردووە.

سوود: مامۆستا (محمود خلیل الحصري) باسی جیاوازی کردووە لە ئایەتی {أَن لَّن تُحْصُوهُ} المزمل٢٠، کە پچڕاندنی تێیدا لەپێشترە، هەربەوەش کاردەکرێت، وادیارە ڕێڕەوی (إبن الجزري) پچڕاندنێتی و، خوای گەورەش زاناترە.

هەروەها فەرمانی کردووە بە پێك گەیاندنی (كَيْلا) لە چوار جێگەی قورئاندا بەبێ ناكۆكی.

یەکەم: {لِّكَيْلاَ تَحْزَنُواْ عَلَى مَا فَاتَكُمْ} ال عمران١٥٣ .

دووەم: {لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ} الحديد٢٣ .

سێیەم: {لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً} الحج٥ .

چوارەم: {لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ} الاحزاب٥٠، کە جێگەی دووەمە تێیدا، لە (٣) جێگەکەی تریش بەبێ جیاوازی لەیەکتر پچڕاون، کە **بریتین لە:**

یەکەم: {لِكَيْ لاَ يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً} النحل ٧٠ .

دووەم: {لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ} الاحزاب ٣٧، کەجێگەی یەکەمە لە سورەتەکە.

سێیەم: {كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ} الحشر٧ .

هەروەها فەرمانی کردووە بە پچڕاندنی (عَنْ) لە (مَنْ) **لەدوو جێگەدا بەبێ جیاوازی:**

یەکەم: {وَيَصْرِفُهُ عَن مَن يَشَاء} النور٤٣.

دووەم: {فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّى عَن ذِكْرِنَا} النجم٢٩.

(عَنْ مَنْ)یش تەنها **لەم دوو جێگەی قورئاندا هاتوون.** پاشان فەرمانی کردووە بە پچڕاندنی (يَوْم) لە (هُمْ) **لەدوو جێگەدا بەبێ ناکۆکی:**

یەکەم: {يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَى} غافر١٦.

دووەم: {يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ} الذاريات١٣.

٩٢. ومَالِ هَـذَا وَالَّذِيـنَ هَـؤُلَا　　　تَ حِينَ فِي الإمَامِ صِلْ وَوُهِّـلَا

لێرەدا ئاگادارمان دەکاتەوە کە پیتی (ل) کە لە پاش (ما) دێت، بەجیاکراوەیی دەنووسرێت **لەچوار جێگەی قورئاندا :**

یەکەم: {وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ} الفرقان٧.

دووەم: {وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ} الكهف٤٩.

سێیەم: {فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ} المعارج٣٦.

چوارەم: {فَمَا لِهَؤُلَاء الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثاً} النساء٧٨، **مامۆستا (محمود خليل الحصري) لە (أحكام تلاوة القرآن) لاپەڕە ٢٨٤ دەفەرموێت:**

لەو حاڵەتەشدا خوێنەر بۆی هەیە لەسەر پیتی (ما) یان (ل) ڕاوەستێت بەهۆی کورتی هەناسە یان تاقیکردنەوە و شتی هاوشێوە، بەلاّم دروست نیە لە لامەکەوە یان لە (بهؤلاء) و (بالذي) دەست پێبکات، بەڵکو پێویستە لە (ما) دەست پیّ بکات.

(تَ حِينَ فِي الإِمَامِ صِلْ) **واتە:** پیتی (ت) بە پیتی (حین) بگەیەنە **وەکو لەم ئایەتەدا هاتووە:** (ولات. . .مناص) **وەکو:** لە موصحەفی (الإمام)ی عوسماندا هاتووە (رضي الله عنه).

(وَوُهِّـلا) **واتە:** بەهەڵە دەخوێنرێتەوە خاوەنی ئەو وتەیە، جیاوازی هەیە لەسەر پچڕاندن و پێك گەیاندنی (ت) لە (حین) بۆچوونی ڕاست و پەسەندیش ئەوەیە لەیەکتر جیابکرێتەوە، **واتە:** (لات) وشەیەکە و (حین) وشەیەکی ترە، بۆچوونێکی تریش هەیە بەلاّم ناپەسەندە، بریتیە لە پێك گەیاندنی (ت) لەگەڵ (حین) لەو حاڵەتەشدا دەبێتە (ولا) (تحین) وەکو دوو وشە، ئەم بۆچوونەشی کارپێنەکراوە، بەبەڵگەی ئەوەی پێشەوا گەورەکانی خوێندنەوەی قورئان لەسەر وشەی (ولات) لەکاتی پێویستیدا ڕاوەستاون ئیتر چی بە (ت) بێت یان بە (ه) لەجیاتی (ت) هیچ کەسێك لەو پێشەوایانە ڕانەوەستاون لەسەر (ولا) بەبیّ (ت) ئەم مەسەلەش شتی زۆری لەسەرە، باسکراوە لە کتێب و سەرچاوەکانی تەجویدا[1].

٩٣. وَوَزَنُوهُـمْ وَكَالُوهُـمْ صِـلِ كَذَا مِنَ الْ وَهَـا وَيَا لاَ تَفْصِـلِ

لەم دێڕەدا فەرمانی کردووە بە پێك گەیاندنی (هُـمْ) لەگەڵ هەردوو وشەی (وَوَزَنُوهُـمْ) و (كَالُوهُـمْ) لەئایەتی {وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ}المطففين٣، ئەمەش بە

---

١ بڕوانە: النشر ج٢، تقریب النشر/٨١، اتحاف فضلاء البشر/١٠٦. بەوەرگرتن لە الدرر البهية ٨٣/٢.

کۆدەنگی زانایان، دروستیش نیە ڕاوەستان لەسەر وشەی (کَالُو) یان (وَزَنُو) چونکە ئەوە وەکو ڕاوەستانە لەسەر وشەی (ثقفتموهم) لەئایەتی (حیث ثقفتموهم).

(کَذَا مِنَ الْ وَهَا وَيَا لاَ تَفْصِلِ) لێرەدا ڕوونی دەکاتەوە کە دروست نیە (ال) لە وشەی دوای خۆی جیابکرێتەوە **وەکو:** (المؤمنون، التقوى)، **هەروەها** دروست نیە (ه) جیابکرێتەوە **لەم جۆرە وشانە:** (هأنتم، هؤلاء) **هەروەها** دروست نیە (ي) لەم جۆرە وشانە (يأيها، ياآدم) جیابکرێتەوە.

سوود: (ان) لەگەڵ (لو) **تەنها لە چوار جێگەی قورئاندا هاتووە:**

یەکەم: {أَن لَّوْ نَشَاء أَصَبْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ }الأعراف١٠٠.

دووەم: {أَن لَّوْ يَشَاءُ اللّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعاً}الرعد٣١.

سێیەم: {أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ}سبأ١٤.

چوارەم: {وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقاً}الجن١٦، لە هەرسێ جێگاکانی یەکەم و دووەم و سێیەمدا پچڕاون لەیەکترو، **لەجێگەی چوارەمیشدا جیاوازی لەسەر هەیە**[1].

سوود: هەندێ وشەی تر هەیە هەمیشە پێکەوەن و جیاناکرێنەوە، کە بریتین لە:

١. (من) لەگەڵ (ما) لەهەرکوێیەکدا بێت لەقورئاندا.

٢. (من) لەگەڵ (ما)ی پرسیارکردندا **وەکو:** {فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ} الطارق٥.

---

١ بڕوانە: فتح المجيد شرح كتاب العميد/٢٧٠، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية/١٠٢.

٣. (إِلْ يَاسِين) لەئایەتی {سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِين}الصافات١٢٣، بەجیا دەنووسرێت بەلاّم ڕاوەستان دروست نیە لەسەر (ال).

٤. (نعما) تەنها لە دوو جێگەی قورئاندا هاتووە.

- {إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ}البقرة٢٧١ .
- {إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ}النساء٥٨ .

٥. مهما لەئایەتی{وَقَالُواْ مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِن آيَةٍ}الأعراف١٣٢ .

٦. (يوم) لەگەڵ (إذ) هەرچۆنێك بێت.

٧. (حين) لەگەڵ (إذ) هەرچۆنێك بێت.

٨. پیتی (ل) لەگەڵ (إن) لە (لئن).

٩. (لأن) لەگەڵ (لا) لە وشەی (لئلا)..

١٠. (ويْ) لەگەڵ (كأن) **لە دوو جێگەی یەك ئایەتدا** لە سورەتی (القصص) {وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ} ٨٢ .

١١. (يَبْنَؤُمَّ) لەئایەتی {قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ}طه٩٤، بەجیاكراوەیش هاتووە لە ئایەتی {قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ}الأعراف١٥٠، هەربۆیە دەكرێت لەسەر (إبن) ڕاوەستیت لە سورەتی (الأعراف) و، دروست نیە ڕاوەستیت لەسەر ئەو پیتە لەسورەتی طه.

١٢. (لولا) هەمیشە بە پێك گەیەنراوی هاتووە، واتە ڕاوەستان دروست نیە لەسەر وشەی (لو)، هەروەها لەسەر وشەی (لوما).

سوود: ڕاوەستان لەسەر وشەی (ما) لەئایەتی {أَيًّا مَّا تَدْعُواْ فَلَهُ الأَسْمَاء الْحُسْنَى}الإسراء١١٠، هەروەها ڕاوەستان دروستە لەسەر (ایا) بەڵام دەستپێكردن دروست نیە تەنها لەسەر (ایا) ەوە نەبێت[١].

١ بۆ زیاتر شارەزابوون لەم بابەتە بڕوانە:
- أحكام تلاوة القرآن الكريم/ ٢٨٤.
- مختصر بلوغ الأمنية / ٢٣.

بابەتی تائەکان

٩٤. وَرَحْمَتُ الزُّخْرُفِ بِالتَّا زَبَرَهْ   لاعْرَافِ رُومٍ هُودٍ كَافِ الْبَقَرَهْ

(إبن الجزري) لەم دێڕی هۆنراوەکەیدا ئاگادارمان دەکاتەوە کە وشەی (رَحْمَتُ) لە موصحەفی عوسماندا (رضي الله عنه) **لە حەوت جێگەی قورئاندا** بە پیتی (ت)ی کراوە **نووسراوە:**

یەکەم: {أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ}الزخرف٣٢.

دووەم: {وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ}الزخرف٣٢.

سێیەم: {إِنَّ رَحْمَتَ اللّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ}الأعراف٥٦.

چوارەم: {فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ}الروم٥٠.

پێنجەم: {رَحْمَتُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ}هود٧٣.

شەشەم: {ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا}مريم٢.

حەوتەم: {أُوْلَـئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ}البقرة٢١٨.

سوود: (زَبَرَهْ) **واتە:** نووسی، مەبەست لە پێشەوا عوسمانە (رضي الله عنه)، هەر ئەویش بوو لە بەشی ڕابردوودا بە (في المصحف الإمام) ئاماژەی بۆ کرا.

(الزبور) **واته:** نووسراو (ولقد كتبنا في الزبور)[١].

٩٥. نِعْمَتُهَا ثَلاثُ نَحْلِ إبْرَهَمْ   مَعًا أَخَيْرَاتٌ عُقُودُ الثَّانِ هُمْ

٩٦. لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّورِ   عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّورِ

ئاگادارمان دەكات لەوەی كە وشەی (نِعْمَتْ) بە تائی كراوە نووسراوە، **لە یانزە جێگەی قورئاندا:**

یەكەمیان لە ئایەتی {وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ}البقرة٢٣١، سێ جێگەشیان لە سورەتی (النحل) كە دانەر بە (ثَلاثُ نَحْلْ) ئاماژەی پێكردووە، كە **بریتین لە:**

یەكەم: {أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ}النحل٧٢.

دووەم: {يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا} ٨٣.

سێیەم: {وَاشْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ}النحل١١٤.

دوو جێكەشیان لە سورەتی (ئیبراهیم)دایە، كە دانەر بە (إِبْرَهَمْ مَعًا) ئاماژەی بۆ كردووە:

یەكەم: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُواْ نِعْمَتَ اللّهِ كُفْراً}إبراهیم٢٨.

دووەم: {وإن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ اللّهِ لاَ تُحْصُوهَا}إبراهیم٣٤.

---

[١] بڕوانە: القاموس المحيط والمعجم الوسيط، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية .

(مَعًا أُخَيْرَاتٌ) **واتە: کۆتایەکانی هەردوو سورەتی (النحل) و (إبراهیم) وەکو جیاکردنەوە بۆ سەرەتاکانی، یەك جێگەشیان لە سورەتی (المائدة) دایە:** {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ} ١١.

(عُقُودُ الثَّانِ) **مەبەستی دوو جێگەی لە سورەتی (المائده)، بۆئەوەی بزانرێ کە مەبەستی یەکەم جێگەی ئەو سورەتە نیە.**

(هُـمْ) **کە کردارەکەی تێدایەو، بریتیە لە (هُـمْ)، دێڕی دووەمیش باسی چوار جێگەی تری لەخۆ گرتووە:**

هەشتەم : {أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ}لقمان٣١.

نۆیەم : {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ }فاطر٣ .

دەیەم : {فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ}الطور٢٩.

یازدەهەم: {وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاء}آل عمران١٠٣ .

(عِـمْرَانَ لَعْـنَتَ بِهَا وَالنُّـورِ) **واتە:** وشەی (لعنت) **لە دوو جێگەدا لە قورئان بە تائی کراوە نووسراوە:**

یەکەم: {ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ}آل عمران٦١ .

دوو: {وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ}النور٧ .

٩٧ . امْرَأَتُ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصْ تَحْرِيمَ مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ

لێرەدا ئاگادارمان دەكاتەوە كە وشەی (امْرَأَت) بە تائی كراوە نووسەراوە لە حەوت جێگەی قورئاندا:

یەكەم: {وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ} يوسف٣٠ .

دووەم: {قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ} يوسف٥١ .

سێیەم: {إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ} آل عمران٣٥ .

چوارەم: {وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ} القصص٩.

پێنجەم: {امْرَأَتَ نُوحٍ} التحريم١٠ .

شەشەم: {وَامْرَأَتَ لُوطٍ } التحريم١٠ .

حەوتەم: {امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ} التحريم١١ .

قسەیەكی خۆش: هەموو وشەیەكی (أمرأت) ئەگەر لەگەڵ مێردەكەیدا باسكرابێت لە قورئاندا بە (ت)ی كراوە نووسراوە[١].

(مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ) **واتە:** وشەی (مَعْصِيَتْ) بە (ت)ی كراوە نووسراوە لە دوو جێگەی سورەتی (المجادلة):

یەكەم: {بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ} المجادلة٨ .

دووەم: {فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ} المجادلة٩ .

---

١ بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم/ ٣٠١.

٩٨. شَجَرَتَ الدُّخَانِ سُنَّتْ فَاطِرِ　　　　كُلاً وَالأنفَالَ وَحَرْفَ غَافِرِ

(شَجَرَتَ الدُّخَانِ) **واته:** وشەی (شَجَرَت) بە تائی كراوە نووسراوە، لەئایەتی {إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾} الدخان٤٣-٤٤.

(سُنَّتْ) **واته:** وشەی (سُنَّتْ) بە تائی كراوە نووسراوە، **لە پێنج جێگەی قورئاندا:**

یەكەم: {فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ} فاطر٤٣.

دووەم: {فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلاً} فاطر٤٣.

سێیەم: {وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلاً} فاطر٤٣.

چوارەم: {وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينِ} الأنفال٣٨.

پێنجەم: {سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ} غافر٨٥.

٩٩. قُرَّتُ عَيْنٍ جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ　　　　فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَإبنتْ وَكَلِمَتْ

١٠٠. أَوْسَطَ الاعْرَافِ وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ　　　　جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفْ

(قُرَّتُ عَيْنٍ) **واته:** وشەی (قُرَّت) بە پیتی (ت)ی كراوە نووسراوە، لە ئایەتی {قُرَّتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ} القصص٩.

(جَنَّتْ فِي وَقَعَتْ) **واتە:** وشەی (جَنَّتْ) بە تائی كراوە نووسراوە، لەئایەتی:

{فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ}الواقعة٨٩.

(فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَإبنتْ) **واتە:** ئەم سێ وشانە بە تائی كراوە نووسراون لەهەركوێ هاتبێتن **وەكو:** {فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا}الروم٣٠ و، **لەئایەتی** {وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ}التحريم١٢، (وَكَلِمَتْ أوْسَطَ الاعْرَافِ) **واتە:** وشەی (كَلِمَتْ) بە **پیتی (ت)ی كراوە نووسراوە، لە سورەتی** (الاعْرَافِ) {وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى} الأعراف١٣٧.

(وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ. . عُرِفْ) **واتە:** هەموو ئەو جێگانەی كە زانایانی قورئان خوێندن ناكۆكیان هەبووە دەربارەی، **لەم جێگەیەدا بە تائی كراوە دەنووسرێت:**

بەكورتی: وشەی (كَلِمَتْ) **لە پێنج جێگەی قورئاندا بە (ت)ی كراوە نووسراوە:**

یەكەم: {وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقاً وَعَدْلاً}الأنعام١١٥.

دووەم: {وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ}الأعراف١٣٧.

سێیەم: {كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُواْ }يونس٣٣.

چوارەم: {إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ}يونس٩٦.

پێنجەم: {وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا}غافر٦، موسحەفەكانیش جیاوازیان تێدایە لە شێوەی نووسینی وشەی (كَلِمَتْ) **لەسێ جێگەی ئەم پێنج جێگەیەدا،** كە بریتین لە سورەتی (الأعراف) و (یونس) و (غافر) هەر بۆیە دروستە بە (ت) و (ه)

لەسەریان ڕاوەستیت، بەڵام ئەوەی زیاتر كاریان پێدەكرێت ڕاوەستانە لەسەریان بە (ت)[١].

هەروەها ئەم وشانە لە قورئاندا بە (ت) ی كراوە نووسراون:

١. (جِمَالَتٌ) {كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ} المرسلات٣٣.

٢. (بَيِّنَتٍ) {فَهُمْ عَلَى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ} فاگر٤٠.

٣. (غَيَابَتِ) {أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ} يوسف١٥.

٤. **ناوی كۆكراوە كە بە پیتی (ت) كۆتایی هاتبێت، وەكو:** (الآيات، آيات، مبينات، بينات، متبرجات، المؤتفكات، المنشآت، والعاديات، الذاريات، العاديات، المرسلات، النازعات).

٥. ملكوت، جالوت، طالوت، التابوت، الطاغوت.

٦. (أبت) **لە سورەكانی** (يوسف، مريم، القصص، الصافات).

٧. (هيهات) **لەئایەتی** {هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ} المؤمنون٣٦.

٨. (مرضات) **لەسێ جێگەی سورەتەكانی:** (البقرة ٢٠٧-٢٦٥)،(النساء ١١٤)،(التحريم ١).

٩. (ذات) **لەئایەتی** {وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِكُمْ} الأنفال١، {حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ} النمل٦٠.

١٠. (ولات) **لەئایەتی** {فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ} ص٣.

١١. (اللات) **لەئایەتی** {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى} النجم١٩.

---

[١] دەگەڕێتەوە بۆ (سماع) لە قارئەكانەوە. ((م.دلێر گەرمیانی))

بابەتی هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل)

بابزانین هەمزە لەسەرەتای وشەوە دوو جۆرە:

- **هەمزەی پچڕاندن (همزة القطع):** کە بریتیە لەو هەمزەی جێگیر دەبێت، لەحاڵی دەسپێکردن و بەردەوا بووندا.

- **هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل):** بریتیە لەو هەمزەی کە لە سەرەتای وشەدا جێگیر دەبێت و، لەبەردەوام بووندا نامێنێت[١]، هۆکاری ناونانیشی بەهەمزەی پێك گەیاندن ئەوەیە سەرەڕای ئەوەی لەکاتی پێك گەیاندندا لادەبرێت، بەڵام پێش و پاشی خۆی بەیەکتر دەگەیەنێت، دەڵێنیش هۆکارەکەی ئەوەیە کە قسەکەر بەهۆیەوە دەتوانێت زەنەدار (ساکن) دەربڕێت، (الخلیل بن أحمد)یش بە (سُلّم اللسان) **واتە:** پەیژەی زمان ناوی دەبرد، چونکە هەمیشە دەستپێکردن بە پیتێکی بزواو دەبێت و ڕاوەستانیش بە زەنەدار، بۆیە نیاز زۆر بوو بەئامرازێك بۆئەوەی بتوانین زەنەدار دەربڕین، ئەو ئامرازەش هەمزەی پێك گەیاندنە.

بزوێنی دەستپێکردن لە کردارەکاندا لەوانەیە بە بۆر (ضمة) بێت و، لەوانەشە بە

١٠١ . وَابْدَأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بِضَمْ   إنْ كَانَ ثَالِثٌ مِنَ الفِعْلِ يُضَمْ

(کسرة) بێت، ئەگەر بە بۆر بێت، مەرجی ئەوەیە سێیەم پیتی بۆری هەبێت، **بۆنمونە:** (لە ڕابوردوودا): (اسْتُحْفِظُوا، اجْتُثَّتْ، ابْتُلِي) **وەکو: لەم ئایەتانەدا هاتووە.**

- ﴿وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِن كِتَابِ اللَّهِ﴾ المائدة٤٤.

---

١ بڕوانە: شرح الأشموني و شرح إبن عقيل لەسەر الفية إبن مالك.

- {وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ}إبراهيم٢٦.

- {هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً}الأحزاب١١.

نمونەی (فەرمان)یش:

- {ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ}النحل١٢٥.

{اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ}العنكبوت٤٥، **پێویستە بۆرەکەش (لازم) بێت، نەك توشهاتوو (عارض) وەکو:** (ابْنُوا) لە ئایەتی {فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَاناً}الكهف٢١، (وَامْضُوا) لەئایەتی {وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ وَامْضُواْ حَيْثُ تُؤْمَرُونَ }الحجر٦٥، ڕوون کردنەوەی ئەم جۆرە وشانەش کە (عارض)ن ئەوەیە، بۆ نموونە: وشەی (اقضوا) بنچینەکەی (أقضيوا)ە بۆیە بۆری (ي)ەکە گۆیزرایەوە بۆ (ض)ەکە و، هەردوو پیتی زەننەداری (ي) و (و) پێك گەیشتن، بۆیە (ي)ەکە بەهۆی یەککرتنی دوو (ساكن) لابرا و، وشەکەش بوو بە (اقضوا)، بەهەمان شێوەش لە وشەکانی تر.[1]

١٠٢. وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي   لاسْمَاءِ غَيْرَ اللاّمِ كَسْرَهَا وَفِي

(وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ) **واتە:** هەمزەی پێك گەیاندنەکە با (کسرة)ی هەبێت، ئەگەر لەسەرەتای کردارەکەبوو سێیەمی ئەو دوو کردارەش (کسرة) یان (فتحة)دار بوو، **وەکو:** (اغْفر، انْهوا).

[1] لە بنەڕەتدا لەسەر وەزنی (يَفْعِل)ە کەواتە کەواتە عەینی فیعلەکە (کسرة)یە. ((م.دلێر گەرمیانی))

بەکورتی: بزوێنی دەستپێکردن بە ژێر (کسرة) مەرجەکەی ئەوەیە پیتی سێیەمی کردارەکەیان سەر (فتحة)ی **هەبێت وەکو:** {وَإِذَا انقَلَبُواْ إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُواْ فَكِهِينَ}المطففين٣١، یان ژێر (کسرة)ی **هەبێت وەکو:** {رَّبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ}الدخان١٢.

(وَفِي الاسْمَاءِ) **واتە:** ئەو ناوانەی کە بە هەمزەی پێك گەیاندن دەست پێدەکات.

(كَسْرُهَا) **واتە:** ژێر دانان بۆ هەمزەکە، جگە لە (ال) کە جیایکردووەتەوە.

(غَيْرَ اللاَّمِ) **واتە:** جگە لە هەمزەی (ال)ی ناساندن (التعریف)، چونکە لەو حاڵەتەدا سەر (فتحة)ی **هەیە وەکو:** (النهار).

١٠٣. إبن مَعَ إبنةِ امْرِئٍ وَاثْنَيْنِ وَامْـرَأَةٍ وَاسْـمٍ مَـعَ اثْنَتَيْنِ

لەم دێڕەدا باسی هەندێ ناومان بۆ دەکات کە بە هەمزەی پێك گەیاندن دەنووسرێت، لەکاتی دەست پێکردندا بە ژێر (کسرة) دەست پێدەکات، ئەو ناوانەش **بریتین لە:**

١. (إبن) **وەکو:** { إِنَّ ابُنِي مِنْ أَهْلِي}هود٤٥ .

٢. (إبنة) **وەکو:** {وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ}التحريم١٢ .

٣. (امرئ) **وەکو:** {إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ}النساء١٧٦.

٤. (اثنين) **وەکو:** {ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ}التوبة٤٠ .

٥. (امرأة) **وەکو:** {وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ}النساء١٢٨ .

٦. (اسم) **وەكو:** {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى } الأعلى١ .

٧. (اثنتين) **وەكو:** {فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ}النساء١٧٦،

ڕوون كردنەوە: با بزانیت كە هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل) لەهەموو كردارێكی ڕابردوودا هەیە كەبریتیە لە زیاتر لە چوار پیت **واتە:** (پێنجی یان شەشی بێت) **وەكو:** (انطلق – استخرج) **هەروەها لە چاووگی ئەو كردارانەش وەكو:** (انطلاق – استخراج).

هەروەها ژێریشیان هەیە (مكسور)ن، لەو ناوانەی لای خوارەوە:

(إبن – إبنة – امرؤ – امرئ – امرأة – اثنان – اثنين – اثنتين – اسم).

بە هەمان شێوە بە ژێر (كسرة) دەست پێ دەكرێت ئەگەر سێیەم پیتی كردارەكە **ژێری هەبێت،** بەپێی بنچینەكەی دواتر بۆر (ضمة)ی توش هاتبێت، **لەو جۆرەش لە قورئاندا پێنج كردار هاتووە:**

١. (امشوا) **لەئایەتی** {أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ }ص٦ .

٢. (ائتوا) **لەئایەتی** {ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَذَا }الأحقاف٤ .

٣. (إبنوا) **لەئایەتی** {قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَاناً فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ}الصافات٩٧ .

٤. (اقضوا) **لەئایەتی** {ثُمَّ اقْضُواْ إِلَيَّ وَلاَ تُنظِرُونِ} یونس٧١ .

٥. (امضوا) **لەئایەتی** {وَامْضُواْ حَيْثُ تُؤْمَرُونَ}الحجر٦٥ .

چونكە بنچینەی ئەو كردارانە **بریتین لە:** (امشیوا)، (ایتیوا)، (إبنیوا)، (اقضیوا)، (امضیوا).

سوود: ئەگەر ڕاوەستایت لەسەر وشەی (بئس) بۆ پێویستی یان تاقیكردنەوە، یان هەر هۆكارێكی تر و، ویستت بە (الإسم) دەست پێبكەیت لە سورەتی (الحجرات) لەئایەتی ﴿بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾الحجرات١١، لەو حاڵەتەدا دوو **شێوازت** لە **بەردەمدایە بۆ خوێندنەوەی:**

١. دەست پێكردن بە هەمزەی پێك گەیاندن بەسەر (فتحة) و، **واتە:** (أَلِسْمُ).

٢. لابردنی هەمزەكەو، دەست پێكردن بە لامێكی ژێردار، **واتە:** (لِسْمُ) بەڵام لەحاڵەتی پێك گەیاندنی (بئس) بە (الإسم) تەنها بەیەك شێواز دەخوێنرێتەوە ئەویش لابردنی هەمزەی پێك گەیاندن و دانانی ژێرە بۆ لامەكە، واتە وەكو حاڵەتی دووەم[1].

١ بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم ٤٢٣.

بابەتی ڕەوم و ئیشمام

١٠٤. وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرَكَهْ   إِلاَّ إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ حَرَكَهْ

١٠٥. إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشِمْ   إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمْ

(وَحَاذِرِ) **واتە:** ووریابە لەوەی.

(الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرَكَهْ) **واتە:** بە هەموو جوڵەکە لەسەر پیتی کۆتایی وشەوە ڕاوەستیت، وەکو هەندێ –بۆ نمونە– لە وشەی (تَبَّ) لەئایەتی: {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ}المسد١، ئەنجامی دەدەن، چونکە لە پیتی کۆتایی وشە پێویستە بە زەننە (سکون) ڕاوەستێت.

(إِلاَّ إِذَا رُمْتَ) **واتە:** مەگەر لە حاڵێتێکدا بە ڕەوم ڕاوەستیت، لەو حاڵەتەدا ڕێگەت دراوە هەندێ لە جوڵەی پیتەکە دەربڕیت سەرەڕای ئەوەش کە لەسەری ڕاوەستاوی.

(إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ) **واتە:** مەگەر لە حاڵێتێکدا ئەو پیتەی لەسەری ڕاوەستابیت (فتحة)ی هەبێت، یان (منصوب) بێت، درووست نیە بە ڕەوم لەسەری ڕاوەستیت.

(وَأَشِـم إِشَـارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْـعٍ وَضَـمْ) **واتە:** بۆت هەیە ئەگەر ئەو پیتەی لەسەری ڕاوەستایت بۆر (ضمة)ی هەبێت یان (مرفوع) بێت، بە (إشمام) ڕاوەستیت.

(الرَّوم): **واتە:** دەربڕینی هەندێ لە جوڵەی پیتەکە، داگرتنی دەنگ لەکاتی دەربڕیندا.

(الإشمام): لە (شم)ەوە هاتووە، **واتە:** بۆن، وەکو ئەوەی بۆنی سەروبۆر (حركة)ت بە پیتەکە دابێت.

ئاگاداری: فێربوونی دەربڕینی (الرَّوم) و (الإشمام) لەلای مامۆستای شارەزا دەبێت، ناکرێت لە کتێبەوە وەربگیردرێت.

جۆرەکانی ڕاوەستان لەسەر کۆتایی پیتەکان:

١. زەنئەی پەتی (السكون المحض)، بنچینەش ئەم شێوە ڕاوەستانەیە چونکە مەبەست پشوو دانە و، لابردنی سەروبۆریش کاریگەر ترە بۆ بەدەست هێنانی ئەو پشووە.

٢. ڕاوەستان بە ڕەوم: **واتە:** کەم کردنەوە و داگرتنی دەنگ بە بزوانی پیتەکە، بەشێوەیەك بەو لاوازکردنە زۆربەی بڕوات و نەمێنێ، هەندێکیش لە زانایان دەڵێن ڕەوم بریتیە لە دەربڕینی هەندێك لە جوڵەی پیتەکە، **واتە:** سێیەکی جوڵەکە بەپێی بۆچوونی هەندێ لە زانایان، ئەم حاڵەتەش لە پیتی بۆر (ضمة) دار و، ژێر (کسرة) دار دا درووست دەبێت نەك لەحاڵەتی (فتحة).

٣. ڕاوەستان بە (إشمام) کە بریتیە لە ئاماژە کردن بە لێو بەبێ دەربڕینی دەنگ لەپاش تەواو کردنی پیتی کۆتایی بە زەننە داری، بەکورتی (إشمام) بەچاو دەبینرێت و، بەگوێ نابیسترێت، بۆیە کەسی نابینا هەست بە ئیشمام ناکات، بەپێچەوانەی ڕەوم کە لە ڕێگەی بیستنەوە هەستی پێدەکرێت.

سوودی ڕاوەستان بە ڕەوم و ئیشمام

زانای گەورە (إبن الجزري) لە كتێبی (النشر ج ٢ /١٢٥) **فەرموویەتی:**

(سوودی ئاماژە كردن لە ڕاوەستاندا بە ڕەوم و ئیشمام دەرخستنی سەروبۆرە كە لە كاتی بەردەوام بووندا جێگیر دەبێت، بۆئەوەی چۆنێتی ئەو سەروبۆرە لە سەری ڕاوەستیت ئاشكرا بێت).

ئەمەش شتێكی باشە لەحاڵەتێكدا بێت كەسێك گوێ لە خوێنەرەكە بگرێت، بەپێچەوانەی ئەوەی ئەگەر خوێنەر بەتەنها بێت لەو حاڵەتەدا پێویستی بە ئەو دەرخستنە نیە، جا ئەگەر گوێگر شارەزا بێت بە دروستی خوێندنەوەی خوێنەرەكە دەزانێت، ئەگەر شارەزایش نەبێت بۆی دەبێتە ئاگەداركردنەوەیەك بۆئەوەی حوكمی ڕاوەستان لەسەر ئەو پیتە بزانێت، ئەگەر خوێنەرەكەش قوتابی زانست بێت بۆ مامۆستاكەی دەردەكەوێت خوێندنەوەكەی ڕاستە تاكو پەسەندی بكات، یان هەڵەیە و بۆی چاك بكاتەوە.

زۆرجاریش قوتابیە سەرەتاییەكانی زانست و كەسانی تر لێیان تێكدەچێت، بەتایبەتی ئەوانەی كە لەبەر دەستی مامۆستادا فێری قورئان خوێندن نەبوونە چۆن جیاوازی بكەن لە سەروبۆری كۆتایی وشەكاندا، **وەكو:** (وفوق كل ذي علم عليم) یان (اني لما انزلت الىّ من خير فقير)، چونكە ئەوان هەمیشە ڕاهاتوون بە (سكون) لە كۆتایی وشەكاندا ڕاوەستن، بۆیە نازانن چۆن وشەی (عليم) و(فقير) لەكاتی بەردەوام بووندا بخوێننەوە ئایا بە (ضمة) یان بە (كسرة)؟ بۆیە زۆر لە مامۆستایانمان

فەرمانیان پێدەکردین ئاماژە بکەین بە لێومان، هەندێکیشیان فەرمانیان پێدەکردین ڕانەوەستین لەسەر ئەو وشانە و بەردەوام بین، ئەوەش کارێکی جوانە.

دەڵێم:

ئەم وتەی پێشەوا (إبن الجزري) مەبەستی ئەو کەسەیە کە قورئان لەبەر بخوێنێتەوە — کە قوتابیانی ئەو سەردەمە بەگشتی لەبەر خوێندوویانەتەوە — چونکە لە موسحەفدا ئەو سەروبۆرانە ئاماژەیان پێکراوە.

١٠٦. وَقَدْ تَقَضَّى نَظْمِيَ الْمُقَدِّمَهْ — مِنّي لِقَارِئِ الْقُرْآنِ تَقْدِمَهْ

(وَقَدْ تَقَضَّى) **واتە:** کۆتایی پیێ هات و تەواو بوو.

(نَظْمِي) **واتە:** هۆنراوەکەم کە لەم زانستەدا ڕێکم خستبوو.

(الْمُقَدِّمَهْ) **واتە:** وەکو دیاریەك.

واتە: هۆنینەوەم بۆ ئەم پێشەکیە لە زانستی تەجوید و خوێندنەوەی قورئان کۆتایی پیێ هات، ئەوەش دیارییەکە لە منەوە بۆ خوێنەری قورئان.

١٠٧. (وَالْحَمْدُ للهِ) لَهَا خِتَامُ — ثُمَّ الصَّلاةُ بَعْدُ وَالسَّلامُ

١٠٨. عَلَى النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى وَآلِهِ — وَصَحْبِهِ وَتَابِعِي مِنْوَالِهِ

واتە: کۆتایی بەم کارە دەهێنم بە سوپاس و ستایش کردنی خوای گەورەو، دروود و سلاو ناردن بۆ سەر گیانی پاکی پێغەمبەری هەڵبژاردە (ﷺ) هەروەها بۆسەر یارو یاوەرانی و شوێنکەوتووانی ڕێبازەکەی بە گشتی.

ئەمە دوا دێڕی هۆنراوەکەیە، کەتێیدا سوپاس و ستایشی خوای گەورە دەکات لەسەر ئەنجامدانی کارەکەی، هەروەها درووود و سڵاو دەنێرێتە سەر گیانی پاکی موحەممەد (ﷺ) بەڵام دێڕەکە جۆرێك لە نوقسانی تێدایە، چونکە ئاماژەی نەکردووە بۆ ئەو کەسەی کە درووود و سڵاوی بۆ ناردووە ئەگەر چی ئاشکراشە کە پێغەمبەرە (ﷺ)، بۆیە یەکەمین کەسیش کەهەوڵیدا ئەوە چارەسەر بکات بە دێڕی ١٠٨ (عبدالدائم الأزهري) قوتابی (إبن الجزري) بوو کە لە ساڵی (٨٧٠ ك) کۆچی دوایی کردووە[١].

واتە: هۆنراوەکەم بریتیە لە سەد و حەوت دێڕ، هەرکەسێك بە جوانی شارەزابێت

١٠٩. أَبْيَاتُهَا قَـافٌ وَزَايٌ فِي الْعَدَدْ   مَنْ يُحْسِنِ التَّجْوِيدَ يَظْفَرْ بِالرَّشَدْ

لە زانستی تەجوید ڕێنوێنی کراوە و، ڕێگەی زانستی دۆزیوەتەوە.

پیتی (زَايٌ) بەرانبەر ژمارە حەوتە.

پیتی (قَـافٌ) بەرانبەر ژمارە سەدە.

١ بڕوانە: الشرح الوجيز على الجزرية / ١٥٣.

پاشکۆی ژمارە (١)

چەند تێبینیەکی گرنگ لەکاتی خوێندنەوەی قورئاندا بە ڕیوایەتی (حفص عن عاصم)

١. وشەی (ءَاۤعۡجَمِيٌّ) لە ئایەتی {ءَاۤعۡجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ}فصلت٤٤، بە تەسهیل دەخوێنرێتەوە، واتە: نە بەهەمزەی تەواو و نە بە ئەلیفی تەواو، تەنها پێویستە بەم شێوەش بخوێنرێتەوە.

٢. وشەی (مَجۡرَاهَا) لە ئایەتی {بِسۡمِ اللَّهِ مَجۡرٜىٰهَا وَمُرۡسَاهَا}هود٤١، بە (إمالة) دەخوێنرێتەوە، واتە: بەنزیك كردنەوەی (فتحة)كە بەرەو (كسرة) و،ئەلیفەكە بەرە و (ي).

٣. (ضَعۡفٍ) لەئایەتی {اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعۡفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعۡدِ ضَعۡفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعۡدِ قُوَّةٍ ضَعۡفاً وَشَيۡبَةً}الروم٥٤، ئەو وشە لە هەرسێ جێگەی ئایەتەكەدا دەكرێ پیتی (ض) بە (فتحة) و بە (ضمة) بخوێنرێتەوە، بەلام (فتحة) لەپێشترە.

٤. (وَيَبۡصُۜطُ) لەئایەتی { وَٱللَّهُ يَقۡبِضُ وَيَبۡصُۜطُ }البقرة٢٤٥، بە سینی پەتی دەخوێنرێتەوە.

٥. (بَصۜۡطَةً) لەئایەتی {وَزَادَكُمۡ فِي ٱلۡخَلۡقِ بَصۜۡطَةً}الأعراف٦٩، بەسینی تەواو دەخوێنرێتەوە.

٦. (ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ) لەئایەتی { أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ }الطور٣٧، بە (ص) و بە (س) دەخوێنرێتەوە، بەلام دەربڕینی بە (ص) بەناوبانگترە.

٧. (بِمُصَيْطِرٍ) لەئایەتی {لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ} الغاشية ٢٢، بە (ص) ی تەواو دەخوێنرێتەوە.

٨. لابردنی ئەلیف لەکاتی بەردەوام بوون و، جێگیر کردنی لەکاتی ڕاوەستاندا، لەم وشانەی لای خوارەوە:

(أَنَاْ) لەهەرکوێیەکی قورئاندا بێت، **وەکو:** {وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَاْ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ} يوسف٤٥.

(لَّكِنَّا) لەئایەتی {لَّكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَداً} الكهف٣٨، (الظُّنُونَا) لەئایەتی {وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا} الأحزاب١٠، (الرَّسُولَا) لەئایەتی {يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا} الأحزاب٦٦، (السَّبِيلَا) لەئایەتی {وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا} الأحزاب٦٧، (قَوَارِيرَا) الإنسان١٥، **لە جێگەی یەکەمی ئایەتی:** {وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا} الإنسان١٥، **هەموو ئەم وشانە بە جێگیرکردنی پیتی ئەلیف لەکاتی ڕاوەستاندا و لابردنی لەکاتی بەردەوام بووندا دەخوێنرێتەوە،** بەڵام (قَوَارِيرَ) **لەجێگەی دووەمی سورەتی** (الإنسان) {قَوَارِيرَ مِن فِضَّةٍ}، **لادەبرێت لەبەردەوام بوون و ڕاوەستاندا.**

٩. (سَلَاسِلَا) لەئایەتی {إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالاً وَسَعِيراً} الإنسان٤، لە بەردەوام بووندا لامەکەی بە (فتحة) دەخوێنرێتەوە بەبێ تەنوین، لەڕاوەستانیشدا یان بە ئەلیف دەخوێنرێتەوە، یان بە (ساكن) کردنی لامەکە، هەردوو شێوە خوێندنەکەشی ڕاستن.

١٠. خوێندنەوەی ئەم وشانەی لای خوارەوە بە نون لەبەردەوام بووندا و، بە ئەلیف لە ڕاوەستاندا:

(ولیكونا)، (لنسفعا)، (واذا)، (ولیكونا)، لەئایەتی {قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِّنَ الصَّاغِرِينَ}یوسف٣٢، (لَنَسْفَعاً) لەئایەتی {كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعاً بِالنَّاصِيَةِ} العلق١٥.

١١. (ءاتىن) لەسورەتی النمل٣٦، لەكاتی بەردەوام بووندا بە (ي) دەخوێنرێتەوە، لەكاتی ڕاوەستاندا دوو شێوە خوێندنی هەیە: جێگیركردنی (ي) و لابردنی.

١٢. (الِاسْمُ) لەئایەتی {بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ}الحجرات١١، لەكاتی دەستپێكردن لەو وشەوەوە دوو شێواز خوێندنەوەی هەیە: دەسپێكردن بەهەمزەیەكی (فتحة)دار و لامێكی (كسره)دار, یان بەلابردنی هەمزەی پێك گەیاندن و، دەشتپێكردنی بە لامێك (كسرة)ی هەبێت و سینێكی زەننەدار.

١٣. خوێندنەوەی ئەم وشانە بە (مد)ی درێژ (شەش جوولە) یان بە (تسهیل)، وشەكانیش بریتین لە: (ءالذكرين) لەهەردوو جێگەی سورەتی (الأنعام) و (آلآن) لەهەردوو جێگەی سورەتی (یونس) و، (ءالله) لە سورەتی (یونس) و (النمل) درێژكردنەوەشی بۆ شەش جوولە پەسەند ترە.

١٤. پیتی (ع) لەهەریەك لە ئایەتی {كهيعص}ی سەرەتای مەریەم و، {حم١ عسق}ی سەرەتای (الشورى)، دروستە بە (توسط) چوار جوولە، یان (اشباع) شەش جوولە كەئەوەش چاكترە.

١٥. (تَأۡمَنَّا) لەئایەتی {قَالُواْ يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأۡمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ}یوسف١١، بە (إشمام) یان بە (روم) دەخوێنرێتەوە.

١٦. **لەچوار جێگەی قورئاندا** بێ دەنگی (السكت) پێویستە لەلای (حفص) جیاواز لەهەموو خوێنەرەكانی قورئان.

- بێ دەنگی لەسەر ئەلیفی {عِوَجَاً}الكهف١.
- بێ دەنگی لەسەر ئەلیفی { مَّرۡقَدِنَا }یس٥٢.
- بێ دەنگی لەسەر نونی {مَنۡ رَاقٍ}القیامة٢٧.
- بێ دەنگی لەسەر لامی {بَلۡ رَانَ}المطففین١٤.

١٧. ساكن كردنی پیتی (هـ) لە وشەی {أَرۡجِهۡ} لە سورەتی (الأعراف) و (الشعراء)، هەروەها وشەی (أَلۡقِهۡ) لەسورەتی النمل، هەروەها خوێندنەوەی پیتی (هـ) بە (ضمة) و، بەبێ پێككەیاندن (صلة) لەوشەی {يَرۡضَهُ لَكُمۡ} لە سورەتی الزمر، بەلاّم وشەی {وَيَتَّقۡهِ} لە سورەتی النور لە ئایەتی٥٢ (حفص) بە (ساكن) كردنی پیتی (ق) و (كسره) دانان بۆ پیتی (هـ) خوێندوویەتیەوە بەبێ پێككەیاندن.

١٨. دەرخستنی پیتی (ن) لەلای (و) لەهەردوو ئایەتی {يسٓ ﴿١﴾ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿٢﴾ } و {نٓۚ وَٱلۡقَلَمِ وَمَا يَسۡطُرُونَ}القلم١ .

١٩. تێهەڵكێشانی پیتی (ث) بە پیتی (ذ) لەئایەتی {يَلۡهَث ذَّٰلِكَ} لە سورەتی الأعراف١٧٦، هەروەها تێهەڵكێشانی پیتی (ب) بە پیتی (م) لەئایەتی٤٢ {يَا بُنَيَّ ارۡكَب

مَّعَنَا} لە سورەتی هود، بەشێوەیەکی تەواو بەهۆی ئەو هاوچەشنیەی کە لە نێوان هەردوو پیتەکەدا هەیە.

٢٠. وشەی (نَخۡلُقكُّم) لەئایەتی {أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّاءٖ مَّهِينٖ}المرسلات٢٠، جیاوازی هەیە سەبارەت بە تێهەڵکێشانی هەردوو پیتی (ق) و (ك) بەتەواوەتی یان بە ناتەواوی، (إبن الجزري)یش بۆ ئەم جیاوازیە ئاماژەی کردووە و فەرموویەتی: (والخلف بنخلقكم وقع)، هەردوو شێوازەکەش ڕاستن، تێهەڵکێش کردنی تەواو (أدغام كامل) **واتە:** پیتی (ق) بخرێتە ناو پیتی (ك) و دیارنەمێنێ، تێهەڵکێش کردنی ناتەواویش (أدغام ناقص) **واتە:** مانەوەی سیفەتی بەرزی لە (ق) و لاچوونی سیفەتی (قلقلة) تێیدا،بەلاَم (إبن الجزري) سیفەتی تێهەڵکێشی تەواوی هەڵبژاردووە[1].

[1] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد ٢٦٣-٢٦٦.

پاشکۆی ژمارە (٢)

هەندێ لە داهێنان (بدعة)ی قورئان خوێنەکان کەزانایان وریاییان داوە دەربارەی[1]:

١. زۆر لەخۆکردن و توشبوونی گومان، وەسوەسە لە مەخرەجی پیتەکاندا، **واتە:** زێدە ڕەوی کردن و خۆگوڕین لەکاتی دەربڕینی پیتەکان و قورس کردنەوەیان بەشێوەیەکی بەرچاو.

٢. دەربڕینی ئاواز و درێژکردنەوەی پیتەکان زیاد لە ئاستی خۆیان.

٣. ئاواز بۆدانانی سورەتەکان، وەکو چۆن ئاواز بۆ گۆرانی دادەنرێت.

٤. خوێندنەوەی قورئان لەچەشنی گۆرانی و زۆر دووبارە کردنەوەی ئایەتەکان هاوکات لەگەڵ خۆگۆڕین و زۆر لەخۆکردن و، ڕاهێنانی زۆر لەسەر ئاوازی جۆراوجۆر کە بە فێربوون و هەوڵی زۆر بەدەستی دەهێنن.

٥. لە خوێندنەوەی قورئاندا گوێگر خەریکی جگەرەکێشان بێت، یان گوێگران خەریکی خواردن و خواردنەوە بن.

٦. خوێندنەوەی قورئان بە (القراءات الشاذة)، کە جێگیر نەبوونە، پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵان بەو شێوەیە خوێندبێتیانەوە.

---

[1] بڕوانە: بدع القراء القديمة و المعاصرة، بكر بن عبدالله أبو زيد، بەوەرگرتن لە کتێبی/ بسط المقال في شرح تحفة الأطفال / ٧٩-٨١.

٧. کۆکردنەوە لەنێوان دوو شێوازی خوێندنەوە لە یەك ئایەتدا، لەنوێژدا بێت یان لەهەر شوێنێکی تر بێت بۆ خۆهەڵکێشان.

(**دەڵێم**: زۆرێك لە خوێنەرە بەناوبانگەکانی میسر هەڵدەستن بە کۆکردنەوە لە نێوان چەند خوێندنەوەیەکدا).

٨. تایبەت کردنی هەندێ ئایەت یان سورەت لەنوێژدا، یان لەهەر کات و شوێنێکدا، یان لەبەر پێویستیەکی دیاری کراو.

٩. وابەستە بوونی خوێنەر یان گوێگر بەهەندێ نزا و ویردەوە، کە بەڵگەی لەسەر نەهاتووە لەکاتی خوێندنەوەی ئایەتێك یان سورەتێك، بۆ نمونە: خوێندنەوەی سورەتی (الفاتحة) لەپاش قورئان خوێندن، یان لەکاتی بیستنی سورەتی (الفاتحة) **بڵێیت**: (صلوا علیه وسلموا تسلیما).

١٠. یان ئەوەی گوێگران بۆ خوێنەری قورئان **بڵێن**: (الله الله)، یان هەر وشەیەکی تر لەو بارەوە کە بۆ خوێنەر تەرخان بکرێت، خوای گەورە **فەرموویەتی**: (وإذا قرئ القرءآن فاستمعوا له وانصتوا لعلکم ترحمون).

(**دەڵێم**: دیسان شوێن و سەرچاوەی سەرهەڵدانی ئەم هاوار و هاندان و ژاوەژاوە لەکاتی قورئاندا ولاتی میسرە و لەوێیشەوە هەناردە کرا بۆ ولاتانی تر، واشدەردەکەوێت ئەو قورئان خوێنانە پێخۆشحاڵ دەبن بەو هاوار و سەرسامی دەربڕینەی جەماوەر لە دەنگیان و، دەبێتە مایەی ئەوەی ئەوەندەی تر دەنگی خۆیان خۆش بکەنەوە و داهێنان بکەن لە ئاوازەکانی خوێندنەوەیاندا).

١١. خوێنەر هەردوو دەستی، یان دەستێكی بخاتە سەر گوێی لەكاتی قورئان خوێندنەوەدا وەكو زۆرێك لە خوێنەرە میسریەكان وخوێنەرانی تر دەیكەن[١].

١٢. وتنی (صدق الله العظیم) چونكە هیچ بنچینەیەكی شەرعی نییە لە كرداری پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵان و شوێنكەوتوانیان، چاكەیەكیش ئەوان ڕێگەیان پێ نەبردبێت چاك نیە.

---

١ بڕوانە: بسط المقال في شرح تحفة الأطفال ٧٩-٨١.

پاشکۆی ژمارە (٣)

پێناسەی هەندێك لەو زانایانەی ناویان لەم کتێبەدا هاتووە

الفراهيدي:

خەلیلی کوڕی ئەحمەد، سەرگەورەی زانایانی زمان و وێژەیە بەگشتی لە زانستدا، یەکەمین کەسە کە زانستی (العَروض)ی داهێنا، مامۆستای (سيبويه) و (الأصمعي) و زۆر لە زانایانی تر بوو، لە بەسرە، دانەری کتێبی (العين)ە، کە یەکەمین فەرهەنگە لە زمانی عەرەبیداله ساڵی ٧٨٦ ك کۆچی دوایی کردووە.

سيبويه:

عەمری کوڕی عوسمانی کوڕی قەمبەر، پێشەوای خەڵکی بەسرە لە زانسی (النحو)، (سيبويه) **واتە**: بۆنی سێو بە فارسی، یەکێکە لە گەورەترین زانایانی زمانی عەرەبی لە درێژایی مێژودا لەساڵی (٦١ یان ٨٨ یان ٩٤) ك وەفاتی کردووە.

الفراء:

یەحیای کوڕی زیادی کوفی، بە (أمير المؤمنين) دەناسرێت لە زانستی (نحو)، ناونرا بە (الفراء) **واتە**: "لەتکەر"، چونکە وتەکانی لەت دەکرد و لێی ورد دەبوویەوە،

خۆیی‌و (الكسائي) شارەزاترین خەڵکی کوفە بوون لە (نحو)، لەساڵی ٢٠٧ك وەفاتی کردووە.

الشاطبي:

(القاسم بن فيرُّه)ی نابینا، لەساڵی ٥٣٨ ك لە ئەندەلوس لەدایك بووە، قیرائاتی لەوێ تەواو کردووە دواتر کۆچی بۆ میسر کردووە و (القاضي الفاضل)ی وەزیری (صلاح الدين الأيوبي) ڕێزی زۆری لێگرت و کردی بە مامۆستای قوتابخانەی (الفاضلية)، کتێبی زۆری لە قیرائاتدا داناوە بەتایبەتی ئەو هۆنراوەی کە بە (الشاطبية) دەناسرێت، پێشەوایەکی گەورە و سەرسوڕهێنەر بوو لە زانستەکاندا، دونیا نەویست و خواپەرست بوو لەساڵی ٥٩٠ ك وەفاتی کردووە.

زكريا الأنصاري:

کوڕی موحەممەدی کوڕی موحەممەدی میسری شافیعی، (مفسر و حافظ)ی فەرموودەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، لەساڵی ٨٢٣ ك لەدایك بووە و، لە ٩٢٦ ك وەفاتی کردووە، یەکێکە لەو زانایانەی پێشەکی (إبن الجزري) لێکداوەتەوە.

طاش كبري زادة:

ئەحمەدی کوڕی موستەفا، لە ساڵی ٩٠١ ك لەدایك بووە، زانایەکی تورکی حەنەفی گەورەیە، نووسینی لە زۆر لە زانستەکاندا هەیە، لەوانەش لێکدانەوەی بۆ پێشەکی (الجزرية)، لەساڵی ٩٦٨ ك کۆچی دوایی کردووە.

ملا علي القاري:

ناوی سوڵتانی کوڕی موحەممەد نورەددین، لەشاری (هزە) لەدایك بووە و کۆچی کردووە بۆ مەککە و تێیدا جێگیر بووە و هەر لەوێیش کۆچی دوایی کردووە لەساڵی ١٠١٤ك، زانایەکی حەنەفی بووە لەسەرانی زانست لەسەردەمی خۆیدا، دەڵێن ساڵانە بە خەتی خۆی موسحەفێکی بە پەراوێزی قیرائات و تەفسیرەوە دەنووسی و دەیفرۆشت و خەرجی ساڵکەی بۆ دابین دەکرد.

محمد المتولي:

سەرگەورەی قورئان خوێنە میسریەکانە، لە ڕۆژگاری خۆیدا، نابینا بوو، زاناو لێکۆلەرەوەیەکی گەورە بوو لە زانستەکانی قورئاندا، نزیکەی (٤٠) کتێبی هەیە، لەساڵی ١٣١٣ ك لە دونیا دەرچووە.

خالد الأزهري:

زانا و زماننناسێکی میسریە، ناوی خالیدی کوڕی عەبدوڵلایە، کتێبی زۆری داناوە کە یەکێکیان لێکدانەوەی پێشەکی (إبن الجزري)، لە ١٤٩٩ ز لە دونیا دەرچووە.

محمود خليل الحصري:

لە ساڵی ١٩١٧ ز لەدایك بووە، لە ئەزهەر خوێندوویەتی، دواتریش خۆی تەرخان کرد بۆ زانستەکانی قورئان بەهۆی لێهاتووی زۆری لە قورئان و دەنگ خۆشی لە خوێندنەوەیدا، یەکەم کەسە هەموو قورئانی بە دەنگی خۆی تۆمار کردووە بە ڕیوایەتی (حفص) و (ورش) و (قالوُن) و (البزّي)، لە ئاسیاو ئیفریقیا و ئەوروپا و

ئەمریکا و زۆر لە وڵاتە عەرەبی و ئیسلامیەکان قورئانی خوێندووە و، چەندین کەسیش لە گوێگرانی لەسەر دەستی موسوڵمان بوونە لە ساڵی ١٩٨٠ ز کۆچی دوایی کردووە.

پاشکۆی ژمارە (٤)

وێنەی ئیجازەی نووسەر لە خوێندنی قورئاندا

هذا وقد أجزت الأخ (**إحسان برهان الدين أمين**) ان يروي و يقرأ بما تلقاه مني من طريق الشاطبية و التيسير و اوصيه بتقوى الله في السر و العلن و ان لا يتوانى عن تعليم كتاب الله و ان يكون خادما في حياته لكتاب الله تعالى نفعنا الله جميعا بالقرآن الكريم في الدنيا والآخرة وصلى الله على سيدنا محمد و على آله وصحبه وسلم وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

خادم القرآن

وافد القراء / ابو عبد الله دلير بن احمد

الجامع للقراءات العشر من الشاطبية و الدرة و الطيبة

سەرچاوەکان

١. ابحاث تجويدية / د. ايمن سويد / دار الغوثاني.
٢. الاتقان في علوم القرآن / جلال الدين السيوطي / المكتبة التوفيقية.
٣. الاجابات الواضحات لسؤال القراءات / احمد الحفيان / دار الكتب العلمية.
٤. احكام التجويد و التلاوة /محمود الزلط /مؤسسة قرطبة.
٥. البرهان في تجويد القرآن / محمد الصادق القمحاوي / المكتبة الثقافية.
٦. بسط المقال في شرح تحفة الاطفال / اسامة مراد / دار العالمية للنشر والتوزيع.
٧. التجويد الميسر / د. عبد العزيز القاري / مكتبة الدار بالمدينة المنورة.
٨. التسهيل لقراءات التنزيل / محمد فهد خاروف.
٩. تقريب النشر في القراءات العشر/ محمد بن الجزري / دار الحديث.
١٠. تنبيه القراء الى ماخفي و شاع من الاخطاء / محمد محمود حوا / له ئینتەرنێتەوە.
١١. الجامع في تجويد قراءة القرآن الكريم / كامل المسيري / دار الإيمان.
١٢. دراسات اسلامية معاصرة / انور الجندي.
١٣. الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / اسامة عبد الوهاب / مكتبة الإيمان.
١٤. السعود في قراءة عاصم بن أبي النجود / حامد العاني / ديوان الوقف السنّي.

١٥. الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري الحمد / معهد الإمام الشاطبي.

١٦. شرح طيبة النشر في القراءات العشر/ محمد بن علي النويري / دار الكتب العلمية.

١٧. شيخ القراء إبن الجزري / د. محمد مطيع الحافظ / دار الفكر.

١٨. علم الوقف و الابتداء في القرآن الكريم واللغة العربية / د. عبد الرزاق الحربي / ديوان الوقف السنّي.

١٩. غاية المريد في علم التجويد / عطية قابل نصر.

٢٠. فتح المجيد في علم التجويد / محمد بن السيد ابراهيم المالكي / دار البشائر.

٢١. القراءات احكامها ومصادرها / د. شعبان محمد إسماعيل / دار السلام.

٢٢. قرة العيون بروايتي شعبة و قالون / محمود محمد ديري / دار القرآن الكريم.

٢٣. كتاب القراءات لأبي عبيد جمع و دراسة الدكتور جاسم الدليمي / الوقف السنّي.

٢٤. اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / محمود محمدالعبد / شرح المقدمة الجزرية.

٢٥. المختصر المفيد في جداول التجويد / احمد الطويل / جمعية تحفيظ القرآن.

٢٦. معجم المؤلفين / عمر رضا كحالة / دار إحياء التراث العربي.

٢٧. المنجد في اللغة والأعلام / دار المشرق .

٢٨. المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / دار السلام.

٢٩. الميسر في علم التجويد / محمد فريد الجمل / مكتبة الإيمان.

٣٠. النشر في القراءات العشر/ محمد بن الجزري / دار الكتب العلمية.

٣١.النور المبين في تجويد القرآن الكريم / محاضرات د. ايمن سويد / تفريغ ميسون دهمان / دار افنان.

٣٢.الواضح في احكام التجويد / د. محمد عصام القضاة / دار النفائس.

نووسەر لەچەند دێڕێكدا

- لەدایكبووی ساڵی ١٩٧٤ لەشاری دوزخورماتوو.

- دەرچووی كۆلێژی پەروەردەیە بەشی زمانی عەرەبی لەزانكۆی كەركوك.

- دەرچووی پەیمانگای تەكنیكی یە لەشاری كەركوك.

- مۆڵەتی قورئان خوێندنی هەیە بە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص).

- قوتابی قیرائاتی عەشرەی قورئانە.

تاكو ئێستا ئەم نووسینانەی بە چاپ گەیشتووە:

١. ژیاننامەی پێغەمبەر (ﷺ) (٢) بەرگ (نارین) دار المعرفة / بیروت. (وەرگێڕان)

٢. زەكاتی ماڵی بازرگانی چاپی دووەم. (دانان)

٣. ژیاننامەی (عبد العزیز بن عبدالله بن باز). (دانان)

٤. ڕابەری ئەوانەی كە عومرە دەكەن (بەوێنە). (ئامادەكردن)

٥. ڕابەری حاجیان (بەوێنە). (ئامادەكردن)

٦. نزار قباني ولوثة الفكر الحداثي في شعره / كتێبخانەی نارین چاپی بەیروت. (توێژینەوە)

٧. سەردەمی خیلافەتی ڕاشیدە (مجلد) پرۆژەی تیشك. (وەرگێڕان)

٨. کۆتایی جیهان / نیشانە گەورە و بچوکەکانی قیامەت (بەوێنە) (نارین) دار المعرفة / بیروت (وەرگێڕان).

٩. علماء الاسلام من هم و ماهي صفاتهم / کتێبخانەی تەفسیر (وەرگێڕان بۆ عەرەبی).

١٠. (الجامع الصغیر)ی السیوطي (٢) بەرگ / لەژێر چاپدایە (وەگێڕان).

١١. شانۆگەری (زاناو ستەم کار)ی یوسف القرضاوي / لەژێر چاپدایە (وەگێڕان).

١٢. باوەڕ بە ڕۆژی دوایی (نارین) دار المعرفة / بیروت (وەرگێڕان).

- جگە لە چەند کتێبێکی تریش چاپ کراون و هەندێکیان چاوەڕوانی چاپ کردنن.

پێڕستی بابەتەكان